

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJA

**VISUOMENĖS SAUGUMAS IR
VIEŠOJI TVARKA (21)**

Mokslinių straipsnių rinkinys

PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER (21)

Scientific articles

Kaunas 2018

VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA (21) Mokslinių straipsnių r i n k i n y s

Redaktorių kolegija:

Atsakingasis redaktorius

Prof. hab. dr. Rūta Adamonienė, Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Atsakingojo redaktoriaus pavaduotoja

Doc. Dr. Aurelija Pūraitė, Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Vykdytysis redaktorius

Doc. Dr. Algirdas Muliarčikas, Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Nariai:

Prof. Dr. Saulius Greičius, Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Prof. Dr. Birutė Pranevičienė, Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Prof. hab. dr. Žaneta Simanavičienė, Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Prof. Dr. Vaiva Zuzevičiūtė, Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Prof. Dr. Orekhova Tatjana Viktorovna, DIA Ekonomikos Akademija, Bulgarija

Prof. Dr. Mihaela Gavrilă, Sapienza universitetas, Italija

Prof. Dr. Ligita Šimanskienė, Klaipėdos universitetas, Lietuva

Prof. Dr. Piotr Bogdalski, Ščyto Policijos Akademija, Lenkija

Prof. Dr. Saulė Petronienė, Kauno Technologijos universitetas, Lietuva

Prof. Dr. Martina Blaškova, Žilinos Universitetas, Slovakija

Prof. Dr. Tatjana Polajeva, EuroAcademija, Estija

Prof. Dr. Andrea Fischbach, Munsterio universitetas, Vokietija

Prof. Dr. Nino Abesadze, Ivane Javakhishvili Tbilisio Valstybinis universitetas, Gruzija

Prof. Dr. Shaibakova Liudmila Faritovna, Uralo valstybinis ekonomikos universitetas, Rusijos Federacija

Doc. Dr. Pablo De Diego Angeles, UNED (Nacionalinis nuotolinio mokymo universitetas), Ispanija

Doc. Dr. Larisa Kapranova, Pryazovskyi valstybinis Technikos universitetas, Ukraina

Doc. Dr. Andrej Sotlar, Mariboro universitetas, Slovenija

Doc. Dr. Laima Ruitė, Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Doc. Dr. Jekaterina Kartašova, Middlesex universitetas, Didžioji Britanija

Doc. Dr. Loreta Bukšnytė –Marmienė, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Doc. Dr. Gintaras Žilinskas, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Doc. Dr. Tiina Koivuniemi, Policijos universiteto kolegija, Suomija

Doc. Dr. Cristian-Eduard Stefan, Policijos “Alexandru Ioan Cuza” Akademija, Rumunija

Doc. Dr. Violeta Vasiliauskienė, Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Dr. Laetitia Langlois, Angers universitetas, Prancūzija

Dr. Jonas Jonušas, Kauno technologijos universitetas, Lietuva

Dr. Rasa Dobrzinskienė, Mykolo Romerio universitetas, Lietuva

Dr. Lienite Litavniece, Rezeknes Technologiju Akademija, Latvija

Dr. Andrzej Wawrzusiszyn, Pasieniečių mokymo centras, Lenkija

Dr. Paulo Fernando Violante de Oliveira, Lusofona humanitarinių mokslų ir technologijų universitetas, Portugalija

Lekt. Chiok Phaik Fern, Jalan universitetas, Malaizija

Lekt. Uno Traat, Estijos Saugumo mokslų akademija, Estija

Redaktorių kolegija patvirtinta Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos Tarybos posėdyje 2018-12-10.

Mokslinių straipsnių rinkinys leidžiamas Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijoje nuo 2008 m.

Kiekvieną straipsnį recenzavo 2 atitinkamos srities mokslininkai vadovaujantis anonimiškumo principu.

Autorių straipsnių kalba netaisyta.

Mokslo straipsnių rinkinio VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA

Redaktorių kolegijos 2018 m. gruodžio 21 d. posėdžio nutarimu leidinys rekomenduotas spausdinti.

Visos leidinio leidybos teisės saugomos. Šis leidinys arba kuri nors jo dalis negali būti dauginami, taisomi ar kitu būdu platinami be leidėjo sutikimo.

Žurnalas referuojamas EBSCO Publishing, Index Copernicus tarptautinėse duomenų bazėse

Adresas:

Mykolo Romerio universiteto

Viešojo saugumo akademija

V. Putvinskio g. 70, LT- 44211 Kaunas

El.paštas vs@mruni.eu

Address:

Mykolas Romeris University

Academy of Public Security

V. Putvinskio g. 70, LT- 44211 Kaunas

E-mail vs@mruni.eu

Public Security and Public Order (21)

Scientific articles

Editorial Board

Editor-in-Chief

Prof. Ph.D. Hab. Rūta Adamonienė, Mykolas Romeris University, Lithuania

Deputy Editor-in-Chief

Assoc. Prof. Ph. D. Aurelija Pūraitė, Mykolas Romeris University, Lithuania

Executive Editor

Assoc. Prof. Ph. D. Algirdas Muliarčikas, Mykolas Romeris University, Lithuania

Members:

Prof. Ph. D. Saulius Greičius, Mykolas Romeris University, Lithuania

Prof. Ph. D. Birutė Pranevičienė, Mykolas Romeris University, Lithuania

Prof. hab. Ph. D. Žaneta Simanavičienė, Mykolas Romeris University, Lithuania

Prof. Ph. D. Vaiva Zuzevičiūtė, Mykolas Romeris University, Lithuania

Prof. Ph. D. Orekhova Tatjana Viktorovna, DIA Academy of Economics, Bulgaria

Prof. Ph. D. Mihaela Gavrilă, Sapienza University, Italy

Prof. Ph. D. Ligita Šimanskienė, Klaipėda University, Lithuania

Prof. Ph. D. Piotr Bogdalski, Police Academy in Szczytno, Poland

Prof. Ph. D. Saulė Petronienė, Kaunas University of Technology, Lithuania

Prof. Ph. D. Martina Blaškova, Žilina University, Slovakia

Prof. Ph. D. Tatjana Polajeva, EuroAcademy, Estonia

Prof. Ph. D. Andrea Fischbach, Munster university, Germany

Prof. Ph. D. Nino Abesadze, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Prof. Ph. D. Shaibakova Liudmila Faritovna, Ural State University of Economics, Russian Federation

Assoc. Prof. Ph. D. Pablo De Diego Angeles, UNED (National Distance Learning University), Spain

Assoc. Prof. Ph. D. Larisa Kapranova, Pryazovskiy State Technical University, Ukraine

Assoc. Prof. Ph. D. Andrej Sotlar, University of Maribor, Slovenia

Assoc. Prof. Ph. D. Laima Ruibytė, Mykolas Romeris University, Lithuania

Assoc. Prof. Ph. D. Jekaterina Kartašova, Middlesex University, London, Great Britain

Assoc. Prof. Ph. D. Loreta Bukšnytė –Marmienė, Vytautas Magnus University, Lithuania

Assoc. Prof. Ph. D. Gintaras Žilinskas, Vytautas Magnus University, Lithuania

Assoc. Prof. Ph. D. Tiina Koivuniemi, Police University College, Finland

Assoc. Prof. Ph. D. Cristian-Eduard Stefan, Police Academy “Alexandru Ioan Cuza”, Romania

Assoc. Prof. Ph. D. Violeta Vasiliauskienė, Mykolas Romeris University, Lithuania

Ph. D. Laetitia Langlois, Angers University, France

Ph. D. Jonas Jonušas, Kaunas University of Technology, Lithuania

Ph. D. Rasa Dobržinskienė, Mykolas Romeris University, Lithuania

Ph. D. Lienite Litavniece, Rezekne Academy of Technologies, Latvia

Ph. D. Andrzej Wawrzusiszyn, Border Guard Training Center, Poland

Ph. D. Paulo Fernando Violante de Oliveira, Lusofona University of Humanities and Technologies, Portugal

Lect. Chiok Phaik Fern, Jalan University, Malaysia

Lect. Uno Traat, Estonian Academy of Security Sciences, Estonia

Each article is reviewed by 2 scientists, at least one of them, following the principle of blind reviewing.

Scientific articles have been published since 2008.

Database

The journal is listed in the EBSCO Publishing [International Security & Counter-Terrorism Reference Center], Index Copernicus International.

© Mykolas Romeris universiteto

Viešojo saugumo akademija, 2018

TURINYS

	Psl.
Birutė Balsevičienė	3
REAGAVIMO Į SAVIŽUDYBIŲ RIZIKĄ RASEINIŲ RAJONE ALGORITMO DIEGIMAS IMPLEMENTATION OF THE ALGORITHM IN RESPONSE TO SUICIDE RISK IN RASEINIAI DISTRICT	
Pavlo Burak, Žaneta Simanavičienė	15
METHODS OF PREVENTION RISKS TO THE COUNTRY'S ECONOMIC SECURITY RIZIKOS PREVENCIJOS METODAI ŠALIES EKONOMINIAM SAUGUMUI	
Paolo Cestra	26
LEGAL ASPECTS OF POLICE COOPERATION IN CROSS BORDER ENFORCEMENT OF TRAFFIC OFFENCES IN THE EUROPEAN UNION POLICIJOS BENDRADARBIAVIMO UŽTIKRINANT EISMO PAŽEIDIMŲ TYRIMĄ TIES VALSTYBĖS SIENA TEISINIAI ASPEKTAI EUROPOS SĄJUNGOJE	
Iryna Fedulova, Halyna Lanovska	40
RISK IDENTIFICATION: ESSENCE AND DETECTION METHODS RIZIKOS NUSTATYMAS: SUDĖTIS IR NUSTATYMO METODAI	
Tomas Gagys, Jūratė Ramanauskaitė	54
TERMINO SKUNDUI PADUOTI ATNAUJINIMO INSTITUTAS ADMINISTRACINĖJE JUSTICIJOJE THE RENEWAL OF THE TERM FOR SUBMISSION OF THE COMPLAINT IN THE ADMINISTRATIVE JUSTICE	
Jūratė Kuklytė, Mikas Kaunietis	71
VADOVO SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO ATVEJŲ ĮTAKA ORGANIZACIJOS ĮVAIZDŽIUI VARTOTOJŲ POŽIŪRIU THE INFLUENCE OF IDENTIFYING OF THE INCIDENTS OF SEXUAL HARASSMENT OF SUPERIOR ON ORGANIZATIONAL IMAGE	
Žaneta Navickienė	83
POLICIJOS PAREIGŪNŲ RENGIMO VADOVĖLIO RECENZIJĄ: NAUJI IŠŠŪKIAI LIETUVOS POLICIJOS MOKSLUI REVIEW OF THE TEXTBOOK FOR PREPARATION OF LITHUANIAN POLICE OFFICERS: NEW CHALLENGES FOR POLICE SCIENCE	
Giedrė Paurienė	93
DURCH BIOGRAFISCHE UMSTÄNDE BESTIMMTER LERNMOTIVATIONSSTRUKTURWANDEL DES PÄDAGOGEN BIOGRAFINIŲ APLINKYBIŲ NULEMTA PEDAGOGŲ MOKYMOSI MOTYVACIJOS STRUKTŪROS KAITA	

Aurelija Pūraitė, Natalja Prokofjeva	104
POLICY OF EUROPEAN UNION ON THE SAFETY OF CHILDREN IN CYBER SPACE	
EUROPOS SĄJUNGOS POLITIKA UŽTIKRINANT VAIKŲ SAUGUMĄ SKAITMENINĖJE ERDVĖJE	
Žaneta Simanavičienė, Virgilijus Dirma	120
PECULIARITIES OF FORMATION OF NATIONAL REGULATORY OBJECTIVES	
VALSTYBINIŲ REGULIAVIMO TIKSLŲ FORMAVIMOSI YPATUMAI	
Stepanovienė Aušra, Dobržinskienė Rasa	132
OPINION OF FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS ABOUT THE ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES COURSE	
BŪSIMŪJŲ TEISĖSAUGOS PAREIGŪNŲ NUOMONĖ APIE SPECIALIOSIOS ANGLŲ KALBOS KURSĄ	
Yorik Van Lent	139
LEGAL REGULATION OF WITNESS PROTECTION IN THE EUROPEAN UNION	
LIUDYTOJŲ APSAUGOS TEISINIS REGULIAVIMAS EUROPOS SĄJUNGOJE	

REAGAVIMO Į SAVIŽUDYBIŲ RIZIKĄ RASEINIŲ RAJONE ALGORITMO DIEGIMAS

Birutė Balsevičienė¹

¹*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos Humanitarinių mokslų katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 30310
El.paštas: birutebalse@gmail.com*

²*Raseinių Šaltinio progimnazija, psichologė,
Ateities g. 23, LT – 60154, Raseiniai,
telefonas (8 428) 70 291
El.paštas: birutebalse@gmail.com*

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-01

Santrauka. Savižudybė yra viena iš pagrindinių mirties priežasčių jaunų asmenų grupėje^{1,2}. Tai yra dažnesnė mirties priežastis nei žūtis avarijose ar mirtis dėl išorinių sužeidimų³. Savižudybės atneša ne tik emocinius sunkumus likusiems gyviems asmenims, bet ir ekonominius nuostolius⁴. Galiausiai, savižudybių paplitimo rodikliai atspindi ir bendrą valstybės gyventojų psichikos sveikatos būklę⁵. Šio tyrimo tikslas - atskleisti reagavimo į savižudybių riziką algoritmo taikomo Raseinių savivaldybėje ypatumus.

Pagrindinės sąvokos: savižudybė, algoritmas, prevencija, postvencija.

ĮVADAS

Tyrimo objektu pasirinktas reagavimo į savižudybių riziką algoritmas.

Tyrimo metodai. Išskeltam tikslui pasiekti naudojamas **mokslinės literatūros analizės metodas**. Straipsnyje apžvelgiami dažniausiai taikomi savižudybių prevencijos modeliai bei jų veiksmingumas, išsamiai pristatomas vieno iš Lietuvos rajono reagavimo į savižudybes algoritmo kūrimo ypatumai.

Savižudybė yra viena iš pagrindinių mirties priežasčių jaunų asmenų grupėje^{6,7}. Tai yra dažnesnė mirties priežastis nei žūtis avarijose ar mirtis dėl išorinių sužeidimų⁸. Galiausiai, savižudybių paplitimo rodikliai atspindi ir bendrą valstybės gyventojų psichikos sveikatos

¹Mirties priežastys (2017). Higienos institutas, sveikatos informacijos centras, Vilnius.

² Suicide death rate by age group (2018). Eurostat.

³ *Ibid*

⁴ *Ibid*

⁵ Valstybinio audito ataskaita (2017). „Savižudybių prevencija ir pagalba asmenims, susijusiems su savižudybės rizika, Nr. VA-P-10-5-2.

⁶ Suicide death rate by age group (2018), *Supra note*

⁷ Mirties priežastys (2017) : *Supra note*

⁸ *Ibid*

būkle⁹. Keletą pastarųjų metų Lietuvoje itin aktyviai stengiamasi skatinti naujas prevencines priemones savižudybių rizikai sumažinti. Svarbu, kad dažnai siūlomos priemonės nėra aptariamoms su visomis institucijomis, kurios turėtų dalyvauti, nėra aiškaus vaidmenų pasiskirstymo, pagalba dažniausiai yra ne sisteminga, o epizodinė; visuomenėje vis dar gajūs mitai apie savižudybes, kurie užkerta kelią veiksmingai, sistemingai, laiku teikiamai pagalbai. Kaip pastebi įvairios organizacijos, kaip pvz.: Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO), Lietuvoje bendros, aiškos, sistemingos ir veikiančios pagalbos nėra¹⁰. Lietuvos sveikatos 2014–2025 m. strategijoje numatytas vienas iš tikslų – iki 2020 m. standartizuotą mirtingumo dėl savižudybių rodiklį sumažinti iki 19,5 atvejo 100 tūkst. gyventojų, 2025 m. – 12,0. Šiame kontekste iškyla atskirų asmenų ar jų grupių kuriamos iniciatyvos, kuriomis bandoma ne tik suteikti pagalbą konkrečiose savivaldybėse, bet ir parodyti, kad Lietuvoje yra įmanoma veiksminga savižudybių prevencija.

Pasaulyje taikomų prevencijos, intervencijos ir postvencijos modelių esminiai principai yra visų grandžių, kurios teikia medicinos, švietimo pagalbą ir teisėtvarkos institucijų darbuotojų mokymai kaip reaguoti į savižudybės ženklus, ką daryti joms vykstant ar jau įvykus^{11, 12}. Patys modeliai yra skirstomi į dviem pagrindiniais principais besiremiančius – vienas jų, kuomet mokymai yra standartizuoti, tokie patys taikomi visose pasaulio šalyse, neatsižvelgiant į vietos kontekstą^{13, 14}. Šių modelių privalumas – mokslinis pagrįstumas ir standartai. Kitas modelių tipas – modeliai, kurie kuriami konkrečiai vietovei/savivaldybei ar pan. Pastarieji paprastai yra pigesni, paprasčiau taikomi, tačiau juose nėra mokslinio pagrindimo.

Lietuvoje jau yra taikomi abu šie modeliai.

Straipsnio tikslas – atskleisti reagavimo į savižudybių riziką algoritmo taikomo Raseinių savivaldybėje ypatumus.

Tyrimo objektu pasirinktas reagavimo į savižudybių riziką algoritmas.

⁹ Valstybinio audito ataskaita (2017). „Savižudybių prevencija ir pagalba asmenims, susijusiems su savižudybės rizika, *Supra note*

¹⁰ *Ibid*

¹¹ Franklin, J. C., Ribeiro, J. D., Fox, K. R., Bentley, K. H., Kleiman, E. M., Huang, X., ... & Nock, M. K. (2017). Risk factors for suicidal thoughts and behaviors: A meta-analysis of 50 years of research. *Psychological Bulletin*, 143(2), p. 187.

¹² Walker, E. R., McGee, R. E., & Druss, B. G. (2015). Mortality in mental disorders and global disease burden implications: a systematic review and meta-analysis. *JAMA psychiatry*, 72(4), p. 334-341.

¹³ Franklin, et al., *Supra note*

¹⁴ Levin, C., & Chisholm, D. (2016). Cost-effectiveness and affordability of interventions, policies, and platforms for the prevention and treatment of mental, neurological, and substance use disorders. *Mental, neurological, and substance use disorders: disease control priorities*, 4, p. 219-236.

Tyrimo metodai. Iškeltam tikslui pasiekti naudojamas **mokslinės literatūros analizės metodas**. Straipsnyje aptariama šiuo metu savižudybių prevencijoje naudojami modeliai, jų skirtumai, efektyvumas ir sistematiškumas, savižudybių prevencijos situacija Lietuvoje.

Savižudybė yra apibrėžiama kaip veiksmas/elgesys, kurio tikslas atimti sau gyvybę¹⁵.

Autoriai skiria savižudybės veiksmus ir mintis, ketinimus nusižudyti^{16, 17}.

Lietuvoje bendras įvykusių savižudybių rodiklis dažniausiai svyruoja apie 28,7 100 000 gyventojų. Tuo tarpu Raseinių savivaldybėje šis rodiklis yra gerokai didesnis – 64,9¹⁸.

Šalia įvykusių savižudybių, remiantis moksliniais duomenimis tikėtina, kad bandymų nusižudyti yra maždaug 20 kartų daugiau^{19, 20}.

Savižudybių prevencijoje dažnai ieškoma gilesnių, mažiau aiškių priežasčių, kaip pavyzdžiui psichikos sveikatos sutrikimai, arba tarpasmeninių santykių problemos²¹. Svarbu atkreipti dėmesį, kad savižudybės dažniausiai nelemia viena pagrindinė aiški priežastis, nors rizikos veiksniai yra svarbūs²². Siekiant suteikti pagalbą, svarbu ne koncentruotis į visų tikėtinų priežasčių pašalinimą visuomenėje (nes tai jau tampa ne savižudybių prevencija, bet psichikos sveikatos, socialinių – ekonominių sąlygų ir t.t. gerinimu), bet bandymas atrasti konkrečioje šalyje, savivaldybėje ar net mieste veiksmingus sistemingus pagalbos modelius.

Savižudybių prevencija jau daugiau nei prieš du dešimtmečius išskyrė tam tikrus būdus/ modelius prevencijos vykdymui²³. Intervencija gali būti universali ir selektyvi arba skirta asmenų grupei, kuriai yra taikoma. Remiantis universaliomis strategijomis dirbama su visa populiacija, kuri turi padidėjusią riziką ir jos tikslas yra sumažinti rizikos veiksnius bei padidinti apsauginius veiksnius. Selektyvios intervencijos atveju dirbama su tais, kurie šiuo metu tarsi nėra padidėjusios rizikos, bet tikėtina, kad ta rizika padidės ateityje. Taip pat skiriama intervencija, kuri taikoma asmenims, kurie jau mėgino ar turi rimtų ketinimų nusižudyti.

¹⁵ Robinson, J., Cox, G., Malone, A., Williamson, M., Baldwin, G., Fletcher, K., & O'Brien, M. (2013). A systematic review of school-based interventions aimed at preventing, treating, and responding to suicide-related behavior in young people. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention*, 34(3), p. 164.

¹⁶ *Ibid*

¹⁷ Van der Feltz-Cornelis, C. M., Sarchiapone, M., Postuvan, V., Volker, D., Roskar, S., Grum, A. T., ... & Ibelshäuser, A. (2011). Best practice elements of multilevel suicide prevention strategies. *Crisis*.

¹⁸ Mirties priežastys (2017), *Supra note*

¹⁹ Van der Feltz-Cornelis et al., *Ibid*

²⁰ Evans, E., Hawton, K., Rodham, K., Psychol, C., & Deeks, J. (2005). The prevalence of suicidal phenomena in adolescents: a systematic review of population-based studies. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 35(3), p. 239-250.

²¹ Van der Feltz-Cornelis et al., *Ibid*

²² Mikėnienė, V., Polukordienė, O.K., Skruibis, P., Trofimova, E. (2012). Savižudybių prevencija mokyklose. Metodinė medžiaga mokykloms. Jaunimo psichologinės pagalbos centras, Vilnius.

²³ Silverman, M. M., & Maris, R. W. (1995). The prevention of suicidal behaviors: An overview. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 25(1), p. 10-21.

Iki šiol nėra daug duomenų, kurios konkrečios strategijos, programos yra reikšmingiausios, tikslingiausios, efektyviausios²⁴. Robinson et.al. (2013) atlikę didelę daugelio savižudybių prevencijos modelių ir jų veiksmingumo apžvalgą - apie 394 tyrimai, atlikti 39 pasaulio šalyse, kelia prielaidą, kad programų tikslai gana skyrėsi – vienos jų buvo skirtos mitų apie savižudybę griovimui, mokymai šalia esantiems, kaip padėti, reaguoti į savižudybės riziką. Kai kuriose programose buvo naudojami ne tik mokymai, bet ir rizikos laipsnių apklausos ir pan. Panašu, kad prevencijos programos yra gana efektyvios - sumažėja savižudybių skaičius²⁵, taip pat kinta nuostatos tokios, kaip mitai apie savižudybes, atsisakymas kreiptis pagalbos dėl mitų, kurie gąsdina.

Apibendrinant šias visas strategijas galima teigti, kad esminiai principai yra svarbūs ir reikšmingi, tačiau apima dažniausia nors ir ne visas tame regione esančias įstaigas; taip pat nėra aiškaus, patvirtino viso regiono medikų, priešgaisrinės apsaugos tarnybos darbuotojų, mokyklų darbuotojų, medikų susitartų reakcijų, kurios būtų koordinuotos, aiškiai apibrėžtos, visoms grandims yra skirti vaidmenys. Taip pat vienas iš svarbiausių aspektų yra tas, kad asmenys yra apmokomi savižudybių prevencijos ir intervencijos, postvencijos žinių (kai kur netgi įgūdžių bendrauti su tokiais asmenimis), bet niekur **nevyksta visų specialistų suderinti kartu veiksmai, kurie tikėtina ir gali lemti kur kas didesnę efektyvumą**.

Užsienio šalyse taikomos pagrindinės savižudybių prevencijos strategijos yra šios²⁶ : greitosios medicinos pagalbos ir šeimos gydytojų mokymai skirti depresijos, bipolinių sutrikimų identifikavimui; visuomenės švietimo kampanijos padedančios suprasti, kad pagalba yra prieinama ir nėra gėdinga; vadinamų „vartininkų“ mokymas, kurie padeda greičiau atpažinti suicido riziką ir pasiekti reikiamą pagalbą; gydymo įstaigų teikiamos pagalbos gerinimas, kad ką tik mėginęs įvykdyti savižudybę pacientas nebūtų išleidžiamas iš karto, be tolimesnių pagalbos žingsnių; žurnalistų apmokymas kaip pateikti informaciją apie įvykusią savižudybę; priėjimo prie letalių priemonių sumažinimas. Taikomos strategijos ir jų intensyvumas labai skiriasi nuo konkrečios šalies, kurioje jis yra taikomas²⁷. Pastebėta, kad atskirose valstybėse gali būti taikomi skirtingi arba keletas modelių, pvz.: pagal Van der Feltz-Cornelis et al. (2011)²⁸ informaciją (Austria, 2008; Belgium, 2009; Northern Ireland, 2006; Scotland, 2002;

²⁴ Robinson, J., et al., *Supra note*

²⁵ *Ibid*

²⁶ Van der Feltz-Cornelis et al., *Supra note*

²⁷ Värnik, A., Kõlves, K., Allik, J., Arensman, E., Aromaa, E., Van Audehove, C., ... & Kopp, M. (2009). Gender issues in suicide rates, trends and methods among youths aged 15–24 in 15 European countries. *Journal of affective disorders*, 113(3), p. 216-226.

²⁸ Van der Feltz-Cornelis et al., *Ibid*

Switzerland, 2005; The Netherlands, 2007; UK, 2002; Wales, 2008) kurie sukelia taip vadinamą sinerginį efektą, tačiau tai kol kas nėra iširta²⁹.

Taip pat kai kurie autoriai³⁰ pastebi, kad intervencijos programas galima suskirstyti į tris pagrindinius tipus: universalios, selektyvios ir prevencija su indikacijomis. Universalijų programų pagrindinis tikslas sumažinti savižudybių skaičių visoje populiacijoje, tokioje kaip visa šalis ar bent jau atskiras regionas dažniausiai panaudojant naujų įgūdžių ugdymą ir informacijos suteikimą. Selektivos prevencijos programos yra skirtos aukštos rizikos grupių asmenims; dažniausiai pagrindinis tokių programų tikslas – mažinti pačius rizikos veiksnius. Galiausiai, prevencijos su indikacijomis programos, visų pirma, yra taikomos asmenims, kurie jau būna išreiškę kylančias suicidines mintis arba suicidinius bandymus. Lapiere et al. (2011)³¹ akcentuoja vadinamą „vartininkų“ programos efektyvumą vyresnių žmonių populiacijose.

Savižudybių prevencijos, intervencijos ir postvencijos situacija Lietuvoje. Vienas iš reikšmingiausių dokumentų galinčių atskleisti savižudybių prevencijos ypatumus Lietuvoje yra 2017 m. pateikta Valstybinio audito ataskaita³². Joje nuosekliai atskleidžiama, ar savižudybių prevencijos tiksliai suplanuotos ir vykdomos; ar pagalba teikiama efektyviai; pateikiamos rekomendacijos. Toliau bus trumpai apžvelgiamas kiekvienas iš šių punktų, taip pat atsižvelgiant į kitus šaltinius.

Visų pirma, svarbu atkreipti dėmesį, kad Lietuvoje yra itin aukštas savižudybių skaičius. Taip pat, kad Lietuvos respublikos sveikatos apsaugos ministerija kartu su kitomis³³ institucijomis yra priėmusi tiek Psichikos sveikatos strategijos įgyvendinimo ir savižudybių prevencijos veiksmų planas 2014–2016 metams, tiek ir 2016-2020 metams.

Valstybinio audito ataskaitoje teigiama, kad vis dėl to, kol kas savižudybių prevencija valstybės mastu yra vykdoma neefektyviai, priemonės planuojamos neatsižvelgiant į esamus duomenis ir savižudybių skaičius sumažėjo tik 1,6 proc. Svarbiausi valstybinės savižudybių strategijos sunkumai yra : nėra vieningos strategijos, o taip pat institucijos, kuri koordinuotų šią veiklą. Kitas, ne mažiau svarbus, išsakomas sunkumas – prevencija planuojama atsižvelgiant į nusižudžiusiųjų asmenų skaičius, bet neanalizuojamos savižudybių priežastys, nevertinamas pagalbos priemonių efektyvumas ir prieinamumas. Vienas iš svarbiausių su šio straipsnio tema

²⁹ Värnik, A., *Ibid*

³⁰ Lapiere, S., Erlangsen, A., Waern, M., De Leo, D., Oyama, H., Scocco, P., ... & Quinnett, P. (2011). A systematic review of elderly suicide prevention programs. *Crisis*.

³¹ *Ibid*

³² Valstybinio audito ataskaita „Savižudybių prevencija ir pagalba asmenims, susijusiems su savižudybės rizika, *Supra note*

³³ Suicide death rate by age group, *Supra note*

susijusių aspektų – Valstybinio audito išvadoje teigiama, kad Lietuvoje nėra patvirtinto *reagavimo į savižudybių riziką algoritmo* – t.y. nenumatyti veiksmai, kaip, kada ir kam perduoti informaciją, kokios kiekvienos institucijos pareigos ir atsakomybės, kokia seka teikiama pagalba. Lietuvoje taip pat yra patvirtinta Lietuvos sveikatos 2014–2025 metų strategija³⁴ ir Nacionalinė visuomenės sveikatos priežiūros 2016–2023 metų plėtros programa³⁵, kuriose savižudybių problema yra pateikiama kaip viena opiausių.

Remiantis PSO ir kitais dokumentais savižudybių prevencija šalyje gali būti efektyvi tik tada, kai analizujant savižudybių statistiką, aiškinamasi ir jų priežastys; savižudybių prevencijos priemonės yra konkrečios, nustatomi aiškūs ir įvertinami kriterijai; galiausiai, yra paskirtas vienas asmuo, kuris koordinuoja visą įgyvendinimą ir įtraukiamos visos galinčios dalyvauti prevencijoje institucijos. Svarbu pastebėti, kad daugelis priemonių yra įgyvendinama ne valstybės mastu ir keletas tokių savivaldybių, kaip Kupiškis, Kelmė ėmėsi savo iniciatyva įgyvendinti sistemingas priemones, kurios būtų nuoseklios, įtraukiančios visas reikalingas institucijas ir skatinančias jas bendradarbiauti.

2014 m. Kupiškio rajono savivaldybėje pradėtas vykdyti vienas iš didžiausių savižudybių prevencijos ir postvencijos projektų. Suburta specialistų (medikų, policijos pareigūnų, socialinių darbuotojų, psichologų, psichiatrų) darbo grupė vykdė vartininkų mokymus, parengė Reagavimo į savižudybių riziką Kupiškio rajone algoritmus, sudarė Krizių valdymo komandą Kupiškio rajone³⁶. 2016 m. prie Kupiškio rajono iniciatyvos prisijungė ir pasirašė savižudybių prevencijos memorandumą Kaišiadorių, Kelmės, Varėnos rajonų ir Rietavo savivaldybės. 2017m. prie šių savivaldybių prisijungė ir Raseinių savivaldybė.

Kalbant apie dar vieną itin svarbų savižudybių prevencijos aspektą, reikėtų analizuoti, kokia ilgalaikė pagalba yra teikiama asmeniui, kuris mėgino nusižudyti. Kaip nurodoma Valstybinio audito ataskaitoje, tik nedidelė dalis psichikos sveikatos centrų aktyviai įsitraukia į pagalbą, o ne laukia, kada pacientas pasyviai kreipsis pagalbos³⁷. Tuo tarpu anksčiau minėtose savivaldybėse bandant sukurti bendrą reagavimo į savižudybių grėsmę algoritme numatoma ne tik glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas įvykus bandymui nusižudyti, bet ir numatomos gairės, kokia pagalba turėtų būti teikiama toliau³⁸.

³⁴ Lietuvos sveikatos 2014–2025 metų strategija, LRS 2014-06-26 nutarimu Nr. XII-964

³⁵ Nacionalinė visuomenės sveikatos priežiūros 2016–2023 metų plėtros programa, LV 2015-12-09 nutarimu Nr. 1291.

³⁶ Kupiškio rajono savivaldybės tarybos 2015-02-19 sprendimu Nr. TS-16.

³⁷ Valstybinio audito ataskaita „Savižudybių prevencija ir pagalba asmenims, susijusiems su savižudybės rizika, *Supra note*

³⁸ Kupiškio rajono savivaldybės tarybos 2015-02-19 sprendimu Nr. TS-16.

Reagavimo į savižudybių riziką algoritmo kūrimas ir įgyvendinimas. Pirmasis Lietuvos regionas, kuris ėmėsi šio algoritmo kūrimo buvo Kupiškio raj. savivaldybė. Kupiškyje ilgą laiką buvo itin didelis savižudybių skaičius³⁹ (113,8 100000 gyventojų) ir buvo akivaizdu, kad esamos pagalbos neužteko. Algoritmo kūrimas paprastai turi keletą etapų. Pirmajame etape stengiamasi surinkti tiek iniciatyvinę grupę, tiek visus su pagalba asmenims dirbančias institucijas, tokias kaip policija, GMP, medikai, švietimo įstaigų darbuotojai ir pan. Svarbu, kad šiame etape atsižvelgiant į konkretaus regiono ypatybes, yra bandomas sudaryti algoritmas, tačiau yra diskutuojama su visomis suinteresuotomis pusėmis, ar, jų manymu, tai veiks, ką reikėtų keisti ir pan. Sekantis žingsnis yra algoritmo patvirtinimas savivaldybės tarybos posėdyje, numatymas atsakingo asmens, į kurį galima kreiptis, jei bent viena iš algoritmo grandžių neveikia. Taip pat psichologai nuolatos konsultuoja, teikdami supervizijas apie sunkius atvejus, pagalbos galimybes, patį algoritmo veikimo principą. Visi algoritmo grandyse esantys asmenys išklauso trumpesnius ar ilgesnius mokymus apie savižudybių prevenciją, riziką, pirminės pagalbos teikimą.

Sudarant algoritmus pastebėta, kad vaikų ir nepilnamečių algoritmai turi skirtis nuo algoritmų skirtų suaugusiems asmenims.

Kaip pateikiama pirmajame ir antrajame paveiksluose, matome, kad suaugusiems skirtame algoritme vyrauja daug bendradarbiavimo tarp tokių įstaigų, kaip teikiančių psichologo ar/ir psichiatrinę pagalbą, seniūnijos socialinių darbuotojų. Taip pat yra numatomos abi galimybės – ar asmuo sutiks priimti pagalbą, ar ne. Kalbant apie algoritmą, kuriame yra vaikai kaip pagrindiniai pagalbos gavėjai, taip pat yra numatyti abu atvejai – sutinka priimti pagalbą ar atsisako, tačiau į algoritmą yra įtraukti ir švietimo įstaigų darbuotojai, kurie turėtų glaudžiai bendradarbiauti su vaiku, jo tėvais ir kitomis institucijomis.

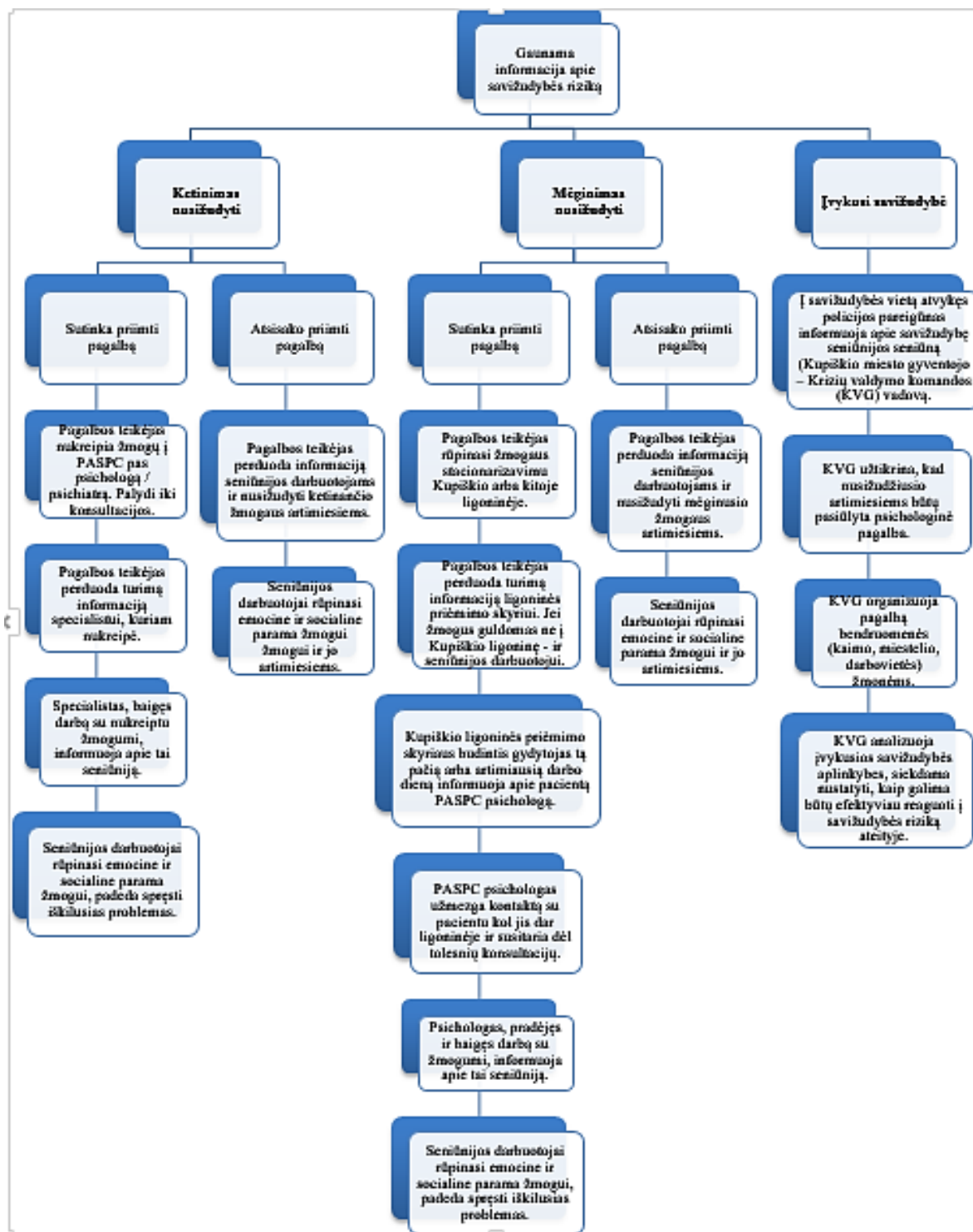
Vienas iš rodiklių galinčių rodyti algoritmo veiksmingumą yra savižudybių skaičiaus mažėjimas tame konkrečiame rajone. Pastebėta, kad Kupiškyje nuo 2015m. iki 2016m. pabaigos savižudybių skaičius kito nuo 113,8 100000 gyventojų iki 55,7; Kelmės raj. savižudybių rodiklis 100000 gyventojų nuo 2015 iki 2016m. – atitinkamai kito nuo 44,7 iki 24,8⁴⁰. Raseinių raj. 2016m. savižudybių rodiklis buvo 64,9; viršijantis šalies vidurkį kelis kartus⁴¹. Tikima, kad po keleto metų taikant algoritme numatytus veiksmus, savižudybių skaičius ženkliai sumažės.

³⁹ Mirties priežastys (2017), *Supra note*

⁴⁰ Mirties priežastys (2017), *Supra note*

⁴¹ *Ibid*

Svarbu pastebėti, kad algoritmo efektyvumo ir veiksmingumo tyrimai Lietuvoje kol kas nėra atliekami.

1 pav. Reagavimo į savižudybių riziką Kupiškio rajone algoritmas

Stebima savižudybių, mėginimų nusikędyti statistikos tendencijos; analizuojami visi algoritmo veikimo etapai, atsižvelgiant tiek į dirbančiųjų specialistų konkrečiame rajone

pastabas, tiek į algoritmo koordinatorių. Taip pat algoritmo kūrimo iniciatyvinė grupė turi galimybę nuolat kelti kvalifikaciją.

2 pav. Reagavimo į vaikų ir mokinių savizudybių riziką Raseinių rajone algoritmas

Taigi, apibendrinant anksčiau aptartus savižudybių prevencijos modelius, galima teigti, kad būtina ieškoti tinkamų Lietuvai sistemingų, efektyvių pagalbos modelių, kurie būtų sudaromi atsižvelgiant į visų specialistų pastabas. Kuriant modelius svarbus ne tik valstybės finansavimas, tačiau ir kiekvienos grandies dalyvaujančios modelyje aiškus savo atsakomybių, veiksmų apibrėžimas. Algoritmai turėtų būti aptariami su konkretaus regiono specialistais, atsižvelgiama į jų pastabas ir koreguojami.

IŠVADOS

Savižudybių skaičius Lietuvoje vis dar išlieka kaip itin opi problema. Užsienio šalių patirtys rodo, kad savižudybių prevencija yra veiksminga ir efektyvi tik tuomet, kada ji yra sisteminga, į ją įtraukiami visi asmenys, kurie dirba įvairiose institucijose (pvz.: teisėsaugos pareigūnai, švietimo įstaigų darbuotojai, medikai ir pan.). Lietuvoje atliktų jau esamų žingsnių savižudybių prevencijoje efektyvumo įvertinimas leidžia pastebėti, kad vis dar labiausiai trūksta sistemingos, aiškios pagalbos modelių, kurie būtų sudaromi atsižvelgiant į konkrečius regiono problematiką ir ypatumus. Vienas iš tokių būdų yra algoritmo konkrečiam rajonui kūrimas, į kurio tiek įgyvendinimo, tiek paties kūrimo ir vėliau jo koregavimo etapus yra įtraukiamos visos susijusios institucijos. Bet kokio modelio ar prevencinės programos veiksmingumo rodikliai yra savižudybių skaičiaus mažėjimas tame regione. Panašu, kad savivaldybės, kurios jau keletą metų taiko šiuos algoritmus, stebi savižudybių skaičiaus mažėjimą. Tikimasi, kad tokie patys rezultatai bus ir Raseinių savivaldybėje.

Padėka. Straipsnio autorė dėkoja visoms Raseinių savivaldybės įstaigoms įsitraukusioms į reagavimo į savižudybių riziką Raseinių rajone algoritmo kūrimą ir įgyvendinimą, taip pat psichologei Valijai Šap už glaudų bendradarbiavimą kuriant šį algoritmą.

LITERATŪRA

1. 2014–2016 m. veiksmų planas – Psichikos sveikatos strategijos įgyvendinimo ir savižudybių prevencijos veiksmų planas 2014–2016 metams¹. Patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2014-03-28 įsakymu Nr. V-417.
2. 2016–2020 m. veiksmų planas – Psichikos sveikatos strategijos įgyvendinimo ir savižudybių prevencijos veiksmų planas 2016–2020 metams. Patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2016-02-09 įsakymu Nr. V-213.
3. Eurostat (2018) Causes of death - standardised death rate by residence.
4. Evans, E., Hawton, K., Rodham, K., Psychol, C., & Deeks, J. (2005). The prevalence of suicidal phenomena in adolescents: a systematic review of population- based studies. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 35(3), p. 239-250.

5. Franklin, J. C., Ribeiro, J. D., Fox, K. R., Bentley, K. H., Kleiman, E. M., Huang, X., ... & Nock, M. K. (2017). Risk factors for suicidal thoughts and behaviors: A meta-analysis of 50 years of research. *Psychological Bulletin*, 143(2), p. 187.
6. Kupiškio rajono savivaldybės tarybos 2015-02-19 sprendimas Nr. TS-16.
7. Lapierre, S., Erlangsen, A., Waern, M., De Leo, D., Oyama, H., Scocco, P., ... & Quinnett, P. (2011). A systematic review of elderly suicide prevention programs. *Crisis*.
8. Levin, C., & Chisholm, D. (2016). Cost-effectiveness and affordability of interventions, policies, and platforms for the prevention and treatment of mental, neurological, and substance use disorders. *Mental, neurological, and substance use disorders: disease control priorities*, 4, p. 219-236.
9. LRS Nutarimas „Dėl Lietuvos sveikatos 2014- 2025 metų programos patvirtinimo, 2014 birželio 26, Nr. XII-964.
10. Mikėnienė, V, Polukordienė, O.K., Skruibis, P., Trofimova, E. (2012). Savižudybių prevencija mokyklose. Metodinė medžiaga mokykloms. Jaunimo psichologinės pagalbos centras, Vilnius.
11. Mirties priežastys (2017). Higienos institutas, sveikatos informacijos centras, Vilnius, 2017
12. Nacionalinė visuomenės sveikatos priežiūros 2016–2023 metų plėtros programa, LV 2015-12-09 nutarimu Nr. 1291.
13. Robinson, J., Cox, G., Malone, A., Williamson, M., Baldwin, G., Fletcher, K., & O'brien, M. (2013). A systematic review of school-based interventions aimed at preventing, treating, and responding to suicide-related behavior in young people. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention*, 34(3), p. 164.
14. Robinson, J., Hetrick, S. E., & Martin, C. (2011). Preventing suicide in young people: systematic review. *Australian and New Zealand journal of psychiatry*, 45(1), 3-26.
15. Silverman, M. M., & Maris, R. W. (1995). The prevention of suicidal behaviors: An overview. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 25(1), p. 10-21.
16. Suicide death rate by age group (2018).Eurostat.
17. Valstybinio audito ataskaita „Savižudybių prevencija ir pagalba asmenims, susijusiems su savižudybės rizika, 2017, Nr. VA-P-10-5-2.
18. Van der Feltz-Cornelis, C. M., Sarchiapone, M., Postuvan, V., Volker, D., Roskar, S., Grum, A. T., ... & Ibelshäuser, A. (2011). Best practice elements of multilevel suicide prevention strategies. *Crisis*.
19. Värnik, A., Kõlves, K., Allik, J., Arensman, E., Aromaa, E., Van Audenhove, C., ... & Kopp, M. (2009). Gender issues in suicide rates, trends and methods among youths aged 15–24 in 15 European countries. *Journal of affective disorders*, 113(3), p. 216-226.
20. Walker, E. R., McGee, R. E., & Druss, B. G. (2015). Mortality in mental disorders and global disease burden implications: a systematic review and meta-analysis. *JAMA psychiatry*, 72(4), p. 334-341.
21. Wasserman, D., Carli, V., Wasserman, C., Apter, A., Balazs, J., Bobes, J., ... & Cosman, D. (2010). Saving and empowering young lives in Europe (SEYLE): a randomized controlled trial. *BMC public health*, 10(1), p. 192.
22. Wasserman, D., Hoven, C. W., Wasserman, C., Wall, M., Eisenberg, R., Hadlaczky, G., ... & Bobes, J. (2015). School-based suicide prevention programmes: the SEYLE cluster-randomised, controlled trial. *The Lancet*, 385(9977), p. 1536-1544.

IMPLEMENTATION OF THE ALGORITHM IN RESPONSE TO SUICIDE RISK IN RASEINIAI DISTRICT

Birutė Balsevičienė¹

¹Mykolas Romeris University, ²Raseiniai Šaltinis progymnasium

Summary

Suicide is one of the three leading causes of death in young people. It is more often cause of death than traffic accidents or death because of the external injuries. Suicide brings not only emotional difficulties for the survivors, but also economic issues. Finally, suicide rates also reflect the general state of mental health of the population. The purpose of this study was to reveal the peculiarities of the Raseiniai municipality's algorithm for responding to suicide risk. **The subject of the research** was the algorithm for responding to suicide risk. **Research methods.** The method of analyzing the scientific literature is used to achieve the objective. The article reviews the most common suicide prevention models and their effectiveness, details of the development of an algorithm for responding to suicide in one of the regions of Lithuania.

Keywords: Suicide, algorithm, prevention, postvention.

Birutė Balsevičienė¹, Mykolas Romeris University, Academy of Public security, Department of Humanitar sciences, lecturer¹; Raseiniai Šaltinis progymnasium, psychologist². Research interests: crises management, suicide, psychology of children and adolescents.

METHODS OF PREVENTION RISKS TO THE COUNTRY'S ECONOMIC SECURITY

Pavlo Burak¹

*Mykolas Romeris University
Ateities str 20,LT-08303 Vilnius Lithuania
Telephone (8 5) 271 4625
E.mail: paburak@stud.mruni.eu*

Žaneta Simanavičienė²

*Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Business
Ateities str 20,LT-08303 Vilnius Lithuania
Telephone (8 5) 271 4625
E.mail: zasiman@mruni.eu*

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-02

Summary. The economic security of the country is a comparatively young science, which, until now, has attracted the insufficient number of researchers. Often an understanding of this area of scientific knowledge is post factum when threats to the country's economy have already occurred. Nowadays, one of the main prerogatives of the country should be economic security. It is the basis for the national security and development of the country. Because of the rapid development of the world, the risks of economic security are also constantly changing. For any country, it is important to identify and minimize these risks in time. The purpose of the research is to identify assessment on the impact of country's risks on the economic security of Ukraine. In this paper, the main definitions and theories of national economic security, main risks of economic security in Ukraine, and their impact on the country's economy, as well as ways to prevent risks to economic security have been considered. In the future it is planned to analyze the methods for combating problems which were considered in the research used in reality and to create more effective measures to reduce the degree of country's risks on the economic security of Ukraine.

Keywords: the country's economy, the economic security, globalization, risks of economic security, threats to the economic security.

INTRODUCTION

At present, the problem of ensuring economic security is the subject of close attention and study. It has become especially relevant in connection with the ever-increasing degree of openness of economies, their close integration into world economic processes. There is no single approach to determining the essence of economic security in ensuring national security of the country. Most often, national security is defined as a social phenomenon that characterizes the protection of the vital interests of the individual, society and the state from dangers and threats. The long-term experience of developed countries shows that the national

security of the state is ensured primarily by the state of the country's economy, its real and financial and credit sectors.

The situation in Ukraine is even more complicated due to the fact that the consequences of the global economic crisis of 2007-2010 (which have made the countries with transformational economies the most vulnerable) have largely affected not only the domestic economic state of the country, but also the level of its competitiveness in the overall world ranking. In addition, there is an unstable socio-political situation in Ukraine and military actions in the east of the country, which further complicate and delay the process of economic recession. In connection with these circumstances, in Ukraine, the level of risk for domestic business units is significantly increased when carrying out economic activities and making market and management decisions to access and cover international sales markets.

The aim of the article is find ways to prevent risks to the country's economic security.

Methodology of the Research - The theoretical and methodological foundation of the work is based on the fundamental works of representatives of economic theory, on the research of foreign and domestic economists devoted to the study of theoretical problems of economic security.

Classification of global threats to economic security

In this article we will try to develop a strategy for overcoming main risks and threats to the economic security of the state.

To ensure economic security, it is necessary to clearly understand and classify risks and threats.

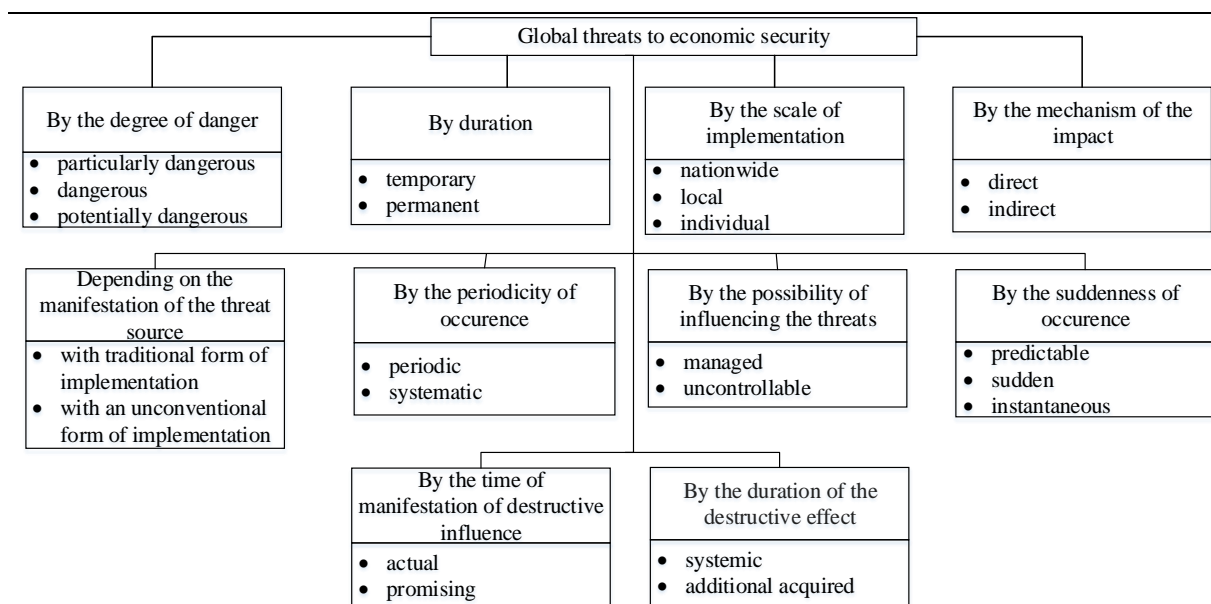

Figure 1. The classification of global threats to economic security (Source: created by the author, based on the systematization of the previous research)

To classify threats to economic security, you can use the classification of the following parameters (Figure 1).

Ways To prevent risks to the country's economic security

To begin with, we will analyze the prevention of risks and threats from globalization. Ensuring economic security in the context of globalization is an inalienable function of each country and the main field of activity of its institutions. They must realize the vital interests of people, society, state and regions, protect them from the impact of external and internal threats, and guarantee favourable conditions for the life and productive work of citizens.

Authors think that in the theoretical sense, the strategy of economic security of the country is the theory and practice of planning and achieving an acceptable level of economic security, using all the components (political, economic, demographic, resource, information) of the available potential at all stages and under all operating conditions¹. This document should be based on the multifaceted forecasts of the country's socio-economic development in the context of globalization and adjusted based on the course of global events in different development options. Advantages of the multivariate strategy lie in the fact that it contributes to the emergence of a possibility to choose different measures to overcome global risks and threats, and not to take urgent and insufficiently justified decisions.

¹ Biblioteka Ekonomista (2018), <http://library.if.ua/book/130/8603.html>

The state strategy in the sphere of ensuring economic security of Ukraine in the context of globalization should be oriented to the withdrawal of the economy from the crisis, the support of the domestic producer, the strengthening of the scientific and technological potential, ensuring the welfare of the population at levels that exceed the boundary values ². These tasks should be solved by means of effective state regulation of social production and the introduction of democratic market reforms in the direction of supporting the country's economy in the context of globalization.

From the standpoint of developing a strategy for economic security in the context of globalization, it is important to assess and predict the impact of all the expected threats and risks, as well as economic phenomena, on its state, and, most importantly, on the localization of critical points, and to identify the possibility of a sharp catastrophic decline and a critical threshold.

Next, we will explore the ways to minimize or prevent the risks associated with the hybrid war in the east of Ukraine, problems with budgetary security and a large-scale shadow economy.

At the present stage, the relevance of structural fiscal reforms to ensure a reduction in the impact of direct and hybrid risks and ensure the sustainability of public finances in the medium term is increasing, since the main problematic aspects of the budgetary system require further solutions. The formation of an effective model of public finance management, ensuring the consolidation of the state's main financial fund and the consistency of the norms of fiscal legislation is the key to stabilizing the dynamics of social and economic development and ensuring the financial security of the state.

All these threats necessitate the implementation of an appropriate system of measures aimed at reducing or completely eliminating the risks of economic security associated with the budget, the main of which should be the measures listed below.

Effective management of public finances involves the implementation of a set of measures at each stage of planning and using budgetary funds. After analyzing information of National Institute of Strategic Studies (NISS), author considers that in order to improve the state budget planning system, it is necessary to take the following measures:

² Economic security in the conditions of globalization of the world economy: [collective E45 monograph]. - Dnipropetrovsk. 2014

-
- To develop risk management systems in the planning and determination of budget expenditures with a view to timely identification of violations and prosecution of criminals;
 - To ensure compliance of delegated authorities and financial resources of local budgets to develop mechanisms for their coverage, since attraction of local budgets' own resources to exercise these authorities in the absence of financial resource adequacy leads to unsatisfactory performance of such functions;
 - to introduce codification and standardization of goods used in the planning of expenditures and public procurement;
 - to create an effective mechanism for prosecution of participants of the budget formation, to demarcate responsibility at all stages of planning and to implement appropriate measures;
 - to ensure the implementation of the verification process and the targeting of social payments, to determine the criterion characteristics of the categories of benefits and their number, which will allow us to move away from the categorization when providing social benefits to the principle of providing social assistance when necessary.

In order to strengthen control over public funds, it is necessary to improve:

- quasi-public sector procurement mechanism to improve transparency;
- mechanism for the implementation of public procurement contracts and procurement of quasi-public sector facilities;
- a methodology for assessing the effectiveness of government agencies in accordance with their ratings based on the number of complaints in public procurement³.

To optimize the system of state financial control, it is necessary to develop and implement mechanisms of information interaction between the state bodies exercising control over the information bases of other controlling and supervisory bodies.

On January 1, 2017 Ukraine joined the BEPS plan (Base Erosion and Profit Shifting), which provides for counteracting the erosion of the tax base and the withdrawal of profits from taxation⁴. After making a research of documents provided by National Bank of Ukraine author considers it necessary to solve such basic tasks as: combating tax abuses associated with the use of special taxation regimes, avoiding abuses when applying tax conventions, making

³ The National Institute for strategic studies, <http://www.niss.gov.ua/catalogue/11/>

⁴ Zerkalo nedeli Ukraina, https://zn.ua/macrolevel/plan-deystviy-beps-v-ukraine-289637_.html

changes and additions to the Tax Code of Ukraine regarding the adoption of additional forms of tax reporting by tax authorities only after applying the risk assessment system.

To ensure compliance with delegated authorities and financial resources of local budgets it is necessary to develop mechanisms to cover them because of the involvement of local budgets' own funds for exercising these authorities in the absence of sufficient financial resources leads to unsatisfactory performance of such functions. To increase the effectiveness of local taxes and fees, it is necessary to improve the mechanisms for their administration and the formation of a single database to ensure a complete and transparent accounting system, which will ensure effective fiscal control and increase in revenues to budgets. To ensure the efficient use of budgetary funds it is necessary to complete the process of verification of electronic monitoring of social expenditures and to complete the transition to the provision of targeted social benefits through the development and approval of an effective mechanism for such provisions and determining their financial evaluation by the Ministry of Finance and the Ministry of Social Policy of Ukraine.

To improve the effectiveness of public debt management, it is necessary to take measures to prevent the formation of a "hidden" state budget deficit and unpredictable growth of public debt. To ensure the effectiveness of the use of budget funds, it is necessary to develop an industry-specific methodology for calculating the cost and composition of educational services, which will ensure an increase in the efficiency of planning and using funds of budgets of all levels for financing the industry.

The increase in Ukraine's economic security depends on the possibility of urgently implementing a fundamentally new economic model of development, of which the modern crisis can be a catalyst. A comprehensive audit should be applied and plans for the conservation of technological processes and production assets, which are no subject to modernization, should be worked out.

It is fundamental to expand Ukraine's international cooperation in order to raise the level of innovation based on advanced attraction of foreign technological and innovation capital. A tangible increase in GDP is possible only on a new technological basis, through unloading key imbalances and achieving inclusive development (i.e. raising incomes for all categories of the population).

At the same time, according to the Social Communications Research Center of Vernadsky National Library of Ukraine, it is important to strengthen the economic factors of counteracting the aggression of the Russian Federation against Ukraine by:

-
- regulation of control over the management of the economy, separate strategic sectors and transit routes of Ukraine by the subjects of influence of the Russian Federation;
 - Diversification of economic cooperation in general and in certain areas to the extent that can destabilize the economic system.
 - Control of Russia's economic dominance through the creation of alliances with other countries, the use of international levers etc.
 - prevention of internal disintegration of the Ukrainian economy;
 - increasing technological superiority in economic development over the Russian Federation;
 - monitoring and preventing the creation of channels for the re-transmission of risks to the economy of Ukraine by the Russian Federation;
 - detection and neutralization of economic sabotage in the territory of Ukraine through the creation of rapid response services;
 - prevention of asymmetric actions in the economic sphere;
 - avoiding the escalation of the existing hybrid conflict into a permanent war (and, accordingly, a permanent enemy) as a natural state in the national economy;
 - Strengthening the fight against the financing of terrorism, the closure of smuggling flows and other spheres of economic activity that serve as the economic basis for the functioning of terrorists⁵.

The strategic goal of bringing the economy out of shadows involves a significant reduction in the level of shadowing, by creating favourable conditions for attracting shadow capital to the legal economy and multiplying national wealth. The legalization of shadow capitals will contribute to the growth of the national investment potential, the level of its implementation, will provide a positive effect for the budgetary sphere, long-term stability and the focus of the national economy on strategic development, and strengthening of the state's economic security. In the situation of economic globalization, the problem of de-shadowing should be solved at the international level. Its embodiment is the creation of international organizations to counteract corruption, organized crime, legalization of illicit means, and the adoption of international standards, normative and recommendatory documents in the area of economic de-shadowing. However, effective counteraction to the formation of shadow economic relations can be realized only if there are national organizational and legal

⁵ Ukraine: Events, Facts, Comments, <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr20.pdf>

mechanisms for the de-shadowing of the economy, which are built on international standards, take into account the world experience of this kind, as well as national features of this phenomenon and the driving factors of its spread in a certain country.

The governments of developed countries with a relatively low level of shadow economy are taking measures to counteract the growth of the shadow economy, the loss of mechanisms for managing economic processes, the spread of corruption and the formation of a shadow political market. Significant efforts are made to ensure effective counteraction to organized crime. However, in a number of backward countries, the image of organized crime as a force, is positive, provides jobs and ensures the well-being of a significant part of the population, and this prevents the overcoming of economic crime as a threat to the economic security of the state. The coverage of the main spheres of factors' existence and prerequisites for the shadowing of the country's economy is the basis for the development of a set of systemic measures for the de-shadowing of the national economy.

The following main vectors and immediate steps towards the de-shadowing of the Ukrainian economy should be highlighted.

To reduce the number of offenses in the sphere of foreign economic relations, it is necessary to ensure proper system interaction and information exchange between the relevant state bodies.

To counteract money laundering and terrorism financing, it is necessary to implement such systemic measures:

- create an effective mechanism for interaction and exchange of information on the issues of counteraction to the laundering of illegally received money, which allows you to make inquiries and receive the necessary information as soon as possible;
- to improve the system of counteracting money laundering and terrorism financing, expanding the list of subjects of financial monitoring, as well as establishing a single information channel between the relevant state bodies.

The mandatory conditions for the effective functioning of the economy, which will provide a basis for systematic economic de-shadowing in Ukraine, are a gradual improvement of the legislative framework, an independent court and the organization of law enforcement. To prevent erroneous and wellful bankruptcy, it is expedient: - to take measures to counteract this phenomenon; - to improve the mechanisms for the exchange of information between courts and authorized state bodies on issues related to bankruptcy procedures.

One of the main methods of reducing the level of shadow turnover in the financial sector is the development of non-cash settlements. For the development of such settlements in the country, National Academy of Internal Affairs suggests that the following systemic measures should be taken:

- to develop mechanisms for information interaction between tax authorities and supervisory bodies on suspicious financial transactions;
- to ensure banks' refund to customers in cases of unauthorized use of non-cash funds by fraudsters;
- to establish the provision by telecom operators of high-quality and affordable communication channels for equipping places of unorganized trade with non-cash settlements facilities;
- strengthen the control and responsibility of banks in case of illegal cash withdrawal;
- banks need to develop measures to increase the level of awareness of the population on the current system of non-cash payments through the media and Internet resources.

It is advisable to carry out systematic work to identify new schemes for tax evasion. It is necessary to develop effective mechanisms for the exchange of information between public and private entities.

The counteraction to the shadow economy requires providing conditions for emerging of business entities from the shadow by reducing the costs of doing business and improving the system of state regulation. To do this, it is necessary:

- to investigate the risk management system in the context of their openness / closure;
- to conceptually revise the executive system.

Reforming the sector of regulatory authorities in the direction of reducing their number and overall optimization of activities of the executive system may limit the manifestation of corruption opportunities, save funds of the state budget and significantly limit the bureaucratic burden on small and medium business.

In order to overcome corruption in state bodies and raise the level of legal culture of the population, the following measures are relevant:

- strengthening the role of markets and competition, which should ensure a reduction in the amount of potential profits from corruption;
- establishment of anti-corruption civil society institutions;

-
- activation of interaction with leading foreign structures implementing anti-corruption programs;
 - elaboration of a bill providing for a polygraph inspection of heads of state bodies⁶.

According to analytical note of the Department of macroeconomic forecasting and research of the shadow economy of NISS the following areas are priority for economic policy in the sphere of de-shadowing of the economy of Ukraine:

- optimization of methods for calculating the level of the shadow economy in accordance with world practice;
- creation of conditions for the de-shadowing of the socio-political process;
- improving the efficiency of public financial management at all stages of planning and using budget funds;
- improvement of legislation in the sphere of counteraction to economic crimes;
- ensuring the protection of intellectual property rights;
- counteracting corruption and raising the level of legal culture of the population;
- strengthening the economic security of the state through deepening international and global economic integration.

The task of the de-shadowing of the Ukrainian economy is being actualized in the context of modern geopolitical challenges and Eurointegration processes. The indicated directions of counteraction to the shadowing of the economy form the basis for further development of the comprehensive plan for the de-shadowing of the economy and the budgetary sphere, which will be beneficial for improvement of the economic security of the country.

CONCLUSIONS

Authors have developed recommendations for minimizing and completely preventing risks and threats to the economic security of the country; special attention was paid to the shadow economy of the country, which showed huge problems in Ukraine in terms of economic security. Now the shadow economy, organized crime and corruption are inextricably linked. The globalization of financial systems, the development of international banking networks, electronic telecommunications systems and networks for real estate transactions created the conditions for the use of financial instruments for the purpose of laundering the illegally

⁶ Ministry of Finance of Ukraine. Official web-site. <http://www.minfin.gov.ua/>

received profits. Using the measures proposed by authors, it is possible to achieve significant filling of the budget of Ukraine and return of "shadow" taxpayers to the legal field.

REFERENCES

1. Bordo, M. D., Meissner, C. M., & Weidenmier, M. D. (2009). Identifying the effects of an exchange rate depreciation on country risk: evidence from a natural experiment. *Journal of International Money and Finance*
2. Busse, M.; Hefeker, C. 2006. Political risk, institutions and foreign direct investment, *European Journal of Political Economy* 23(2): 397–415
3. Centre for Economic Strategy. Official Web-Site. Available at: <http://ces.org.ua> (Accessed: August, 2018)
4. Kozachenko G. V. Economic security of enterprise: essence and mechanism of providing: [monograph] / G. V. Kozachenko, V. P. Ponomarov, O. M. Lyashenko. – K. : Libra, 2003. – 280 p.
5. Lekar' S. I. (2012), "Foreign experience providing economic security, administrative and legal aspects", *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 4 (2), pp. 103—111.
6. Lukyanenko D.G., Belarus O.G., Goncharenko M.O. and others. *Globalization and the security of development / Kyiv, Ukraine, KNEU, 2001*
7. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Official web-site. Available at: <http://www.me.gov.ua/> (Accessed: November, 2018)
8. Ministry of Finance of Ukraine. Official web-site. Available at: <http://www.minfin.gov.ua/> (Accessed: October, 2018)
9. Miskiewicz, J.; Ausloos, M. 2010. Has the world economy reached its globalization limit?, *Physica A*.
10. Muntian, V. (1999), *Economic security of Ukraine: monograph [Ekonomichna bezpeka Ukrainy: monohrafiia]*, KVISH, Kyev, 464 p.
11. Murdoch C. *Economic factors as objects of security: Economics security & vulnerability / K. Knorr, F.Trager. — Economics interests & national security. — Lawrence. 2001.*
12. *Shadow economy in Ukraine: state, trends, ways of overcoming: analyst. Review / - Kyiv: National Academy of Internal Affairs, 2017*
13. The Law of Ukraine «On essentials of national security of Ukraine» on 19.06.2003. - № 964-IV // VVR of Ukraine, 52
14. The National Anti-Corruption Bureau. Official Web-Site. Available at: <http://nabu.gov.ua/byudzhet> (Accessed: October, 2018)
15. The National Institution for Strategic Studies. Official Web-Site. Available at: <http://niss.gov.ua> (Accessed: November, 2018)
16. Vincent Cable. What is international economic security? *International Affairs. Royal Institute of International Affairs. Vol. 71, No. 2 (Apr., 1995)*
17. Vlasiuk, O. S. (2017), "Risks and threats to economic security of Ukraine in 2015—2016 and mechanisms for their minimization", Available at: [http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1\(bab4e.pdf](http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1(bab4e.pdf) (Accessed: November, 2018)
18. Wilson, J. O. 1979. *Measuring Country Risk in a Global Context, Business Economics*

Pavlo Burak¹. Mykolo Romeris university, faculty of Economics and Business, doctoral student. Research interests: economic security, risk, threats.

Žaneta Šimanavičienė². Professor, habil. PhD., Mykolo Romeris University, Faculty of Economics and Business. Research interests: economic security, risk, threats.

LEGAL ASPECTS OF POLICE COOPERATION IN CROSS BORDER ENFORCEMENT OF TRAFFIC OFFENCES IN THE EUROPEAN UNION

Paolo Cestra¹

¹ *Italian Traffic Police First Executive Officer TISPOL President
Chief of Traffic Unit in L'Aquila Italy
tel. 0039 334 6910215
E.mail: paolo.cestra@interno.it*

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-03

Summary. Traffic offences are one of the most important cause of fatalities and bad injuries traffic accidents. EU Commission identified DUI (Driving Under Influence of alcohol and/or drugs), overspeed, misuse of seatbelts and distraction during driving time as the “*fatal four*”. To obtain the reduction of 50% of the victims on the roads (as the main target imposed to MS during the 2011-2020 period) is mandatory to reduce the total number of specific violations. Statistics show that more than 90% of the offences committed by non-residents were not followed-up at the EU level, causing a lack of effectiveness for the penalties. A better police cooperation in Cross Border Enforcement of traffic offences is one possible solution to the specific problem. The legal basis of this specific kind of cooperation, able to produce an effective solution, obtaining transnational effectivity for specifically and most dangerous traffic offences, is the so called “*CBE-Cross Border Enforcement*” Directive, nr. 2011/82/EU, dated 25th October 2011, *facilitating the cross border exchange of information on road safety related traffic offences*, replaced, after the 6th May 2014 European Court of Justice Decision nr. (ECJ)43/12, by the new Directive nr.2015/413/EU, adopted on 11th March 2015 and having the same subject, with a legal basis under the EU Transport Policy and referred to article 91(1)(c) TFEU. The analysis of actual situation also suggests a future improvement od CBE in MS, with the possibility to improve the number of transnational traffic offences covered by the Directive, based on article 91(1)(c) TFEU.

Keywords. Police cooperation, cross border enforcement, traffic offences, road safety, transport policy, exchange of information.

INTRODUCTION

Improvement of road safety is one of the most important target of EU 27(+1) 2020 Strategy and on this field a specific role is covered by the police cooperation, recently improved by several cross borders initiatives. “*CBE-Cross Border Enforcement*” Directive, nr. 2011/82/EU, constitutes the pillar of the cooperation related to traffic offences, that constitute the main causes of road fatalities and road accidents more in general. Referred to the actual literature, Townsend ¹ analysed the importance of the Directive and the need of a follow up,

¹ Townsend E. – (a) *Briefing on the CBE Directive*. ETSC Paper, Bruxelles, 2014. (b) *Compaigners and Traffic Police for revision of Cross Border Enforcement rules*. ETSC Paper, Bruxelles, 2014. (c) *EU Cross Border Directive*. ETSC Paper, Bruxelles, March 2015. (d) *Follow up needed on EU Cross Border Enforcement rules*.

discovering the CBE is not being used at full potential, also on the basis of requests from campaigners and Traffic Police Forces. Vavoula ²examined the ECJ Decision 43/12, concerning the legal basis of CBE Directive, arising from the interinstitutional conflict between the Commission and the Parliament and Council, whereby one considered the Directive such a part of the EU Transport Policy and the other opined that it constitutes a shared police cooperation measure. Both TISPOL ³ and ETSC⁴, the most important European Networks on road safety, underline the fundamental role of the CBE Directive in developing road safety.

On this framework, the subject of the current study is to evaluate the effort of the Directive in road safety improvement, analysing the legal basis and legal aspects of police cooperation in cross border enforcement of traffic offences.

The **objective** is to evaluate legal basis of CBE and verify if it has a specific role in Police Cooperation.

Tasks set for the current paper are focused on the discussion about related legal aspects, following the ECJ Decision 43/12, and on the examination of the real effect that CBE give to road safety in general and specifically to the decrease of fatalities and serious injuries road accidents.

In order to finalize the study **descriptive and analytical methods** were used, focusing attention on existing and current literature and figures, trying also to evaluate EU Decisions and Programs on the topic of road safety, as CBE related.

TRAFFIC OFFENCES AND ROAD SAFETY

Phenomenon overview

In the 27(+1) EU Member States road accidents are the main cause of death of young people aged between 16 and 25. About 25,250 people killed in road accidents in the E.U. during 2017 and 135,000 bad injured, with an average of 49 road fatalities per millions of inhabitants. The phenomenon, that individuated the bad years in the period 2014-2017, has an annual social cost of €120 billion.⁵

ETSC Paper, Bruxelles, 2016. (e) *Cross Border follow up of traffic offences not being used at full potential*. ETSC Paper, Bruxelles, 2017.

² Vavoula N. – *Exchanging information on road traffic offences: a measure of Police Cooperation or Transport Policy?* New Journal of Criminal Law, Vol.7, Issue 1, 2016.

³ TISPOL – *Annual Report 2017*. TISPOL Paper. Manchester (UK), 2017.

⁴ ETSC - *Briefing on the Cross Border Enforcement Directive*. Bruxelles, 2014. Retrieved July 30, 2018, from <http://etsc.eu/briefing-on-the-cross-border-enforcement-directive/>

⁵ Townsend E. - *EU Strategic Plans on Road Safety*. ETSC Paper, Bruxelles, 2018.

According to the EU statistics, there are three main factors in causing traffic accidents, identified in:

- infrastructural deficiencies of the roads;
- conditions of motor vehicles;
- traffic offences (in terms of driving misconduct or not respect of traffic rules, also related to the psychophysical conditions of drivers).

Traffic fatalities are caused in 90% of cases by four main traffic offences, so called “*fatal four*”, as:

- DUI (Driving Under Influence of alcohol and/or drugs);
- overspeed;
- misuse of seatbelts;
- distraction during driving time.

Actions focusing on these four factors could help to meet more than half the target of halving the number of people killed on the roads at EU level. At MS national level, Road Safety Action Plans provide specific strategies against these offences and a fundamental role has the application of appropriate sanctions.⁶

Role of sanction in road safety

Sanction has a strategical role in road safety, according to its role as specific punishment and its own educational nature in reporting to sanctioned drivers that they have broken the social order by breaking a traffic rule, and also because of the perception of the risk of being sanctioned.

Sanction acts in function and in the interest of a rule, indicating that a law or a rule has been violated and preventing from happening again in the future. To obtain a real effort is necessary that a cost is imposed to the offender and that the offender understand and perceive that is not possible to avoid this cost.⁷

If the sanction is not effective in these terms, it is not useful to apply a sanction to punish a traffic offences because there is not the perception, for the driver, of a real punishment and penalty. The sanction must have both a punitive and a deterrent nature.⁸ Correct adoption of

⁶ Wegman F., Oppe S. – *Benchmarking Road Safety Performances of Countries*. Safety Science 48. SWOV Institute for Road Safety Research. Leidshendam – The Netherlands, 2010.

⁷ Aldrighetto G., Conte R., Giardini F. (2011) – *Le basi cognitive della contro-aggressione: vendetta, punizione e sanzione*. LABBS. Institute of Cognitive Science and Technologies NRC; 2011.

⁸ Giannini A.M., Lucidi F. – *The young driver's paradox*. Sei Editrice. 2007.

graduated sanctioning system in National Traffic Codes shows during a decade period the decrease of violations and, on the same level, a general decrease of road accidents related to driving misbehaviour or misconduct.⁹

POLICE COOPERATION IN CROSS BORDER ENFORCEMENT OF TRAFFIC OFFENCES

Cross Border Offences and police cooperation

It is estimated that more than 90% of the road and traffic offences committed by non-residents were not followed-up at the EU level¹⁰ and non-resident drivers account for approximately 5% of road traffic in the EU. However, 15% of the number of detected speed offences are committed by non-resident drivers. A foreign-registered car is three times more likely to commit traffic offences than a domestically-registered one.¹¹

CBOs is a big phenomenon in Countries with high levels of transit and tourism traffic, such as Austria, Belgium, France, Germany, Hungary, Italy, Luxembourg, Poland or Spain.¹² In Italy, in example, speeding offences committed by foreign registered cars reach approximately 25% of the total, with the figure going up to 40-50% of the total during periods of high transit and tourism.¹³ Ordinary procedure, for Traffic Police Forces, in persecuting CBOs, is to follow the rules of the Vienna Convention on road traffic offences of 1968, of which many MSs were and are parties but it was not used in practice for CBOs but only for more serious offences such as those causing accidents.¹⁴ Otherwise CBOs constituted an area falls outside the competence of the different Member States as they cannot prosecute offenders outside their territories.¹⁵

There are also several differences of the legal basis of traffic rules violations¹⁶ in each MS, some in where are administrative violations, in other penal crimes, with different procedures to follow and with more different penalties, sanctions and punishment .

⁹ CARE – *Annual Report on Road Accidents in EU* – European Commission Press, Bruxelles, 2016.

¹⁰ Townsend E. - *EU Cross Border Directive*. ETSC Paper, Bruxelles, March 2015.

¹¹ Admaite D., Jost G., Stponk H., Ward H. - *Ranking EU progression on Road Safety. 11th Road Safety Performance Index Report*. ETSC, Bruxelles. June 2017.

¹² ETSC - *How Traffic Law Enforcement can contribute to safer roads*. ETSC Paper. Bruxelles, 2016

¹³ Italian Traffic Police – Database on road accidents referred to year 2017. Retrieved July 27, 2018, from www.poliziadistato.it

¹⁴ Dörr O., Schmalenbach K. – *The Vienna Convention*. Springer, 2018.

¹⁵ European Commission. - *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council facilitating cross-border enforcement in the field of road safety COM(2008) 151*. EU. Bruxelles, 19 March 2008.

¹⁶ Elvik R., Veinsten K. – *Barrier to the use of Efficiency Assessment Tools in Road Safety Policy* – Workpackage 2 of the European Research Project ROSEBUD TOI Rapport 785/2005. Institute of Transport Economics Oslo, 2005.

Current co-operation agreements exist in the form of bi-lateral and multi-lateral agreements and many EU Member States already have systems in place to follow up traffic fines. However they are often not able to deal with the increasingly complex cross-border problems posed by traffic offenders.¹⁷

Traffic Police Forces, on the field of police cooperation were not able to pass this lack of effectivity in sanctioning, because the two most important cooperating networks at EU, nominally TISPOL (European Traffic Police Network) and CARPOL (Network of contact points between all Member States in order to better coordinate investigations activity against trafficking of stolen vehicles) do not cover the specific field on exchange of information for CBOs.

Giving a strong effort to solve the impasse, the European Commission, in its Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council facilitating cross-border enforcement in the field of Road Safety-Full Impact Assessment (COM(2008) 151), announced further actions on both issues, cross-border enforcement of road traffic penalties and efficient enforcement practices in the Member States.

The European Union established legislative action mainly provided for a Directive for setting up an information exchange system and appropriate cross-border cooperation between competent authorities (included Police Forces) to identify non-resident holders of vehicles who have committed an offence.¹⁸

LEGAL BASIS OF CROSS BORDER ENFORCEMENT OF TRAFFIC OFFENCES IN THE EUROPEAN UNION

CBE Directive nr. 2011/82/EU, facilitating the cross border exchange of information on road safety related traffic offences

Cross Border Enforcement is referred to the pursuit of traffic offences committed by drivers of a car which is registered in an EU Member State different than the one where they were detected.¹⁹

The most important step towards a real police cooperation at EU level on the field of CBOs was the adoption of Directive 2011/82/EU of the European Parliament and the Council

¹⁷ Townsend E. – *Briefing on the CBE Directive*. ETSC Paper, Bruxelles, 2014.

¹⁸ European Commission. - *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council facilitating cross-border enforcement in the field of road safety COM(2008) 151*. EU. Bruxelles, 19 March 2008.

¹⁹ Gössel B. – *Cross border traffic police enforcement: a descriptive and explanatory cross-sectional study on the role of EU's fight against the "Three main killers" on EU roads*. University of Twente. June 2015.

of 25 October 2011 *facilitating the cross-border exchange of information on road safety related traffic offences* (OJ L 288, 5.11.2011). Exempt from the United Kingdom, Ireland and Denmark that have opted out²⁰, MS had transposed CBE *Directive* into their national legislation by 7 November 2013.²¹

CBE Directive aims to ensure a high level of protection for all road users in the EU by facilitating the cross-border exchange of information on road safety related traffic offences and thereby the enforcement of sanctions, where those offences are committed with a vehicle registered in a Member State other than the Member State where the offence took place (OJ L 288, 5.11.2011, art. 1).

CBE Directive requested that a system of cross-border exchange of information should be put in place for certain identified road safety related traffic offences, regardless of their administrative or criminal nature under law of the Member State concerned, granting the Member State of the offence access to Vehicle Registration Data (VRD) of the Member State of registration (OJ L 288, 5.11.2011, art. 6).

A more efficient cross-border exchange of VRD, which should facilitate the identification of persons suspected of committing a road safety related traffic offence, may increase the deterrent effect and induce more cautious behaviour by the driver of a vehicle that is registered in a MS other than the MS of the offence, thereby preventing casualties due to road traffic accidents (OJ L 288, 5.11.2011, art. 7).

CBE Directive cover eight specific traffic offences related to the road safety, namely (OJ L 288, 5.11.2011):

- driving under influence of alcohol;
- driving under influence of drugs;
- overspeed;
- misuse of seatbelts;
- failing to stop at a red traffic light;
- failing to wear a safety helmet;
- use of a forbidden lane;
- illegal use of mobile phones or any other communication device while driving (this offence is strictly related to the bigger concept of “*distraction*”)

²⁰ European Commission - *Road Safety: Clamp-down on traffic offences committed abroad- FAQ*. Bruxelles, 2013. Retrieved July 27, 2018, from http://ec.europa.eu/transport/newsletters/2013/11-08/articles/cbe_memo_en.htm

²¹ ETSC- *Briefing on the Cross Border Enforcement Directive*. 2014. Retrieved July 30, 2018, from <http://etsc.eu/briefing-on-the-cross-border-enforcement-directive/>

Directive nr.2015/413/EU, replacing CBE Directive nr. 2011/82/EU, *facilitating the cross border exchange of information on road safety related traffic offences*

Following the ECJ Decision 43/12, a new Directive 2015/413 was adopted in March 2015 with a legal basis under the EU Transport Policy.²² EU Member States transposed the new legislation into their national law by May 2015.

In the meantime the 2011/82 Directive remains in place at national law level until this has been replaced by the newly transposed legislation.²³ Three Countries, nominally UK, Ireland and Denmark have obtained a later transposition deadline of May 2017.

Council Decision 2008/615/JHA of 23rd June 2008

For several types of CBOs not covered by the CBE Directive continue to be possible, also in terms of police cooperation activity, to apply the Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime (OJ L 210, 6.8.2008). The Decision²⁴ aims to improve the exchanges of information between the Authorities responsible for the prevention and investigation of criminal offences.²⁵

The possibility to use this provision is strictly related to the legal identification of a traffic violation as crime (as for example in case of DUI or of “*hit and run*” as well for “*road homicide*”) into a MS national legislation and cover the possibility to the automated access to certain national vehicle registration data by the Police Forces.²⁶

Application of Council Decision 2008/615/JHA continue to be an effective measure for stepping up cross-border police cooperation on the field of CBOs.²⁷

Framework Decision 2005/214/JHA on the mutual recognition of financial penalties

Framework Decision 2005/2014/JHA of 24th February 2005 on the application of the principle of mutual recognition to financial penalties, as amended by the Framework Decision

²² Townsend E. – *Follow up needed on EU Cross Border Enforcement rules*. ETSC Paper, Bruxelles, 2016.

²³ Frisani D., Zamboni A., Monteiro C. – *Evaluation Study on the application of Directive 2011/82/EU facilitating the cross border exchange of information on road safety related traffic offences*. Grimaldi, Milan, 2016.

²⁴ Ligeti K. – *Mutual recognition of financial penalties in the EU*. *Revue Internationale de Droit Penal*. 2006. 77/145-154.

²⁵ Klimek L. – *Mutual recognition of judicial decisions in European Criminal Law*. Springer, 2017

²⁶ Rusu M.I. – *Mutual recognition of financial penalties between EU Member States. Critical observations*. *Aeta Universitate Danubius Iuridica* (7/220-239) 2010.

²⁷ Potàsh P. – *Traffic Offences from the EU and V4 perspectives*. In Majer et Sitek: *Quality measures for security of the States of the Visegrad Group from an European perspective*. 2011.

2009/299/JHA, can be also used to obtain financial penalties imposed in respect of CBOs in general way.²⁸

This instrument, that consist *rectius* in a judicial cooperation tool, is useful for the police cooperation only if referred to the specific preventive role of the sanction. It can be used only for offences constitutes administrative violations and not in case of road crimes and, while the Directive 2011/82/EU is applicable to traffic violations in the moment of committing before the imposing of penalties²⁹, the Framework Decision 2005/214/JHA is applicable only after the definition of the financial penalty and when the offender has not paid (see above 1.2) or not defined it³⁰.

LEGAL ASPECTS

On the field of Police Cooperation, CBE Directive nr. 2011/82/EU, as replaced by Directive nr.2015/413/EU, assumes an important and strategic role, specially referred to its legal basis and consequential legal aspects, considering that is a police instrument involving also other Authorities not linked to law enforcement and, otherwise, is based on article 91(1)(c) TFEU and not on article 87(2) TFEU.

Article 87(2) TFEU

First adoption of CBE Directive on 25th October 2011 was based on the EU competence on the field of police cooperation, under article 87(2) TFEU.

European Parliament and Council, supported by seven MS (including UK and Ireland, able in this case to exercise *opt-out privileges*, and Denmark) stated that Chapter 5 of Title V TFEU, concerning police cooperation, not limit EU legislator to adopt measures falling only under the concept of criminal matters. It is considered that improve road safety is an indirect aim and the principal one is the set-up of an information exchange system, as tool of police cooperation .³¹

At the same time the CBE Directive must be interpreted as a police cooperation instrument able to protect legal interest usually protected by criminal law, such as life, physical and mental health, including road safety, irrespective of the administrative or criminal law nature of the offences in question.

²⁸ Klimek L. – *Mutual recognition of judicial decisions in European Criminal Law*. Springer, 2017.

²⁹ Miettinen S. - *Criminal law and Policy in EU*. Rotledge, Oxon, 2013.

³⁰ Klimek L. – *Mutual recognition of judicial decisions in European Criminal Law*. Springer, 2017.

³¹ Vavoula N. – *Exchanging information on road traffic offences: a measure of Police Cooperation or Transport Policy?* New Journal of Criminal Law, Vol.7, Issue 1, 2016.

Article 87 (2) TFEU, as argued also by the Advocate General during the discussion of the case in front of the ECJ (Press release nr. 69/14, 2014):

- not preclude the possibility that police cooperation may be established between Authorities not able to apply criminal law in MS;
- road traffic offences, related to road safety, listed in CBE Directive have a punitive and deterrent nature (see 1.2 above);
- police cooperation in criminal matters may deal with the punishment of road traffic offences, irrespective of their administrative or criminal law nature.

Article 91(1)(c) TFEU

Commission argued that article 87(2) TFEU could be the legal basis only for measures specifically related to the prevention and/or detection of criminal offences.

Traffic offences have different nature and different classification in each MS and it is not clear if they are administrative violations or crimes, depending by each MS national legislation.³²

In CBE Directive must be adopted a restrictive interpretation because the content of the Directive is clearly related to road safety and not to harmonize measures in relation to road or traffic crimes.³³

From this point of view, reference to article 87(2) TFEU is not correct because the aim of the CBE Directive is the Transport Policy and not the police cooperation or law enforcement.

European Court of Justice Decision nr. (ECJ)43/12 on date 6th May 2012

The European Court of Justice discussed the case and on 6th May 2012 made its decision ECJ 43/12. ECJ states that the main or predominant aim of the CBE Directive is to improve road safety that and setting up a system for the cross-border exchange of information on road safety related traffic offences is a clear measure to improve transport safety³⁴.

The Court affirms that cooperation between Police and other Law Enforcement Authorities is still limited to the prevention, detection and investigation of criminal offences, but the article 87(2) TFEU must be interpreted in the light of the general aims of EU JHA law, as articulated particularly in article 67 TFEU, which include ensuring a high level of security through coordination and cooperation between Police and other Authorities as well as criminal

³² Vavoula N. – *Exchanging information on road traffic offences: a measure of Police Cooperation or Transport Policy?* New Journal of Criminal Law, Vol.7, Issue 1, 2016.

³³ Townsend E. – *Briefing on the CBE Directive*. ETSC Paper, Bruxelles, 2014.

³⁴ Townsend E. - *EU Cross Border Directive*. ETSC Paper, Bruxelles, March 2015.

law measures³⁵. Because of this the CBE Directive is not directly linked to the objectives of police cooperation, differently covered by article 87(2) TFEU³⁶.

Due to the importance of the pursuit of the aims of CBE Directive 2011/82, the Court decided that the annulment of the Directive without maintaining its effects could have negative consequences for EU Transport Policy and stated the effects of that Directive should be maintained until the entry into force, within a reasonable period of time of a new Directive based on the correct legal basis (specifically the transport safety, covered by article 91(1)(c) TFEU).

CONCLUSIONS

Police cooperation in Cross Border Enforcement of traffic offences has its most useful instrument in CBE Directive nr. 2011/82/EU, as replaced by Directive nr.2015/413/EU. The European Court of Justice on 6th May 2012, with its decision ECJ 43/12, stated that the legal basis of CBE Directive is article 91(1)(c) TFEU on transport safety and not article 87(2) TFEU on police cooperation or law enforcement. CBE Directive refers to the pursuit of traffic offences committed by drivers of a car which is registered in an EU MS different than the one where they were detected³⁷. The force point of the new approach is that ensures expeditious, secure and confidential exchange of vehicle registration data without generating unnecessary administrative burden and the system is effective since it has had a positive impact on the cross-border enforcement of sanctions. CBE Directive gives a real effort in terms of decreasing of road fatalities and increase of respect of traffic rules by non-residents in EU MS. CBE Directive has also a fundamental role referred to its legal aspects, considering that is one of the first EU measures which have a criminal law and police cooperation connotation, adopted under a legal basis not directly related to the field of criminal law. The establishment of an information exchange system with the scope of improvement of road dropped the requirement of existing harmonising rules in that policy for the adoption of criminal law instruments³⁸. The Directive demonstrates that police cooperation is a fundamental element for the law enforcement into EU and ECJ stated that to obtain results in this specific field is possible to use also different legal

³⁵ Vavoula N. – *Exchanging information on road traffic offences: a measure of Police Cooperation or Transport Policy?* New Journal of Criminal Law, Vol.7, Issue 1, 2016

³⁶ Townsend E. – *Follow up needed on EU Cross Border Enforcement rules.* ETSC Paper, Bruxelles, 2016.

³⁷ Townsend E. - *EU Cross Border Directive.* ETSC Paper, Bruxelles, March 2015.

³⁸ Frisani D., Monteiro C., Mayot L. – *Evaluation Study on the application of Directive 2011/82/EU.* MOVE /C4/SER/2014-255/SI2.706133. Bruxelles, 2015.

basis than article 87 TFEU. Using article 91(1)(c) TFEU as legal basis, all MS are obliged from the Directive and there is not the possibility for Ireland (and UK) to *opt-out* as to Denmark to not join. CBE is a specific case of police cooperation instrument as consequence of another decision, adopted in different field, with different legal basis and using different legal instrument.

The CBE Directive's positive impact on road safety can be also more effective with a future improvement of CBE in MS, with the possibility to improve the number of transnational traffic offences covered by the Directive.

To obtain this result is necessary amore effective harmonisation of sanctions, following and developing the idea that the same rule should be valid in each MS having the same punishment and penalty, and avoid differences in the identification as a crime or as administrative violation for the same failure in a different State within the EU.

Harmonisation of sanctions must work together with an effective Cross Border Enforcement to obtain a final result that can show a unique structure with the same responsibility for nationals and foreigners drivers, an identity of sanctions and an identity of procedures. That should be the first step to a common rule on road safety, maybe having an EU Traffic and Road Code, valid for all MS, using instruments of police cooperation and criminal/administrative harmonization to obtain.

TABLE of ABBREVIATIONS and ACRONYMS

CARE	Cross border European Union Cooperation
CARPOL	Network of Law Enforcement Agencies Contact Points on Stolen Vehicles
CBE	Cross Border Enforcement
CBOs	Cross Border Offences
COM	European Union Commission
Commission	European Union Commission
Council	Council of the European Union
CURIA	Court of justice of the European Union
DGMOVE	General Directorate for Transports of the European Commission
DUI	Driving Under Influence (of alcohol and/or drugs)
ECJ	European Court of Justice
ETSC	European Transport Safety Council

EU	European Union
EUROSTAT	Statistic Office of the European Union
FD	Framework Decision
JHA	Justice and Home Affairs
LEWP	Law Enforcement Working Party
MS	Member State
OJ	Official Journal of the European Union
TFEU	Treaty on Functioning of the European Union
TISPOL	European Network of Traffic Police
VRD	Vehicles Registration Database
WHO	World Health Organization

REFERENCES

1. Council Framework Decision 2005/214/JHA of 24th February 2005 on the application of the principle of mutual recognition to financial penalties as amended by the Framework decision 2009/299/JHA. Official Journal of the European Union, L 76/16 of 22nd March 2005.
2. Council Decision 2008/615/JHA of 23rd June 2008 on the stepping up of a cross border cooperation, particularly on combating terrorism and cross border crime. Official Journal of the European Union, L 210/1 of 6th August 2008.
3. Directive 2011/82/EU of the European Parliament and the Council of 25th October 2011 facilitating the cross border exchange of information on road safety related traffic offences. Official Journal of the European Union, L 288/1 of 5th November 2011.
4. European Court of Justice Decision nr. (ECJ)43/12 on date 6th May 2012. Official Document nr. 62012CJ0043, 06.05.2012.
5. Directive nr.2015/413/EU, of the European Parliament and the Council of 11th March 2015, replacing CBE Directive nr. 2011/82/EU, facilitating the cross border exchange of information on road safety related traffic offences. Official Journal of the European Union, L 68/9 of 13 March 2015.
6. Adminaite D., Jost G., Stpdonk H., Ward H. (2017)- *Ranking EU progression on Road Safety. 11th Road Safety Performance Index Report*. ETSC, Bruxelles. (June 2017).
7. Aldrighetto G., Conte R., Giardini F. (2011) – *Le basi cognitive della contro-aggressione: vendetta, punizione e sanzione*. LABBS. Institute of Cognitive Science and Technologies NRC; 2011.
8. CARE (2016) – *Annual Report on Road Accidents in EU* – European Commission Press, Bruxelles, 2016.
9. Dörr O., Schmalenbach K. (2018) – *The Vienna Convention*. Springer, 2018.
10. Elvik R., Veinsten K. (2005) – *Barrier to the use of Efficiency Assessment Tools in Road Safety Policy* – Workpackage 2 of the European Research Project ROSEBUD TOI Rapport 785/2005. Institute of Transport Economics Oslo (2005).
11. ETSC (2016) *How Traffic Law Enforcement can contribute to safer roads*. ETSC Paper. Bruxelles, 2016.
12. ETSC (2014). *Briefing on the Cross Border Enforcement Directive*. Retrieved July 30, 2018, from <http://etsc.eu/briefing-on-the-cross-border-enforcement-directive/>.

13. European Commission. (2013). *Road Safety: Clamp-down on traffic offences committed abroad-FAQ*. Retrieved July 27, 2018, from http://ec.europa.eu/transport/newsletters/2013/1108/articles/cbe_memo_en.htm.
14. European Commission. (2008). *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council facilitating cross-border enforcement in the field of road safety COM(2008) 151*. EU. Bruxelles, 19 March 2008.
15. Frisani D., Zamboni A., Monteiro C. (2016) – *Evaluation Study on the application of Directive 2011/82/EU facilitating the cross border exchange of information on road safety related traffic offences*. Grimaldi, Milan, 2016.
16. Giannini A.M., Lucidi F. (2007) – *The young driver's paradox*. Sei Editrice, 2007.
17. Gössel B. (2015) – *Cross border traffic police enforcement: a descriptive and explanatory cross-sectional study on the role of EU's fight against the "Three main killers" on EU roads*. University of Twente. June 2015.
18. Italian Traffic Police (2017) – Database on road accidents referred to year 2017. Retrieved July 27, 2018, from www.poliziadistato.it.
19. Klimek L. (2017) – *Mutual recognition of judicial decisions in European Criminal Law*. Springer, 2017.
20. Ligeti K. (2006) – *Mutual recognition of financial penalties in the EU*. *Revue Internationale de Droit Penal*. 77/145-154.
21. Miettinen S. (2013)- *Criminal law and Policy in EU*. Rotledge, Oxon, 2013.
22. Potàsh P. (2011) – *Traffic Offences from the EU and V4 perspectives*. In Majer et Sitek: *Quality measures for security of the States of the Visegrad Group from an European perspective*.
23. Rusu M.I. (2010) – *Mutual recognition of financial penalties between EU Member States. Critical observations*. *Aeta Universitate Danubius Iuridica* (7/220-239).
24. TISPOL (2017) – *TISPOL Annual Report 2017*. TISPOL Paper. Manchester (UK), 2017.
25. Townsend E. (2014) – *Briefing on the CBE Directive*. ETSC Paper, Bruxelles, 2014.
26. Townsend E. (2014) – *Compaigners and Traffic Police for revision of Cross Border Enforcement rules*. ETSC Paper, Bruxelles, 2014.
27. Townsend E. (2015) - *EU Cross Border Directive*. ETSC Paper, Bruxelles, March 2015.
28. Townsend E. (2016) – *Follow up needed on EU Cross Border Enforcement rules*. ETSC Paper, Bruxelles, 2016.
29. Townsend E. (2017) – *Cross Border follow up of traffic offences not being used at full potential*. ETSC Paper, Bruxelles, 2017.
30. Townsend E. (2018) - *EU Strategic Plans on Road Safety*. ETSC Paper, Bruxelles, 2018.
31. Vavoula N. (2016) – *Exchanging information on road traffic offences: a measure of Police Cooperation or Transport Policy?* *New Journal of Criminal Law*, Vol.7, Issue 1, 2016
32. Wegman F., Oppe S. (2010)– *Benchmarking Road Safety Performances of Countries*. *Safety Science* 48. SWOV Institute for Road Safety Research. Leidshendam – The Netherlands. (2010).

Websites.

www.ec.europa.eu
www.poliziadistato.it
www.interno.it
www.etsc.eu
www.tispol.org
www.who.int
www.dekra.it
www.curia.europa.eu
www.eur-lex.europa.eu
www.opac.oireachtas.ie
www.policija.lvr.lt

www.yadda.icm.edu.pl
www.irishstatuebook.ie
www.abertis.com
www.gov.uk
www.eerstekamer.nl

Paolo Cestra¹, PhD, Italian Police First Executive Officer, TISPOL President, master student of CEPOL European Joint Master Programme „Policing in Europe“. Research fields: police cooperation in Europe, administrative law.

RISK IDENTIFICATION: ESSENCE AND DETECTION METHODS

Iryna Fedulova¹

¹ *Kyiv National Trade and Economic University of Department of Management
19 Kyoto Str. Kyiv, 02156, Kyiv, Ukraine
Telephone (+380675002861)
E.mail: felina9@ukr.net*

Halyna Lanovska²

² *Kyiv National Trade and Economic University of Department of Economics and Finance of the enterprise
19 Kyoto Str. Kyiv, 02156, Kyiv, Ukraine
Telephone (+380675002861)
E.mail: felina9@ukr.net*

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-04

Summary. Identification is the first and one of the main stages of risk analysis, if the existence or properties of risk events and their consequences are unknown, then it is impossible to effectively manage them.

A significant number of scientific works is devoted to questions of determination of the essence of identification of risks and methods of its carrying out. But with a large number of identification methods, the largest share among them is taken by experts, which makes this process subjective and dependent on the experience and level of awareness of managers, therefore, there is a need to develop recommendations for its implementation.

The purpose of the article is to reveal the essence of identifying the risks of enterprises, the definition of their main elements and the sequence of risk analysis in different approaches.

Identification of risks can be carried out both "top-down" and "bottom-up". If the first approach allows to determine the risks from the causes to the consequences with the further definition of risk situations and their characteristics, then the second works in the opposite direction and determines the risks from the risk situation to the consequences and their characteristics. The basic principle of identifying risks is to look at the process altogether. That is, the process should be considered as a black box. Information about the status of activity at the entrance, its research and analysis inside, the register of risks at the exit. From the point of view of identifying risks, this should be seen as: planning difficulties (something is wrong with the input), difficulties in implementation (inside), difficulties in the output (the desired result is not achieved), difficulties in measuring the results (unsuccessful reporting).

The recommendations and proposals presented in this article will contribute to the formation of an organization's risk management culture, help monitor risk events, and build an effective risk management system in an enterprise that brings entrepreneurs closer to international business standards. The procedures and identification procedures that will be considered will best identify all the risks and opportunities that will help build an efficient and responsible business.

Keywords: risk; risk-management; identification of risks; process of risk-management.

INTRODUCTION

The article defines the essence of identifying risks as the first and important component of the process of risk management of the enterprise. The risks to the enterprise include external

and internal threats and opportunities for business. The **purpose** of the article is to reveal the essence of identifying the risks of enterprises with the definition of their main elements and the process of risk management in different approaches. In the process of research, **methods of analysis** and synthesis of scientific information were used. The article deals with the critical analysis of the essence of risk identification in entrepreneurial activity. As a result, the **main elements** of the risk are identified, namely: symptoms, causes, hazards (events), types of influence, consequences, resources, sources, risk information, which will allow to reasonably approach identification of risks. The author proposes the definition of risk identification. It is important systematically made identifying risks within the enterprise with the definition of responsible persons. **Proposals** for identifying in two approaches: "up-down" and "down-up" are developed. The first approach allows to determine the risks from the causes to the consequences with the further definition of risk situations and their characteristics, the second works in the opposite direction and determines the risks from the risk situation to the consequences and their characteristics. The process of identification of risks is developed, which includes not only the identification of negative consequences, but also the possibilities for improvement of the results compared with the planned ones. A critical analysis of risk identification will best identify all the risks and opportunities that will allow further improvement management to help them build an efficient and responsible business.

The aim of the article is to reveal the nature of the identification of the risks of enterprises, the definition of their main elements and the sequence of the analysis of risks in different approaches.

Methodology of the Research is the analysis and synthesis of literary sources and information on existing methods of identification of risks.

UNDERSTANDING THE NATURE OF THE IDENTIFICATION OF RISKS

Identification is the first and one of the main stages of risk analysis, it is considered as the most important process of risk management planning. If the existence or properties of risk events and their consequences are unknown, then it is impossible to manage them effectively. Therefore, the task of identifying all risks is extremely important. In essence, identification is an identifying possible problems. Under the "problem" is understood something (event, object, person, idea, etc.) that can harm organizations to achieve their goals. There are certain problems in identifying, as managers do not always understand its main elements and procedures, with which it can be done quickly and qualitatively.

The issue of risk and risk management has attracted many scholars, in particular, such as F. Knight¹; T. Coleman and B. Letterman², Nobel Prize-winner in economics in 2002. D. Kaneman³, I. Blank⁴, V. Vitlinskiy, P. Verchenko, A. Sigal, J. Nakonechny⁵; A. Carol⁶; K. Alsander and E. Shedi⁷; A. Damodaran⁸, D. Iverson⁹; T. Merna, F. Al-Chney¹⁰; M. Miller¹¹; T. DeMarko, T. Lister¹²; B. Dzhilad¹³; I. Derun¹⁴ (Derun I., 2016), O. Smetanko¹⁵.

A significant number of scientific works is devoted to questions of determination of the essence of identification risks and methods of its carrying out. But with a large number of identification methods, the largest share among them is taken by experts, which makes this process subjective and dependent on the experience and level of awareness of managers, therefore, there is a need to develop recommendations for its implementation.

In accordance with the Standard of risk management COSO (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission) identification applies to identifying and investigating events that are considered as a case or situation arising from internal or external factors affecting the implementation of a strategy or achievement goals of the organization. The effect of events is considered here as positive, negative or mixed¹⁶. According to the FERMA (Federation of European Risk Management Association) standard, risk identification is a process for identifying uncertainties in the organization, which implies the availability of complete information about the organization, market, legislation, social, cultural and political

¹ Knight F. Risk, uncertainty and profit. Moskow: Delo (in Russ.), 2003.

² Coleman T. & Litterman B. (2012) Quantitative Risk Management A Practical Guide to Financial Risk Wiley. Retrieved from: <http://www.twirpx.com/file/1419806/>

³Kaneman D. Think slowly ... decide quickly. Moskow: ACT (in Russ.), 2014.

⁴Blank, I. A. Financial Risk Management. Kiyv: Nika-Centr (in Russ.), 2005.

⁵ Vitlinskiy V.V., Verchenko P.I., Sigal A.V., Nakonechniy Ya.S. Economic Risk: Gaming Models. Kiyv.:KNEU (in Ukr.), 2002.

⁶ Carol A. Value-at-Risk Models. John Wiley & Sons, 2008.

⁷ Alexander C. & Sheedy E. (eds.) The Professional Risk Managers' Handbook. A Comprehensive Guide to Current Theory and Best Practices. Prmia Publications. 2005.

⁸ Damodaran A. Strategic Risk Taking: A Framework for Risk Management. Wharton School Publishing, 2007.

⁹ Iverson D. Strategic Risk Management: A Practical Guide to Portfolio Risk Management. Wiley, 2014.

¹⁰ Merna T. & Al-Thani F.F. Corporate Risk Management. Wiley, 2008.

¹¹ Miller M.B. Mathematics and Statistics for Financial Risk Management; 2nd ed. Wiley, 2014.

¹² DeMarko T., Lister T. Waltzing with the Bears. Risk management in software development projects. Company p.m.Office (in Russ.), 2005.

¹³ Dzhilad B. Competitive intelligence. How to recognize external risks. St. Petersburg: Piter (in Russ.), 2010.

¹⁴ Derun I. Identification of risks in the enterprise accounting system Ekonomichnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI), 159(5-6), 97-100 (in Ukr.), 2016.

¹⁵ Smetanko, O. Improving the Process of Identification and Response by the Internal Audit Service. Ekonomichnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI), 11-12, 135-139 (in Ukr.), 2014.

¹⁶ Enterprise Risk Management – Integrated Framework. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) (2004), New York, September 2004. Retrieved from: <http://www.coso.org>.

environment of the organization, as well as its development strategies and operational activities, including information on threats and opportunities to achieve their goals¹⁷.

In accordance with ISO 31000:2009, identification is the process of finding, recognizing and describing risk¹⁸.

Makarova N.¹⁹ is considering identification and analysis of risks as a detention of risks, their specifics, due to nature and other characteristic features of risks, the peculiarities of their implementation, the determination of the size of economic losses, as well as the change in the risk in time, the degree of interconnection between them and the study of factors affecting them.

In the scientific literature, identification is treated as a qualitative assessment of risks, and this can not be accepted. Lototska M.R. and Kondur O.S.²⁰ are considered a qualitative risk analysis as identifying all possible risks, identifying their factors, identifying potential areas of risk, identifying activities and steps at risk, and then identifying the risk.

Martsinkovsky D.A., Vladimirtsev A.V. and Martsinkovsky O.A.²¹ are justified identification as a definition of where, when, why, and how risky situations can hinder, weaken, delay, or contribute to the achievement of planned results (goals).

Kulikova E.A.²² insists that risk analysis is a decomposition of the object's structure into elements, establishing interrelationships between them in order to identify sources, factors and causes of various types of risks, and to compare possible losses and benefits.

Stupakov V.S. and Tokayenko G.S.²³ determine the process of identification as one, where, first of all, the belonging of the risk factors to the type of activity (operation) is manifested, as well as the ability to manage them.

Thus, the identification and analysis of risks is the process of processing information about the subject in order to identify, find, recognize, define and describe the study of risk factors (events, situations, causes); understanding their specificity, due to their nature; Identification of potential areas of risk and directions or types of risk activities; analysis of the

¹⁷ Standards of risk management - Federation of European Risk Managers Associations AIRMIC, ALARM, IRM (2003) translation copyright FERMA. Retrieved from: <http://www.ferma.eu/app/uploads/2011/11/a-risk-management-standard-russian-version.pdf> (Russ.).

¹⁸ ISO 31000:2009 Risk Management - Principles and guidelines (2009). Retrieved from: [http://www.pqm-online.com/assets/files/standards/iso_31000-2009\(r\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/standards/iso_31000-2009(r).pdf) (Russ.).

¹⁹ Makarova N.N. (2009) Risk management (methodology of risk management in the organization) Tomsk: Izd-vo Tomskogo politekhnicheskogo universiteta. (Russ.), 2009.

²⁰ Lotots'ka M.R. & Kondur O.C. Analysis, modeling and risk management. Ivano-Frankiv's'k (Ukr.), 2012.

²¹ Martsynkovskiy D. A., Vladimirtsev A. V., Martsynkovskiy O. A. Guide to Risk Management. St. Petersburg: Beresta. (Russ.), 2007.

²² Kulikova E.A. Risk Management. Ekaterinburg : Izd-vo UrGUPS. (Russ.), 2014.

²³ Stupakov V.S., Tokaenko G.S. Risk Management: Moscow: Finansy i statistika. (Russ.), 2005.

peculiarities of the realization of risk situations, including the study of the size of the economic loss, the change in the risk in time, the likelihood of their implementation, the degree of interconnection between them; taking into account the possibility of obstructing, weakening, delaying or contributing to the achievement of the intended results (goals) and risk management. Without this research it is impossible to effectively and purposefully implement the risk management process.

METHODOLOGY FOR IDENTIFYING RISKS

By analyzing the risk identification, it is possible to identify all the elements that accompany this risks, so the main risk elements are:

1. Symptoms that identify the obvious aspects of the problem that attract attention to it, they do not explain the problem, it is only its manifestation, identifies a situation that causes concern and can lead to unwanted events.

2. Causes leading to a hazard, the incentives through which something happens and which can be checked with any indicators. These indicators should be pre-identified as risk criteria.

3. Danger (event), which has a negative impact on the object, the possibility of circumstances in which a particular event can thus affect the organization, which will result in deterioration or inability to operate and develop. An event may have one or more manifestations, may have one or several causes. An event can be manifested in the fact that some phenomenon does not occur.

4. Types of influence that may lead to changes in the state of the object both in terms of its improvement and deterioration. The size of the impact is determined by the severity of the situation, if it worsens the state of the object, or effectiveness, if it improves the state of the object.

5. Consequences that represent the results of events that affect the achievement of objectives, as a result of the impact may result in losses or additional profits that are subject to assessment by the entity. An event can lead to a number of consequences.

6. The resources that the risk may affect, as well as those required to obtain identification information that the organization owns and can use to implement risk management tools.

7. Risk factors (sources of risk), among which the search for symptoms, events and dangers, and which affect the likelihood of risk implementation and the severity of the consequences, may be internal and external.

8. Information on the status of the entity, the specifics of the direction or types of activity, characteristics, features of the implementation of risks.

In this research, summarizing the statements of domestic and foreign scientists, the identification of risk is considered as a process of systematically identifying, studying, listing and describing risk elements that are specific to a particular type of activity and can have a positive and negative impact on the achievement of the goals of the organization. It allows to determine what risks exist or are expected, their characteristics, remoteness, duration and possible outcomes from the point of view of how they can affect the activities of the organization or project. The words "systematic detection" and "risk assessment" are keys, they emphasize the need for continuous and integrated work in this direction

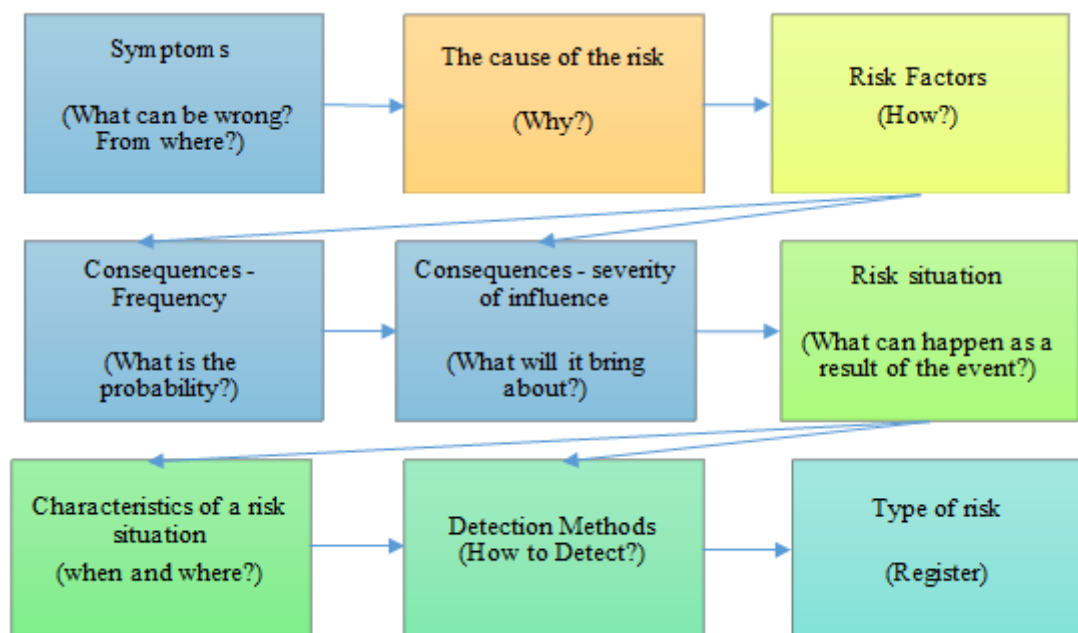

Figure 1. Interconnections and the sequence of risk identification "top-down". Source: Created by author Source: Compiled by the author

Identification of risk does not imply the fixation of the fact of occurrence of a risk event, it is the discovery of the hypothetical possibility of such an event, which has negative and positive effects. Thus, risk identification is carried out in advance in order to be able to take measures to contain risks.

In process of identification and risk analysis, the manager must answer a number of issues, among which the main ones can be identified, for example:

- What sources of uncertainty and risk, who defines them, how often and where is it fixed?

- What situations and negative consequences will be encountered as a result of risk implementation?
- what information should be obtained, from which sources and how to structure it?
- How can a risk assessment be quantified?
- How do different risks affect each other?

Identification of risks can be carried out both "top-down" (fig. 1) and "bottom-up" (fig.2) If the first approach allows to determine the risks from the causes to the consequences with the further definition of risk situations and their characteristics, then the second works in the opposite direction and determines the risks from the risk situation to the consequences and their characteristics. In any case, the risk register should be constructed as a result.

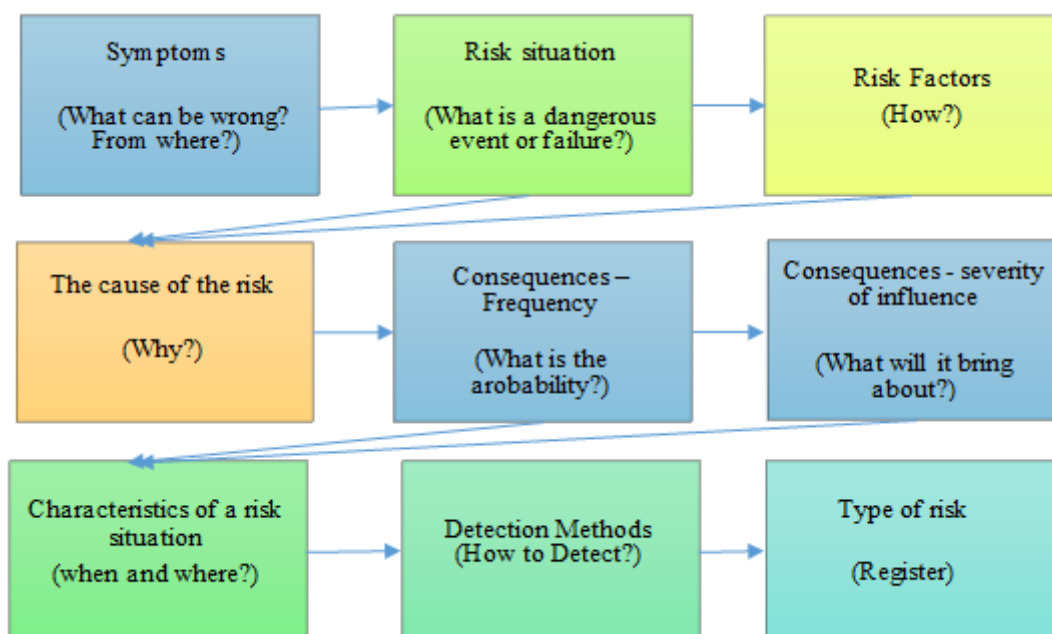

Figure 2. Interconnections and the sequence of bottom-up risk identification. Source: Created by author Source: Compiled by the author

It is necessary to try not to list all types of risks, but to create a certain basic scheme, which would allow not to miss any of them. The process of identifying risks in Fig. 3 will allow to carry out this activity qualitatively. It is also important that the International Standard ISO 31000, Risk Management - Principles and Guidelines (2009), addresses the risks not only in terms of negative consequences, but also in terms of improving the results compared to the planned ones. In this context, risk is seen not only as a threat or danger, but also as an opportunity for an organization to improve its performance. This is natural if we are talking

about business risks, so if a person refuses a risk situation, then she limits their ability to obtain the benefit that may occur if the situation happens and there is no risk.

In each situation associated with risk, you must take into account important characteristics. The first is that although the result of the situation is uncertain (which makes it risky), there is such an option that we want to get. This motivates us to participate in a risk situation, that is to take a risk. There is also a negative for us variant of the result, which we would not want to get. This is the result of the onset of which means for us the implementation of risk and the implementation of undesirable consequences.

No one will ever be willing to participate in a situation where only negative consequences are possible for him. The risk always involves the presence of an attractive side - a favorable, desired result. This determines the dual nature of risk, and mistakenly perceive it only as a synonym for threats and dangers. Business risk exists when there is uncertainty about the outcome, and in this uncertainty there is a hope of "victory", but the fear of "defeat" is also hidden. A competent businessman is trying to compare their likelihood, and use a risky situation in their favor if there is a better chance of "victory" and it is wise to refuse to participate in a situation where there is a high chance of "defeat".

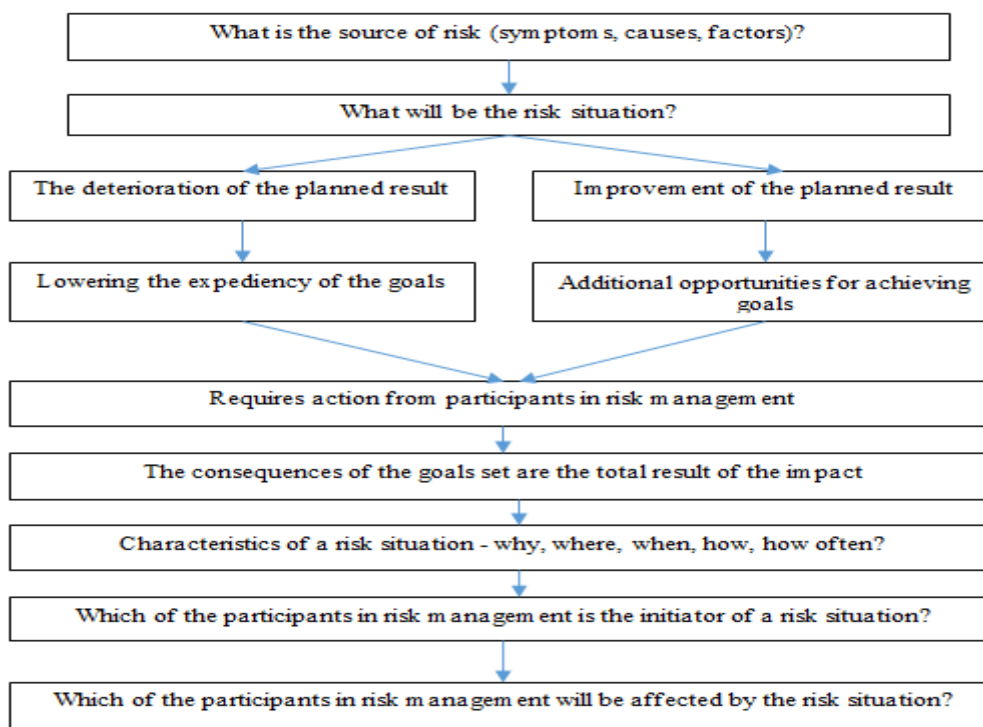

Figure 3. The process of identifying risks. Source: Created by author Source: Compiled by the author

Thus, it is important to understand that risk is a natural component of every economic situation. Therefore, it is necessary to make the correct perception of risk, taking into account the subjective relation to it.

The information needed to identify risks is divided into internal and external factors. Enterprise environment factors are open source information, including commercial databases, research, benchmarking, industry analytics, marketers' report on a new product, analysis of Porter's competitive forces, and business environments. Information about the internal environment of an organization is an analysis based on management reporting, organizational structure of the project or organization, business process maps, description of the project content or activities and other visual representations. Output data for identification should be consistent with the risk criteria established in determining the range of risk tolerance.

Choosing the methods to provide a complete and optimal risk register is an important component of risk identification. The most correct at work with risks is the use of not one, but several methods, which should create a set of methods that take into account all the specifics and features of specific risks, to solve the problem. Each method is not an absolute truth, any of them must be modified and adapted to the specific development needs.

The basic principle of identifying risks is to look at the process altogether. That is, the process should be considered as a black box. Information about the status of activity at the entrance, its research and analysis inside, the register of risks at the exit. From the point of view of identifying risks, this should be seen as: planning difficulties (something is wrong with the input), difficulties in implementation (inside), difficulties in the output (the desired result is not achieved), difficulties in measuring the results (unsuccessful reporting).

INTERNAL AND EXTERNAL CONTEXT OF RISKS FOR UKRAINIAN ENTERPRISES

Distinguish the external and internal context of risks, that is, the external and internal environment and the conditions in which the organization seeks to achieve its goals.

External risks include risks that are not directly related to the activity of the enterprise or its contact audience. Many factors are affected by their level: aspects of the cultural, social, political, legal, normative, financial, technological, economic environment at the international, national, regional, local or local levels; the main driving forces and trends affecting the organization's goals; relationships with external stakeholders, their perceptions and values;

falling demand for products, changing needs, inflation, government policy, competition, development of science and technology, financial condition of debtors.

The Ernst & Young rating determines next major risks in 2015: increased competition and price pressures; increase in production costs and drop in profitability; market risks; economic decline (or slow and unstable growth) of the economy; shortage of highly skilled specialists; increase of state influence on entrepreneurship; requirements of the legislation and their observance; public debt (consequences of the regime of austerity and the sovereign debt crisis in different economies); new technology; political instability.

Aon's 2017 Global Risk Management survey has revealed a host of daunting challenges driven by today's divisive and yet interdependent environment. The report focuses on the selected Top 10 risks for detailed discussion, one of the perennial highlights: 1. Damage to reputation/brand 2. Economic slowdown/slow recovery 3. Increasing competition 4. Regulatory/legislative changes 5. Cyber crime/hacking/viruses/malicious codes 6. Failure to innovate/meet customer needs 7. Failure to attract or retain top talent 8. Business interruption 9. Political risk/uncertainties 10. Third party liability²⁴.

According to a survey conducted by KPMG among executives of Ukrainian companies, there are three main factors inhibiting business growth: a staff deficit (50.91%), new technologies (46.34%) and regulatory risks (46.0%)²⁵. According to a study published on KPMG website, 59% of respondents noted that data protection is a key business risk today²⁶.

In 2017, the World Economic Forum²⁷ identified the most significant long-term risks around the world, based on expert opinions and global decisions. The survey was attended by 12411 executives in 136 countries of the world. The risks were grouped into 5 main categories: economic, geopolitical, environmental, social and technological. The results of the survey on identifying the five biggest risks to doing business in the respective countries of the world have shown the greatest dangers in the global business environment.

²⁴ Global Risk Management survey. Retrieved from: http://www.aon.com/2017-global-risk-management-survey/data-visualization/index.html?utm_source=aoncom&utm_medium=ceros-link&utm_campaign=grms2017.

²⁵ Cymbal A. What prevents Ukrainian companies from developing rapidly and efficiently. Retrieved from: <https://home.kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2018/07/scho-zavajae-ukrainskim-companiyam-shvidko-i-effectivno-rozvivatusya.html>

²⁶ Business owners have identified key risks for their companies. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2492705-vladelcy-biznesa-nazvali-klucevye-riski-dla-svoih-companies.html>

²⁷ World Economic Forum, 2017, Global Risks of the Highest Concern for Doing Business. Retrieved from: <http://reports.weforum.org/global-risks-2017/global-risks-of-highest-concern-for-doing-business-2017>.

Over the past 10 years, there have been serious changes in the most global business risks. The analysis of the top 5 top-notch global risks shows that risks are not related more to the economic system, but to environmental security, migration processes in society, terrorism and the impact of humanity on climate change. In 2017, the risk of fraud or data theft is classified as an important risk²⁸.

Table 1. The largest global risks for conducting business in Ukraine in the context of certain areas of activity in 2017

№	Risks	Ukraine	Agriculture	Industry: recycling	Industry: production	Services
1	Unemployment or part-time employment	25,0	12,5	25	18,5	29,2
2	Energy price shocks	48,9	50,0	75	51,9	41,7
3	Fiscal crisis	43,2	25,0	50	51,9	45,8
4	Failure of national management	42,0	87,5	62,5	44,4	45,8
5	Deep social instability	54,5	37,5	62,5	51,9	62,5
6	Failure of the financial mechanism or institution	19,3	0	12,5	25,9	33,3
7	Terrorist attacks	9,1	0	12,5	11,1	4,2
8	Failure of critical infrastructure	11,4	0	12,5	11,1	16,7
9	Asset bubble	1,1	0	0	0	4,2
10	Interstate conflict	34,1	62,5	12,5	37	33,3
11	Unfinished inflation	64,8	75,0	75	51,9	62,5
12	Cyberattacks	3,4	12,5	0	3,7	4,2
13	Illegal trade	6,8	-	-	-	-
14	Fraud or data theft	4,5	12,5	0	0	12,5
15	State collapse or crisis	19,3	25,0	12,5	18,5	29,2
16	Large-scale involuntary migration	12,5	12,5	37,5	11,1	16,7
17	Water crisis	3,4	0	0	3,7	4,2
18	The failure of urban planning	11,4	12,5	0	14,8	12,5
19	Extreme weather events	5,7	25,0	12,5	3,7	0
20	Natural disasters	10,2	12,5	0	22,1	8,3
21	The impossibility of mitigating and adapting climate change	1,1	0	0	3,7	0
22	Wrong use of technology	6,8	0	0	11,1	4,2
23	Deflation	2,3	0	12,5	0	
24	Technogenic ecological catastrophes	18,2	0	0	18,5	12,5
25	Destruction of critical information infrastructure	6,8	12,5	0	7,4	0
26	The loss of biodiversity and ecosystem collapse	4,5	0	0	3,7	4,2
27	Food crises	5,7	0	0	0	0
28	Distribution of infectious diseases	11,4	25,0	0	7,4	4,2
29	Weapons of mass destruction	10,2	0	0	11,1	8,3

Source: (World Economic Forum 2017)

²⁸World Economic Forum, 2017, Global Risks of the Highest Concern for Doing Business. Retrieved from: <http://reports.weforum.org/global-risks-2017/global-risks-of-highest-concern-for-doing-business-2017>.

The EOS's findings, which give the opinion of managers on the impact of global risks on their business, complement the results of the Global Risks Perception Survey (GRPS). The global business risk is based on the opinion of business executives that is covered by the Executive Summary of the World Economic Forum on the risks that cause the greatest concern for doing business. These risks are most relevant to different stakeholders in different regions and countries.

According to a survey published by the World Economic Forum, the unemployment rate, fiscal crises, and the inability of the national government to ensure stability are the most important risks faced by businesses around the world, there has recently been a tendency to increase the risk of cyberattacks²⁹.

According to the EOS, the risks that cause the greatest concern for doing business are significantly different for each country. In developed countries, economic risks, such as asset bubbles and fiscal crises, are important for business. Technological risks, such as cyberattacks and data theft, occupy an important place. In these economies, it is increasingly evident that communication plays a leading role in production processes, services, and in everyday life. In transition and developing countries, the main risks are unemployment and low employment, as well as potential energy shocks.

The most dangerous risks for Ukraine according to the results of the poll are the following: uncontrolled inflation, deep social instability, shocking energy prices, fiscal crisis, mistakes in governance at the national level and interstate conflict. For all spheres of activity in Ukraine, the most dangerous risks are risks of uncontrolled inflation, mistakes in governance at the state level, deep social instability and shocking energy prices. For the agriculture of Ukraine, the most dangerous, except those listed, are the risks of collapse or crisis of the state, extreme weather conditions and the spread of infectious diseases. For industry, hazardous risks also reveal the risks of unemployment or underemployment, failures in the financial mechanism or institutions and natural disasters. For the service, the most dangerous risks are the risks of inflation and deep social instability.

The key role in the system of national risks in Ukraine is economic and financial, they differ from other risks of complexity of prediction, greater probability, simultaneity and frequency of occurrence, difficulties of overcoming. The emergence and elimination of any economic risks associated with financial opportunities and interests. Economic risks in modern

²⁹ Ibid.

conditions can not be considered in isolation from institutional risks and add-on risks, which have a decisive impact on the financial and economic block of national risks.

CONCLUSIONS

The recommendations and suggestions presented in this article will contribute to the formation of an organization's risk management culture, will help monitor risk events and build an effective risk management system in the enterprise that brings Ukrainian entrepreneurs closer to international business standards. The effectiveness of the developed development strategy depends on how fully the description of all possible risks and opportunities of entrepreneurship will be made. The procedures and identification procedures that will be considered will best identify all the risks and opportunities that will allow them to further propose management measures to help them build an efficient and responsible business.

REFERENCES

1. Knight F. Risk, uncertainty and profit. Moskow: Delo (in Russ.), 2003.
2. Coleman T. & Litterman B. Quantitative Risk Management A Practical Guide to Financial Risk Wiley. Retrieved from: <http://www.twirpx.com/file/1419806/>, 2012.
3. Kaneman D. Think slowly ... decide quickly. Moskow: ACT (in Russ.), 2014.
4. Iank, I. A. Financial Risk Management. Kiyv: Nika-Centr (in Russ.), 2005.
5. Vitlinskiy V.V., Verchenko P.I., Sigal A.V., Nakonechniy Ya.S. Economic Risk: Gaming Models. Kiyv.:KNEU (in Ukr.), 2002.
6. Carol A. Value-at-Risk Models. John Wiley & Sons, 2008.
7. Alexander C. & Sheedy E. (eds.) The Professional Risk Managers' Handbook. A Comprehensive Guide to Current Theory and Best Practices. Prmia Publications, 2005.
8. Damodaran A. Strategic Risk Taking: A Framework for Risk Management. Wharton School Publishing, 2007.
9. Iverson D. Strategic Risk Management: A Practical Guide to Portfolio Risk Management. Wiley, 2014.
10. Merna T. & Al-Thani F.F. Corporate Risk Management. Wiley, 2008.
11. Miller M.B. Mathematics and Statistics for Financial Risk Management; 2nd ed. Wiley, 2014.
12. DeMarko T., Lister T. Waltzing with the Bears. Risk management in software development projects. Company p.m.Office (in Russ.), 2005.
13. Dzhilad B. Competitive intelligence. How to recognize external risks. St. Petersburg: Piter (in Russ.), 2010.
14. Derun I. Identification of risks in the enterprise accounting system Ekonomichnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI), 159(5-6), 97-100 (in Ukr.), 2016.
15. Smetanko, O. Improving the Process of Identification and Response by the Internal Audit Service. Ekonomichnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI), 11-12, 135-139 (in Ukr.), 2014.
16. Enterprise Risk Management – Integrated Framework. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) (2004), New York, September 2004. Retrieved from: <http://www.coso.org>.

17. Standards of risk management - Federation of European Risk Managers Associations AIRMIC, ALARM, IRM (2003) translation copyright FERMA. Retrieved from: <http://www.ferma.eu/app/uploads/2011/11/a-risk-management-standard-russian-version.pdf> (Russ.).
18. ISO 31000:2009 Risk Management - Principles and guidelines (2009). Retrieved from: [http://www.pqm-online.com/assets/files/standards/iso_31000-2009\(r\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/standards/iso_31000-2009(r).pdf) (Russ.).
19. Makarova N.N. Risk management (methodology of risk management in the organization) Tomsk: Izd-vo Tomskogo politekhnicheskogo universiteta. (Russ.), 2009.
20. Lotots'ka M.R. & Kondur O.C. Analysis, modeling and risk management. Ivano-Frankivs'k (Ukr.), 2012.
21. Martynovskiy D. A., Vladimirtsev A. V., Martynovskiy O. A Guide to Risk Management. St. Petersburg: Beresta. (Russ.), 2007.
22. Kulikova E.A. Risk Management. Ekaterinburg : Izd-vo UrGUPS. (Russ.), 2014.
23. Stupakov V.S, Tokaenko G.S. Risk Management: Moscow: Finansy i statistika. (Russ.), 2005.
24. Global Risk Management survey. Retrieved from: http://www.aon.com/2017-global-risk-management-survey/data-visualization/index.html?utm_source=aoncom&utm_medium=ceros-link&utm_campaign=grms2017.
25. Cymbal A. What prevents Ukrainian companies from developing rapidly and efficiently. Retrieved from: <https://home.kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2018/07/schozavajae-ukrainskim-companiyam-shvidko-i-effectivno-rozvivatusya.html>
26. Business owners have identified key risks for their companies. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2492705-vladelcy-biznesa-nazvali-klucevye-riski-dla-svoih-companies.html>
27. World Economic Forum, 2017, Global Risks of the Highest Concern for Doing Business. Retrieved from: <http://reports.weforum.org/global-risks-2017/global-risks-of-highest-concern-for-doing-business-2017>.

Iryna Fedulova¹, Professor, PhD in Economics, Kyiv National Trade and Economic University, Professor of the Department of Management. Research interests: risk management, innovative development.

Halyna Lanovska², Associate Professor, PhD in Economics, Kyiv National Trade and Economic University, Associate Professor of the Department of Economics and Finance of the enterprise. Research interests: crisis management, innovation policy, economic security.

TERMINO SKUNDUI PADUOTI ATNAUJINIMO INSTITUTAS ADMINISTRACINĖJE JUSTICIJOJE

Tomas Gagys¹

¹ *Mykolo Romerio universitetas Viešojo saugumo akademija Teisės katedra
V.Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8 37) 303 655
El. paštas: t.gagys@gmail.com*

Jūratė Ramanauskaitė²

² *Lietuvos administracinių ginčų komisijos Kauno apygardos skyrius
Laisvės al. 36, LT-44240 Kaunas
Telefonas (8 37) 374 288
El. paštas: ramanauskaite_jurate@yahoo.com*

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-05

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjami skundo padavimo termino atnaujinimo administracinių bylų teisejoje pagrindai, įtvirtinti nacionaliniame teisiniame reglamentavime, šio instituto taikymo pagrindų individualizavimo aspektai. Daroma išvada, jog teisės aktuose nustatyta svarbių priežasčių sąlyga praleistam skundo padavimo terminui atnaujinti nėra absoliutus pagrindas atnaujinti praleistą terminą, jeigu skundo padavimu suinteresuoto asmens elgesys neatitinka sąžiningo, atidaus, rūpestingo elgesio standartų bei operatyvaus ir aktyvaus savo pažeistų teisių gynimo principo. Atkreipiamas dėmesys, jog taikant procesinius terminus, taip pat ir sprendžiant skundo padavimo termino atnaujinimo klausimą, turi būti derinami tiek teisingumo, tiek ir efektyvaus pažeistų teisių gynimo principai, išlaikant jų pusiausvyrą. Siekiant išsiaiškinti, kokias gi aplinkybes administraciniai teismai paprastai laiko ekstraordinariomis, o pareiškėjai laikomi kaip veikiančys sąžiningai, atidžiai ir protingai, o kurios paprastai nėra laikomos objektyviai pateisinančios ir sudarančios pagrindą atnaujinti skundo padavimo terminą administraciniuose ginčiuose, atliekama kiekybinė bei kokybinė Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos analizė.

Pagrindinės sąvokos: skundo padavimo terminas, termino atnaujinimas, administracinių bylų teisena.

ĮVADAS

Įgyvendinant viešąjį administravimą neišvengiamai kyla ginčų tarp viešojo administravimo subjektų ir privačių asmenų, taip pat vienas kitam nepavaldžių viešojo administravimo subjektų. Asmenys, siekiantys apginti savo galimai pažeistas teises dėl viešojo administravimo subjekto veiksmų ar (ir) neveikimo, gali kreiptis į administracinę teisumą ar kitą išankstinę ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka instituciją. Teisė kreiptis į teisumą teisminės gynybos yra fundamentali asmens teisė, pripažįstama tiek nacionalinių (Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ 30 straipsnio 1 dalis, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

įstatymo (toliau – ir ABTĮ)² 5 straipsnio 1 dalis), tiek ir tarptautinių teisės aktų (Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto³ 2 straipsnio 3 dalis, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁴ 6 straipsnio 1 dalis, 13 straipsnis). Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje taip pat ne kartą konstatuotas iš konstitucinio teisinės valstybės principo bei kitų Konstitucijos nuostatų kylantis imperatyvas, kad asmuo, manantis, jog jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, turi absoliučią teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą, kuris išspręstų ginčą⁵. Tačiau ši teisė turi būti realizuojama laikantis procesiniuose įstatymuose nustatytos kreipimosi į teismą tvarkos, tokiu būdu užtikrinant pažeistų teisių efektyvios gynybos principą. Viena teisės kreiptis į administracinį teismą prielaidų – reikalavimas, kad nebūtų pažeisti kreipimosi į teismą terminai. Skundo padavimo terminas yra sąlyga, ribojanti asmens teisę į teisminę gynybą, todėl procesiniuose įstatymuose, reglamentuojančiuose administracinių ginčų sprendimą, numatytas praleisto skundo padavimo termino atnaujinimo institutas. Pareiškėjo prašymu ikiteisminė administracinius ginčus nagrinėjanti institucija arba administracinis teismas skundo (prašymo, pareiškimo) padavimo terminus gali atnaujinti, jeigu bus pripažinta, kad terminas praleistas dėl svarbios priežasties⁶. Svarbių priežasčių sąvoka teisės aktuose nėra apibrėžta jokiais konkrečiomis įstatyme įtvirtintomis nuostatomis ar kriterijais. Terminų atnaujinimas yra teismo teisė, bet ne pareiga, todėl jo diskrecijai palikta spręsti, kokias priežastis pripažinti svarbiomis, kokias – nesvarbiomis. Tai sąlygoja praktinio taikymo problemą – netinkamas prašymų dėl skundo padavimo termino atnaujinimo sprendimas užkerta galimybę asmeniui apginti savo galimai viešojo administravimo subjekto veiksmais ar neveikimu pažeistas teises. Tad iškilusios problemos šio instituto taikyme turi išties nemažų pasekmių tiek konkrečiam individui, tiek gali turėti ir visuomenei.

Lietuvos teisės mokslininkai yra paskelbę nemažai mokslinių publikacijų, kuriose atskleidžiama teisės terminų paskirtis, klasifikavimas, rūšys⁷, procesinių terminų taikymas

² Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999-02-03, Nr. 13-308.

³ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77.

⁴ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr.40-987.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas byloje „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04).

⁶ ABTĮ 30 straipsnio 1 dalis ir IAGNTĮ 9 straipsni 1 dalis.

⁷ Driukas A. *Materialiosios privatinės teisės terminai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2018.

civiliniame procese⁸, procesiniai terminai glaustai aptarti su kitais civilinio proceso teisės klausimais V. Mikelėno⁹, A. Driuko ir V. Valančiaus¹⁰ bei kitų mokslininkų darbuose. Skundo padavimo termino atnaujinimo probleminius aspektus administracinių bylų teisenoje plačiau nagrinėjo D. Raižys¹¹. Minėto autoriaus tyrime daugiausia dėmesio skirta termino skundui paduoti teisei prigimčiai, kvaziteisminių institucijų sprendimų apskundimui bei skundo padavimo termino problematikai, tačiau tyrimas neapėmė išsamesnės Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencijos analizės nagrinėjant prašymus dėl termino atnaujinimo. Šio teismo formuojama praktika dėl skundo atnaujinimo instituto taikymo remiasi ne tik apygardų administraciniai teismai, tačiau ir ikiteismine tvarka administracinius ginčus nagrinėjančios institucijos (Lietuvos administracinių ginčų komisija bei jos teritoriniai padaliniai, Mokestinių ginčų komisija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir kt.). Minimos aplinkybės nulemia nagrinėjamos temos aktualumą ir suponuoja būtinybę išsamiau išanalizuoti skundo padavimo termino atnaujinimo instituto taikymo praktiką Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencijoje.

Straipsnio tikslas – atskleisti termino skundui paduoti atnaujinimo instituto administracinėje justicijoje praktinio taikymo probleminius aspektus.

Tyrimo **objektas** yra skundo padavimo termino atnaujinimo administraciniame procese teisinis reguliavimas ir administracinė jurisprudencija taikant šį institutą. Nors ikiteismine tvarka administracinius ginčus nagrinėja ir kiti subjektai pagal atskirų įstatymų suteiktą kompetenciją (pavyzdžiui, Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, Mokestinių ginčų komisija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės) straipsnyje bus apsiribojama ABTĮ ir Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymo¹² (toliau – ir IAGNTĮ) nuostatų analize. Tyrimo metodai: analizės **metodas** darbe naudojamas nagrinėjant skundo padavimo termino atnaujinimo teorinius pagrindus, įtvirtintus ABTĮ bei IAGNTĮ, atskleidžiant jų praktinio taikymo problemas. Išanalizuotai medžiagai apibendrinti, išvadoms suformuluoti, tyrime panaudotas apibendrinimo metodas. Taikant empirinį teisinių dokumentų analizės metodą darbe buvo tiriamos ABTĮ bei IAGNTĮ

⁸ Averkiene D. *Procesiniai terminai: teisingo ir efektyvaus civilinio proceso prielaida*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Myklo Romerio universitetas, 2015.

⁹ Mikelėnas V. *Civilinis procesas*. Pirmoji dalis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 1997.

¹⁰ Driukas A.; Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.

¹¹ Raižys D. *Skundo padavimo termino atnaujinimo probleminiai aspektai* [diskas]. Kaunas: Mykolas Romeris universitetas. 2010: 75–94.

¹² Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-02-03, Nr. 13-310.

nuostatos, susijusios su skundo padavimo termino atnaujinimo instituto taikymu. Nagrinėjant Lietuvos vyriausiojo administracinio praktiką, buvo naudotas išnagrinėtų bylų kiekybinės ir kokybinės analizės metodas.

SKUNDO PADAVIMO TERMINO ATNAUJINIMO TEISINĖS PRIELAIDOS

ABTĮ¹³ 29 straipsnis numato, jog skundas (prašymas, pareiškimas) administraciniam teismui paduodamas per vieną mėnesį nuo skundžiamo teisės akto paskelbimo arba individualaus teisės akto ar pranešimo apie veiksma (atsisakymą atlikti veiksmus) įteikimo suinteresuotai šaliai dienos. Jeigu viešojo administravimo subjektas nevykdo savo pareigų arba vilkina klausimo nagrinėjimą ir nustatytu laiku jo neišsprendžia, toks neveikimas (vilkinimas atlikti veiksmus) gali būti apskųstas per du mėnesius nuo dienos, kai baigiasi įstatymo ar kito teisės akto nustatytas klausimo išsprendimo laikas. Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir IAGNTĮ¹⁴. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, jog teisės nuostatų, reguliuojančių procesinius terminus, taikymas teisės į veiksmingą teisminę apsaugą nepažeidžia. Priešingai, procesinių terminų laikymasis užtikrina lygiateisiškumo bei teisinio saugumo reikalavimus, vykdant teisingumą¹⁵. Pagal minėtus procesą reglamentuojančius aktus, teismui arba ikiteisminei administraciniams ginčams nagrinėjančiai institucijai nustačius aplinkybę, jog praleistas skundo padavimo terminas, yra pagrindas atsisakyti priimti skundą¹⁶.

Tačiau skundo padavimo termino praleidimas nepaneigia suinteresuoto asmens teisminės gynybos teisės, nes, praleidus skundo padavimo terminą, asmuo turi procesinę teisę kreiptis į ikiteisminę ginčus ne teismo tvarka nagrinėjančią instituciją arba į administracinę teisumą ir prašyti tą terminą atnaujinti. Įstatymų leidėjas ABTĮ¹⁷ 30 straipsnyje bei IAGNTĮ¹⁸ 9 straipsnyje numatė skundo padavimo termino atnaujinimo galimybę. Tokiu atveju pareiškėjas kartu su skundu privalo administracinių ginčų komisijai arba teismui pateikti prašymą skundo padavimo terminui atnaujinti. Prašyme atnaujinti terminą nurodomos termino praleidimo priežastys ir pateikiami praleidimo priežastis patvirtinantys įrodymai. Tiek teismas, tiek administracinių ginčų komisija praleistą skundo padavimo terminą gali atnaujinti, jeigu pareiškėjas įrodo, jog jis buvo praleistas dėl svarbių priežasčių.

¹³ *Supra* note 2.

¹⁴ *Supra* note 12.

¹⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-2232/2013. *Administracinė jurisprudencija*. 2013, Nr. 26, p. 227-238

¹⁶ ABTĮ 33 straipsnio 2 dalies 9 punkte nustatyta, jog administracinio teismo pirmininkas ar teisėjas motyvuota nutartimi atsisako priimti skundą (prašymą, pareiškimą), jeigu: skundas (prašymas, pareiškimas) paduotas praleidus nustatytą skundo (prašymo, pareiškimo) padavimo terminą ir šis terminas neatnaujinamas. IAGNTĮ 10 straipsnio 2 dalies 2 punktas numato, jog Lietuvos administracinių ginčų komisijos pirmininko (komisijos pirmininko pavaduotojo teritoriniame padalinyje) ar komisijos pirmininko (komisijos pirmininko pavaduotojo teritoriniame padalinyje) paskirto kito administracinių ginčų komisijos nario sprendimu atsisakoma priimti skundą (prašymą) nagrinėti, jeigu praleistas skundo (prašymo) padavimo administracinių ginčų komisijai terminas ir pareiškėjas neprašo jo atnaujinti ar toks prašymas atmetamas.

¹⁷ *Supra* note 2.

¹⁸ *Supra* note 12.

Teisė teikti prašymą skundo padavimo terminui atnaujinti teisės mokslininkų pripažįstama kaip teisminės gynybos įgyvendinimo forma¹⁹. Skundo padavimo termino atnaujinimo institutas siejamas su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė į teisminę gynybą ir asmens teisė į tinkamą teisinį procesą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, jog teisinės valstybės pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo įstatymų leidėjas, reglamentuodamas kreipimosi į teismą tvarką ir nustatydamas tam tikrus reikalavimus, kuriuos turi atitikti teismui pateikiamas kreipimasis, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad juo būtų nepagrįstai pasunkintas kokios nors asmens konstitucinės teisės ar teisėto intereso, *inter alia* ir asmens teisės į teisminę gynybą, įgyvendinimas ar apskritai jis taptų neįmanomas²⁰. Taigi įstatymu leidėjas numatė, jog praleistas skundo padavimo terminas gali būti atnaujinamas, tačiau tik tais atvejais, kai buvo praleistas dėl svarbių priežasčių, kurių nei baigtinio, nei pavyzdinio sąrašo įstatymo leidėjas nepateikia, tuo sudarydamas prielaidas subjektui, turinčiam teisę šį terminą atnaujinti, interpretuoti įvertinant reikšmingus kriterijus, individualizuojant situaciją, vertinant teisės į teisminę gynybą ir teisinių santykių stabilumo užtikrinimą koreliacijos aspektu. Pripažįstama, jog svarbios priežastys yra esmės, nuo pareiškėjo valios nepriklausios aplinkybės, sutrukdžiusios laiku kreiptis į teismą dėl pažeistos teisės gynimo²¹. Tačiau vien objektyvių ir išskirtinių aplinkybių egzistavimas savaime nesuponuoja termino skundo paduoti atnaujinimą. Remiantis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, asmenims, praleidusiems įstatymo nustatytą terminą kreiptis į teismą, taikomas rūpestingumo, sąžiningumo ir atidumo standartas²². Pažymėtina, jog kiekvienam konkrečiam atvejui taikytini ne vidutiniai, o individualūs sąžiningo, atidaus bei rūpestingo elgesio standartai²³. Pareiškėjai, būdami atidūs ir rūpestingi, turi neatidėliodami pasirūpinti savo teisių gynimu (įgyvendinimu) per įstatymu nustatytą terminą. Taigi, greta rūpestingumo, sąžiningumo ir aktyvumo reikalavimų suinteresuotiems asmenims taikomas ir operatyvumo standartas. Vertinant atitiktį šiam reikalavimui, paprastai vertinama, kada suinteresuotas asmuo faktiškai susipažino su atitinkamais sprendimais ir ar jis neturėjo galimybių su jais susipažinti anksčiau²⁴. Be to, operatyvumo imperatyvas reikalauja įvertinti, ar pareiškimas atnaujinti praleistą terminą paduotas per protingą laiko tarpą nuo aplinkybių, kurios sukliudė asmeniui

¹⁹ Raižys D., *supra* note 8, p. 86–89.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 10/04-12/04-18/04 A).

²¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-889-525/2015.

²² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. birželio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁵⁰²-499/2013, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. rugsėjo 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-986-552/2015.

²³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-798/2008.

²⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. kovo 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁴⁴²-04/2012.

laiku ir tinkamai jį paduoti, išnykimo. Nepagrįstas delsimas yra kliūtis atnaujinti praleistą terminą²⁵. Atitinkamai dar viena būtina sąlyga skundo padavimo termino atnaujinimui yra pareiškėjo aktyvumas siekiant galimai pažeistų teisių gynimo. Pripažįstama, jog šio reikalavimo neatitinka suinteresuoto asmens visiškai pasyvumas ir procesinis neveikimas. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas akcentuoja, kad pareiškėjas, siekdamas aktyviai ginti savo teises ir interesus, gali domėtis administracinės bylos baigtimi, kreiptis į teismą dėl tokios informacijos jam suteikimo²⁶.

Taigi, pagrindas atnaujinti praleistą skundo padavimo terminą siejamas su išimtinėmis, ekstraordinariomis aplinkybėmis, kurios objektyviai sutrukdė suinteresuotam asmeniui pateikti skundą dėl jo galimai pažeistų teisių gynimo. Tačiau vien šių aplinkybių egzistavimas nėra pagrindas atnaujinti praleistą skundo padavimo terminą, jeigu skundo padavimu suinteresuoto asmens elgesys neatitinka sąžiningo, atidaus, rūpestingo elgesio standartų bei operatyvaus ir aktyvaus savo pažeistų teisių gynimo principo.

Pažymėtina, kad teisės doktrinoje pripažįstama, jog tiek teismo, tiek įstatymo nustatomu procesiniu terminu turi būti siekiama teisingo ir efektyvaus proceso. Teisingas ir efektyvus procesas suprantami kaip teisės į teisminę gynybą turinio elementai. Procesinių terminų paskirtis yra nevienareikšmė – terminais siekiama užtikrinti teisingą ir efektyvų procesą. Išlaikant teisingo ir efektyvaus proceso pusiausvyrą, pasiekiami proceso tikslai bylas nagrinėti teisingai ir efektyviai²⁷. Tai reiškia, kad paskiriant ir taikant procesinius terminus, tame tarpe ir sprendžiant skundo padavimo termino atnaujinimo klausimą, turi būti derinami tiek teisingumo, tiek ir efektyvaus pažeistų teisių gynimo principai, išlaikant jų pusiausvyrą. Taip pat, atsižvelgiama į teisinių santykių stabilumo ir kitus kriterijus.

TERMINO SKUNDUI PADUOTI ATNAUJINIMO PRAKTINIAI ASPEKTAI

Termino skundui paduoti atnaujinimui įstatymų leidėjas nenustato konkrečių šio instituto taikymo sąlygų (išskyrus objektyvių aplinkybių buvimą), kriterijų bei palieka šį institutą taikančio subjekto diskrecijai, todėl siekiant išsiaiškinti, kokios gi aplinkybės paprastai laikomos ekstraordinariomis, o pareiškėjai laikomi kaip veikiantis sąžiningai, atidžiai ir protingai, o kurios paprastai nėra laikomos objektyviai pateisinančios ir sudarančios pagrindą atnaujinti skundo padavimo terminą administraciniuose ginčiuose, tikslinga aptarti Lietuvos

²⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁴⁴²-697/2011.

²⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. vasario 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA¹⁴⁶-21/2012.

²⁷ *Supra* note 8, p. 43, 54.

vyriausiojo administracinio teismo, kaip formuojančio praktiką administracinėse bylose, išaiškinimus.

Pakankamai dažnai susiklosto situacijos, kai viešojo administravimo subjektas, vykdydamas Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo²⁸ 8 straipsnio 2 dalyje numatytą pareigą, individualiame administraciniame akte nurodyti apskundimo tvarką, ją nurodo klaidingai ir dėl šios priežasties asmuo praleidžia skundo padavimo terminą. Įprastai pripažįstama, jog aplinkybės, kad asmuo naudojasi netinkamai ar nepakankamai aiškiai nurodyta apskundimo tvarka, sudaro pagrindą atnaujinti praleistą skundo padavimo terminą²⁹. Tačiau turi būti vertinama atsižvelgiant į aplinkybių visumą bei konkrečiai nustatinėjant ar termino praleidimo priežastys objektyviai buvo svarbios, eskaordinarios, nuo pareiškėjo valios nepriklausiosios aplinkybės. Praktikoje susiklosto atvejai, kai nors viešojo administravimo subjektai ir netinkamai nurodo apskundimo tvarką (pavyzdžiui, gali būti skundžiamas Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo ar Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka³⁰, gali būti skundžiamas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministrui ar Lietuvos administracinių ginčų komisijai arba Vilniaus apygardos administraciniam teismui (aut. Pastaba – skundas buvo paduotas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministrui, kuris nebuvo kompetentingas nagrinėti tokį skundą)³¹), tačiau teismai įvertinę, jog pareiškėjai nesikreipė nei Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo, nei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka, nei siekė išsiaiškinti apskundimo tvarką (pirmojo pavyzdžio atveju) ir kreipėsi į teismą vėliau nei po 4 mėnesių nuo tada, kai buvo išsiaiškinta tinkama apskundimo tvarka (antrojo pavyzdžio atveju), pripažino, kad toks elgesys rodo nerūpestingumą, neaktyvumą ir neoperatyvumą, todėl praleistų terminų neatnaujino. Taigi situacijose, kai viešojo administravimo subjektas netinkamai nurodo individualaus administracinio akto apskundimo tvarką, praleistas terminas turėtų būti atnaujinamas tik nustačius, jog pareiškėjas naudojosi jį suklaidinusia apskundimo tvarka, siekė išsiaiškinti tinkamą apskundimo tvarką ir ją išsiaiškines per protingą laiką pasinaudojo. Toks aiškinimas atitinka ir proceso efektyvumo reikalavimą. Be

²⁸ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 60-1945.

²⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. gruodžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁵²⁵-877/2011, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. gruodžio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-791-822/2016, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. kovo 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-317-146/2017 ir kt.

³⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-689-552/2017.

³¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-652-756/2018.

to, analogiška praktika taikytina paduodant apeliacinį skundą, kai pirmosios instancijos teismas sprendime netinkamai nurodo jo apskundimo tvarką³².

Pasitaiko atvejų, kai asmenys siekdami apginti savo pažeistas teises ne naudojami apskundimo tvarka, o vykdo susirašinėjimą su atsakovu ar kreipiasi į kitas institucijas. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas laikosi pozicijos, jog tokiais atvejais skundo padavimo terminas neturėtų būti atnaujinamas, kadangi jis praleistas dėl subjektyvių priežasčių (pareiškėjo pasirinkimo atlikti kitus veiksmus, o ne teisės aktų nustatyta tvarka teikti skundą)³³. Kaip minėta, vienas iš pagrindų atnaujinti praleistą terminą – egzistavimas aplinkybių, kurios nepriklauso nuo pareiškėjo valios. Tokiais atvejais, termino praleidimą sąlygoja ne objektyvios, o subjektyvios aplinkybės (pareiškėjo pasirinkimas). Manytina, jog skundo padavimo terminai, šiais atvejais, neturėtų būti atnaujinami. Tuo labiau, tais atvejais, kai pareiškėjas kreipiasi į viešojo administravimo subjektą, siekdamas sužinoti individualaus administracinio akto motyvus (aut. pastaba – kai iš akto negalima suprasti jo motyvų), tokiais atvejais yra pagrindas tokį aktą panaikinti, kaip neatitinkantį Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnio nuostatų³⁴, tačiau šios aplinkybės nėra laikomos sudarančiomis pagrindą atnaujinti praleistą terminą³⁵.

Taip pat, skundo padavimo terminas gali būti praleistas dėl neišprusimo, teisinių žinių trūkumo, socialinės padėties ar panašių aplinkybių. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje laikomasi pozicijos, jog šios aplinkybės yra subjektyvaus pobūdžio ir nesudaro pagrindo atnaujinti skundo padavimo terminą³⁶. Minėtas aiškinimas iš esmės siejamas su pareiškėjo supratimu, jog pats neturėdamas pakankamai žinių, turi galimybę kreiptis dėl teisinės pagalbos suteikimo³⁷. Iš kitos pusės, pasitaiko atvejų, kai net ir profesionalūs atstovai klysta ir

³² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. liepos 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eTA-43-822/2017, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugpjūčio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eTA-47-1062/2017 ir kt.

³³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. vasario 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁸²²-270-2013, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. kovo 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-512-502/2018, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-639-756/2018 ir kt.

³⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 27 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-336/2011. *Administracinių teismų praktika*. 2011, Nr. 21, p. 264–281

³⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. kovo 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-512-502/2018.

³⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. spalio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-690-438/2018.

³⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gegužės 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁸⁵⁸-329/2010, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. birželio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁸²²-531/2013, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. gruodžio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-922-756/2016, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-393-442/2018.

atlieka tam tikrus veiksmus, kurie skundo padavimo termino atnaujinimo prasme, nelaikomi pagrįstais ir terminas nėra atnaujinimas³⁸. Pavyzdžiui, susiklostė situacija, jog asmeniui (atliekančiam laisvės atėmimo bausmę) buvo teikiama valstybės garantuojama teisinė pagalba, o ją teikiant pareiškėjo atstovas du mėnesius (nuo sprendimo teikti teisinę pagalbą priėmimo) delsė kreiptis į teismą, kadangi siekė tinkamai išsiaiškinti ginčo esmę ir rinko papildomus dokumentus³⁹. Taigi, iš vienos pusės, asmeniui, kuris neturi pakankamai žinių ginti savo pažeistas teises, yra teikiama valstybės garantuojama teisinė pagalba, kurios tinkamą teikimą pati valstybė turėtų užtikrinti. Iš kitos pusės, valstybės paskirto atstovo veiksmai lėmė, jog buvo praleistas skundo padavimo terminas, kuris nebuvo atnaujintas. Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas laikosi pozicijos, jog konstitucinė teisė į teisminę gynybą ir teisė turėti advokatą, taip pat, reiškia valstybės institucijų pareigą užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali⁴⁰. Tokiu atveju, kai ne visiškai tinkamai savo pareigas atlieka valstybės paskirtas atstovas⁴¹ (nekvestionuojant to, kad atstovo atliekami veiksmai laikomi atlikti paties atstovaujamojo), neturėtų būti laikoma realiu šių teisių įgyvendinimu. Tuo labiau, kai pareiškėjo skundas yra susijęs išimtinai su santykiais su valstybės institucijomis ir galimas sprendimas neturės įtakos privačių asmenų teisėmis, paprastai turėtų būti teikiamas prioritetas ne teisinių santykių stabilumui, o teisės į teisminę gynybą užtikrinimui. Autorių nuomone, svarstytinas klausimas, ar tokiais atvejais, kai asmeniui teikiama valstybės garantuojama teisinė pagalba ir jo atstovas atlieka veiksmus, kurie įprastai turėtų būti nesudarantys pagrindo atnaujinti skundo padavimo terminą, neturėtų būti pripažinti svarbiomis ir išskirtinėmis aplinkybėmis ir terminą atnaujinti. Kitais atvejais, kai asmuo prašymą motyvuoja žinių stoka ar

³⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugpjūčio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-541-556/2018, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-639-756/2018 ir kt.

³⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugpjūčio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-541-556/2018.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo (2001 m. birželio 21 d. redakcija) 42 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. 1129 „Dėl Nekilnojamojo turto registro nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Nekilnojamojo turto registro nuostatų 88 punkto (2007 m. vasario 27 d. redakcija), 97 punkto (2007 m. vasario 27 d., 2008 m. spalio 22 d., 2010 m. kovo 3 d., 2011 m. gegužės 4 d. redakcijai) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 12/2008-45/2009).

⁴¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje laikomasi pozicijos, kad neturėjimas arba negalėjimas gauti skundžiamo akto ar kitų su byla susijusių dokumentų neužkerta kelio nustatyta tvarka ir terminais paduoti skundą teismui, pasinaudojant teise prašyti išreikalauti atitinkamą dokumentą (plačiau žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. spalio 15 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS261-997/2014, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. sausio 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. eAS-106-261/2017 ir kt.).

panašiomis aplinkybėmis, paprastai neturėtų būti vertinami kaip sudarantys pagrindą atnaujinti praleistą terminą (nebent egzistotų papildomos aplinkybės, pavyzdžiui, asmuo aktyviai siekė įgyvendinti teisę į teisminę gynybą ar pan.).

Pasitaiko atvejų, kai pareiškėjas tvirtina, kad skundą išsiuntė paštu, tačiau skundas nepasiekė teismo, todėl buvo priverstas teikti pakartotinį skundą jau praleidus terminą. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog pareiškėjas teikdamas skundą turi pats aktyviai domėtis procesu⁴². Iš to kildinama pareiga ne tik išsiųsti dokumentus teismui, tačiau ir įsitikinti jų gavimu. Pavyzdžiui, pareiškėjui išsiuntus skundą ne registruota pašto siunta ir teismui jo negavus, sprendžiama, kad jo paties veiksmai lemia, jog nėra išsiuntimą pagrindžiančių dokumentų. Atitinkamai praleidus terminą ir pateikus naują skundą, toks terminas nėra atnaujinamas⁴³. Taigi tokiais atvejais sprendžiama, jog pareiškėjas nepateikė įrodymų, kurie pagrįstų, kad skundas buvo išsiųstas pirmąjį kartą, o tokių įrodymų buvimas ar nebuvimas visiškai priklauso nuo pareiškėjo valios ir jo veiksmų.

Viena iš aplinkybių, paprastai nepriklausančių nuo pareiškėjo valios, yra liga. Tačiau vien šios aplinkybės buvimas negali būti vertinamas kaip nekvestionuojamas pagrindas atnaujinti terminą skundai paduoti. Šis kriterijus vertintinas nebuvimo galimybės paduoti skundą dėl ligos per nustatytą terminą kontekste. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje įprastai laikomasi pozicijos, kad liga sudaro pagrindą atnaujinti skundo padavimo terminą, jeigu ji buvo tokio pobūdžio, jog dėl jos pareiškėjas apskritai negalėjo išreikšti savo valios arba ribojo jo fizines galias tokiu laipsniu, jog jis pats negalėjo surašyti dokumento ir pasiųsti paštu ar pasirūpinti tinkamu atstovavimu⁴⁴. Pavyzdžiui, vidutinio sunkumo depresija ir paskirti psichiką veikiantys vaistai⁴⁵, nustatytas 80 proc. prarastas darbingumas, nuolatinės slaugos poreikis, dažnas hospitalizavimas⁴⁶, hospitalizavimas dėl ūminio miokardo infarkto⁴⁷ pripažinti sudarantys pagrindą atnaujinti skundo padavimo terminą. Tačiau pasitaiko atvejų, kai teismai

⁴² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugpjūčio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-723-502/2017, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugsėjo 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-697-525/2017.

⁴³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugpjūčio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-587-629/2018.

⁴⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-680/2008, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. balandžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-224-822/2018 ir kt.

⁴⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁶⁰²-79/2012.

⁴⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. balandžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-223-756/2018.

⁴⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. vasario 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-213-438/2017.

nepateikdami detalesnių ligos vertinimų konstatuoja, jog liga pati savaime yra pakankamas pagrindas atnaujinti skundo padavimo terminą⁴⁸. Manytina, jog nedarbingumas ar liga patys savaime neturėtų būti vertinami kaip pagrindas atnaujinti skundo padavimo terminą. Akivaizdu, jog liga (pavyzdžiui, nedidelis peršalimas, nedidelis organizmo temperatūros pokytis) paprastai neturėtų būti tokio pobūdžio, kuris apribotų galimybę surašyti ir paduoti skundą arba pasirinkti atstovavimu. Be to, lėtinė liga ir ūmus sveikatos sutrikimas turi būti vertinami skirtingai. Nors lėtinė liga savo pobūdžiu gali būti daug sunkesnė (pavyzdžiui, vėžys), tačiau būtina nustatyti, ar tikrai nebuvo galimybių laiku pateikti skundą dėl sveikatos būklės būtent aktualiu laiku ar pasirinkti tinkamu atstovavimu. Ūmaus sutrikimo atveju, nors ir nėra tiek sveikatai pavojinga, tačiau būtent tuo laikotarpiu, kai turėjo būti rengiamas skundas, pareiškėjas gali objektyviai neturėti fizinių galimybių dalyvauti procese. Atitinkamai, galimų sveikatos sutrikimų diapazonas yra pakankamai didelis, todėl pats ligos sunkumas, pavojingumas sveikatai ir pan., patys savaime neturėtų būti vertinami, kaip pakankamas pagrindas atnaujinti praleistą terminą. Taigi kiekvienu konkrečiu atveju turi būti nustatoma, kad tam tikras sveikatos sutrikimas būtent tuo metu sutrukdė atlikti konkretų veiksmą (paduoti skundą ar pasirinkti atstovavimu).

Pažymėtina, jog skundo padavimo terminas gali būti praleistas ir dėl klaidingo termino skaičiavimo. Kaip minėta, išsilavinimo lygis ir teisinių žinių stoka nesudaro pagrindo atnaujinti skundo padavimo termino, kadangi, tai yra subjektyvios (nuo pareiškėjo valios priklausančios) aplinkybės. Įprastai analogiškas vertinimas pateikiamas ir aiškiai pripažinus klaidą⁴⁹, tačiau pasitaiko atvejų, kai net ir teisinį išsilavinimą turinčių atstovų padarytos klaidos pripažįstamos sudarančios pagrindą atnaujinti skundo padavimo terminą⁵⁰. Pavyzdžiui, administracinėje byloje⁵¹ pareiškėja prašymą atnaujinti skundo padavimo terminą grindė tuo, jog jį praleido tik dėl klaidos ir tik 2 dienas. Administracinėje byloje⁵² pareiškėją atstovaujantis teisininkas suklydo ir terminą praleido tik 1 dieną. Antruoju atveju, terminas buvo atnaujintas motyvuojant

⁴⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. spalio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-444-143/2016, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-438-502/2018.

⁴⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. spalio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-860-662/2017, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. vasario 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA-17-492/2016, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-393-442/2018.

⁵⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugpjūčio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-719-492/2017.

⁵¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-393-442/2018.

⁵² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugpjūčio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-719-492/2017.

galimybė sąžiningai klysti, neturėjimu duomenų apie piktnaudžiavimą teise ir siekiu užtikrinti teisę kreiptis į teismą. Pirmuoju atveju, terminas neatnaujintas motyvuojant, jog praleidimą sąlygojo subjektyvios aplinkybės, o Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika 2017 m. rugpjūčio 30 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. eAS-719-492/2017 nėra aktuali, kadangi pareiškėja remiasi joje pateikiamu faktinių aplinkybių vertinimu, o ne teisės aiškinimu. Taip pat, padaryta išvada, jog faktinės aplinkybės nebuvo tapačios nagrinėjamos bylos faktinėms aplinkybėms, tačiau nepateikiant detalesnių motyvų, kurie paaiškintų esminį faktinių aplinkybių skirtumą. Taigi, klaidos kriterijaus, kai nustatomas nežymus termino praleidimas, vertinimas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje nėra nuoseklus. Iš vienos pusės, siekiama užtikrinti teisinių santykių stabilumą. Iš kitos pusės, asmeniui užkertamas kelias kreiptis į teismą. Autorių manymu, terminą praleidus nežymiai (kaip šiuo atveju, vieną – dviem dienomis) dėl atsitiktinio pobūdžio klaidos neturėtų būti užkertamas kelias pasinaudoti teise kreiptis į teismą. Tuo labiau, jog teisinių santykių stabilumui neturėtų įtakos ypač nežymus termino praleidimas. Atitinkamai prioritetas turėtų būti teikiamas teisminės gynybos prieinamumui, o ne jos ribojimui, todėl siūlytina svarstyti galimybę pripažinti sąžiningos šalies klaidą, kaip pagrindą atnaujinti ypač nežymiai praleistą terminą.

Skundo padavimo terminas nežymiai gali būti praleistas ne tik dėl klaidos, bet ir dėl kitų aplinkybių. Šiais atvejais teismų praktika dėl praleisto skundo padavimo termino yra nevienoda. Pavyzdžiui, terminas neatnaujintas, kai skundas pateiktas praleidus terminą 47 sekundėmis⁵³, 2 dienomis⁵⁴, tačiau terminas atnaujintas, kai skundas pateiktas praleidus terminą 49 sekundėmis⁵⁵, 2 min⁵⁶, 1 diena⁵⁷. Vis dėlto, dominuojančioje teismų praktikoje pripažįstama, kad maža termino praleidimo trukmė pati savaime nėra vertinama kaip pagrindas atnaujinti terminą⁵⁸. Iš kitos pusės, procesą reglamentuojantys įstatymai neturėtų būti taikomi pernelyg

⁵³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-659-624/2018.

⁵⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gegužės 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-341-1062/2018, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-393-442/2018, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gegužės 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-347-1062/2018.

⁵⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. sausio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-15-575/2018.

⁵⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-409-520/2017.

⁵⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugpjūčio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-719-492/2017.

⁵⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. lapkričio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-1290-575/2015, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. sausio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA-10-502/2016, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-393-442/2018 ir kt.

formaliai, taip iš esmės užkertant kelią pasinaudoti teise į teisminę gynybą. Tuo labiau, kad ypač nežymiai praleisto termino atnaujinimas įprastai neturėtų įtakos teisinių santykių stabilumui, kuriam užtikrinti ir yra nustatytas skundo padavimo terminas. Taigi, siūlytina svarstyti galimybę atnaujinti skundo padavimo terminą, kai pareiškėjas ypač nežymiai praleidžia skundo padavimo terminą ir taip užtikrinti jo teisę į teisminę gynybą.

Vertinant Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką, matyti, jog ji nėra nuosekli sprendžiant praleisto termino atnaujinimo klausimus. Kai kuriais atvejais, teismas pakankamai formaliai vertina termino praleidimo aplinkybes ir nenustato, jog egzistavo estraordinarios, nuo pareiškėjo valios nepriklausios aplinkybės, sutrukdžiusios laiku kreiptis į teismą dėl pažeistos teisės gynimo ir žinių stoka, klaidos ir panašios aplinkybės nepripažįstamos pagrindu atnaujinti terminą. Kitais atvejais, teismas pripažįsta teisę sąžiningai klysti ir teikia prioritetą šalies teisei į teisminę gynybą. Neretai pasitaiko atveju, kai teismai prioritetą teikia formaliai teisės taikymui (sprendžiant termino atnaujinimo klausimus) ir santykių stabilumui, o ne siekiui įgyvendinti teisę į teisminę gynybą. Dėl šios priežasties, siūlytina taikant praleisto termino atnaujinimo institutą, kiekvienu konkrečiu atveju derinti teisės į teisminę gynybą ir teisinių santykių stabilumo principų taikymą.

IŠVADOS

Praleistas terminas turėtų būti atnaujinamas tik išimtiniais atvejais, esant išskirtinėms aplinkybėms, kurios objektyviai sutrukdė suinteresuotam asmeniui pateikti skundą dėl siekiamų apginti teisių bei nustačius, jog pareiškėjas elgėsi sąžiningai, atidžiai ir rūpestingai bei operatyviai ir aktyviai gynė savo teises.

Valstybės paskirto atstovo veiksmai nulėmę termino skundai paduoti praleidimą paprastai (nesant paties pareiškėjo nesąžiningumai ar kitoms pateisinančios aplinkybėms) turėtų būti vertinami, kaip svarbios priežastys, kadangi toks atstovo dalyvavimas neužtikrina teisės į teisminę gynybą.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje nėra vieningos nuomonės kaip turėtų būti vertinamos situacijos, kai asmuo terminą praleido dėl klaidos arba terminas praleistas ypač nežymiai. Vienais atvejais vertinama, jog klaida ar ypač nežymus termino praleidimas yra subjektyvaus pobūdžio aplinkybės. Kitais atvejais, vis dėlto teikiamas prioritetas teisės į teisminę gynybą užtikrinimui ir vertinamas pareiškėjo elgesio sąžiningumas.

Taikant termino atnaujinimo institutą turėtų būti derinami teisės į teisminę gynybą ir teisinių santykių stabilumo principai, taip pat, užtikrinant teisę į teisingą ir efektyvą procesą.

Bet kuriuo atveju, neturėtų būti pateisinamas pernelyg formatų termino atnaujinimo klausimo vertinimas.

LITERATŪRA

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr.40-987.
2. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 77.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
4. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. Valstybės žinios. 1999-02-03, Nr. 13-308.
5. Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymas. Valstybės žinios, 1999-02-03, Nr. 13-310.
6. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas byloje „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumui užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04).
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 10/04-12/04-18/04 A).
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo (2001 m. birželio 21 d. redakcija) 42 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. 1129 „Dėl Nekilnojamojo turto registro nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Nekilnojamojo turto registro nuostatų 88 punkto (2007 m. vasario 27 d. redakcija), 97 punkto (2007 m. vasario 27 d., 2008 m. spalio 22 d., 2010 m. kovo 3 d., 2011 m. gegužės 4 d. redakcijai) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 12/2008-45/2009).
12. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A556-680/2008.
13. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-798/2008.
14. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gegužės 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS858-329/2010.
15. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 27 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A556-336/2011. Administracinių teismų praktika. 2011, Nr. 21, p. 264–281.
16. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS442-697/2011.
17. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. gruodžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS525-877/2011.

18. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS602-79/2012.
19. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. vasario 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA146-21/2012.
20. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. kovo 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS442-04/2012.
21. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. vasario 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS822-270-2013.
22. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. birželio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS822-531/2013.
23. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. birželio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS502-499/2013.
24. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A444-2232/2013. Administracinė jurisprudencija. 2013, Nr. 26, p. 227-238.
25. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. spalio 15 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS261-997/2014.
26. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. rugsėjo 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-986-552/2015.
27. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-889-525/2015.
28. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. lapkričio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-1290-575/2015.
29. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. sausio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA-10-502/2016.
30. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. vasario 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA-17-492/2016.
31. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. spalio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-444-143/2016.
32. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. gruodžio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-791-822/2016.
33. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. gruodžio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-922-756/2016.
34. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. sausio 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. eAS-106-261/2017.
35. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. vasario 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-213-438/2017.
36. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. kovo 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-317-146/2017.
37. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-409-520/2017.
38. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. liepos 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eTA-43-822/2017.
39. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugpjūčio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eTA-47-1062/2017.
40. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugpjūčio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-723-502/2017.
41. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugpjūčio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-719-492/2017.

42. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-689-552/2017.
43. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. rugsėjo 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-697-525/2017.
44. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. spalio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-860-662/2017.
45. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. sausio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-15-575/2018.
46. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. kovo 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-512-502/2018.
47. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. balandžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-224-822/2018.
48. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. balandžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-223-756/2018.
49. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gegužės 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-341-1062/2018.
50. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-393-442/2018.
51. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-438-502/2018.
52. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugpjūčio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-541-556/2018.
53. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugpjūčio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-587-629/2018.
54. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-659-624/2018.
55. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-652-756/2018.
56. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-639-756/2018.
57. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. spalio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-690-438/2018.
58. Averkiene D. Procesiniai terminai: teisingo ir efektyvaus civilinio proceso prielaida. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2015.
59. Driukas A. Materialiosios privatinės teisės terminai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2018.
60. Driukas A.; Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
61. Mikelėnas V. Civilinis procesas. Pirmoji dalis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 1997.
62. Raižys D. Skundo padavimo termino atnaujinimo probleminiai aspektai [diskas]. Kaunas: Mykolas Romeris universitetas, 2010.

THE RENEWAL OF THE TERM FOR SUBMISSION OF THE COMPLAINT IN THE ADMINISTRATIVE JUSTICE

Tomas Gagys¹

Mykolas Romeris University

Jūratė Ramanauskaitė²

Lithuanian Administrative Disputes Commission

Summary

The Article analyses the legal basis for renewal of the term for submission of the complaint in administrative cases, consolidated in the Law on Proceedings of Administrative Cases and the in Law on Procedures of Pre-trial Administrative Disputes. It is concluded that legal basis of extraordinary causes which prevented timely to submit a complaint is not an absolute basis to renew the term, if the behavior of the person concerned in submitting the complaint does not meet the standards of serious, fair and careful conduct, moreover, prompt and active defense of violated rights. Attention is made, that renewal of the term for submission of the complain must combine the principles of both fairness and effective protection of violated rights while preserving their equilibrium. In order to reveal when administrative courts consider causes as extraordinary and the person acting honestly, actively and expeditiously, quantitative and qualitative analysis of the practice of the Supreme Administrative Court of Lithuania was made. In the practice of the Supreme Administrative Court of Lithuania, there is no unanimous opinion how to considered situations when a person missed the term due to an error or missed the term very insignificantly. In one case, it is assessed that an error or a particularly slight missed period is a matter of a subjective nature. In other cases, however, priority is given to ensuring the right to a judicial defense and the integrity of the applicant's conduct is assessed.

Keywords: the term for submission of the complaint, renewal of the term, proceedings of administrative cases.

Tomas Gagys¹, Mykolas Romeris University, Public Security Academy, Department of Law, Lecturer. Research interests: administrative law, procedure of administrative cases, European Union law.

Jūratė Ramanauskaitė², Lithuanian Administrative Disputes Commission. Research interests: civil law, administrative law, procedure of administrative cases.

VADOVO SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO ATVEJŲ ĮTAKA ORGANIZACIJOS ĮVAIZDŽIUI VARTOTOJŲ POŽIŪRIU

Jūratė Kuklytė¹

*¹Vytauto Didžiojo universiteto Ekonomikos ir vadybos fakultetas
S. Daukanto g. 28, LT- 44246, Kaunas
Mob. tel. +370 621 43784
El.paštas: jurate.kuklyte@vdu.lt*

Mikas Kaunietis²

*²Vytauto Didžiojo universiteto Ekonomikos ir vadybos fakultetas
S. Daukanto g. 28, LT-44246, Kaunas
El.paštas: mikas.kaunietis@stud.vdu.lt*

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-06

Santrauka. Straipsnyje analizuojamas realios įmonės vadovo seksualinio priekabiavimo atvejų darbo aplinkoje nustatymas ir poveikis organizacijos įvaizdžiui, remiantis vartotojų požiūriu. Atliktas kiekybinis tyrimas, analizuojant interneto vartotojų susidomėjimą, remiantis Google Trends sugeneruotu indeksu ir vertinant vartotojų nuomonę pagal atliktą anketinį tyrimą. Nustatyta, kad įmonės vadovo seksualinio priekabiavimo prie moterų atvejų nustatymas neigiamai paveikė organizacijos įvaizdį.

Pagrindinės sąvokos: vartotojų nuomonė, organizacijos įvaizdis, seksualinis priekabiavimas, diskriminacija

ĮVADAS

Organizacijos siekiančios veikti pelningai, išlaikyti turimą rinkos dalį ir pritraukti naujų vartotojų turi tinkamai save reprezentuoti viešojoje erdvėje. Siekiant įgyti konkurencinį pranašumą svarbiais aspektais tampa vartotojų nuomonė ir organizacijos įvaizdis. Tai suprasdamos įmonės skiria finansinius išteklius organizacijos įvaizdžio kūrimui – samdosi viešųjų ryšių ar marketingo specialistus, kurie kritinėse arba skandalingose situacijose, pateikia sprendimus įvaizdžio tobulinimui. Ateityje paslaugų ir prekių tik daugės ir konkurencinį pranašumą padės įgyti tinkamai sukurtas įmonės įvaizdis, kuris turėtų būti formuojamas nuosekliai. Stengiantis suformuoti kuo geresnį įvaizdį apie įmonę svarbu akcentuoti ne tik apie prekės ar paslaugos teikiamus privalumus, bet ir verslo etikos principus bei įmonės mikroklimatą, kadangi šie aspektai daro įtaką vartotojų nuomonės formavimui. Organizacijų įvaizdžiui įtakos turi darbuotojų atsiliepimai apie darbdavį ir kaip įmonėje yra elgiamasi su darbuotojais. Pagarba bei gerų darbo sąlygų sukūrimas darbuotojui padės ne tik įmonei dirbti efektyviai, bet ir formuos gerą įmonės įvaizdį kaip patrauklaus darbdavio ir patikimos įmonės.

Etikos normų pažeidimas ir grubus žmogaus teisių pažeidimas diskriminuojant darbuotoją lyties pagrindu, inicijuojant seksualinį priekabiavimą, gali neigiamai paveikti vartotojų nuomonę.

Atsižvelgiant į spaudoje ir socialiniuose tinkluose analizuojamus seksualinio priekabiavimo darbo aplinkoje atvejus viešojo sektoriaus organizacijose – akademinėse institucijose, seime ir teisme. Seksualinio priekabiavimo atvejai vis dažniau aptariami pasauliniu mastu, siekiant nukentėjusius asmenis skatinti pranešti apie priekabautojus, kovoti už savo teises ir užkirsti kelią destruktiviems veiksams. Toks žiniasklaidos ir visuomenės susidomėjimas seksualiniu priekabiavimu darbo aplinkoje ir šio reiškinio viešinimas paveikia vartotojų požiūrį apie organizacijos darbuotojus arba suinteresuotuosius asmenis, kurie galimai inicijavo arba atliko nederamus veiksmus.

Remiantis Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos ataskaita¹, galima daryti prielaidą, jog seksualinio priekabiavimo aukų skaičius nėra tikslus dėl neefektyvių egzogeninių ir endogeninių seksualinio priekabiavimo kontrolės priemonių teisinės bazės ir reglamentavimo spragų, kurias būtina užpildyti. Seksualinio priekabiavimo patirčių darbinėje aplinkoje viešinimas Lietuvoje paskatino patvirtinti Seimo priimtos lygių galimybių įstatymų pataisas². Remiantis įstatymų pataisomis darbdavys įpareigojamas užtikrinti apsaugą nuo seksualinio priekabiavimo ne tik darbuotojams, bet ir siekiantiems įsidarbinti asmenims. Taip pat pabrėžta, kad švietimo įstaigos yra įpareigosotos užtikrinti, kad nebūtų patiriamas seksualinis priekabiavimas.

Lietuvos tyrėjai^{3, 4, 5} nėra išskyrę ir analizavę konkrečių diskriminacijos lyties atžvilgiu atvejų, todėl svarbu analizuoti, kaip vartotojai reflektuoja į vadovo inicijuotus seksualinio priekabiavimo atvejus privačiame sektoriuje.

Straipsnio tikslas – įvertinti vadovo seksualinio priekabiavimo atvejų nustatymo įtaką organizacijos įvaizdžiui, remiantis vartotojų požiūriu. Straipsnyje keliamas probleminis

¹ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba kaip nacionalinė lygybės institucija: teisinis reglamentavimas ir veikla. Prieiga per internetą:

http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2017/04/lygiu_galimyb_u_kkontrolieriaus_tarnyba_kaip_nacionaline_lygybes_institucija_teisinis_reglamentavimas_ir_veikla.pdf [prisijungta 2018 07 14]

² Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2017 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą:

http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/03/lygiu-galimyb_iu-kontrolieriaus-2017-m.-veiklos-ataskaita.pdf [prisijungta 2018 07 14]

³ Michailovič, I. Smurtas prieš moteris kaip diskriminacijos dėl lyties forma ir lyčių stereotipų pasekmė. *Informacijos mokslai*, 2017, 80.80: 50-60.

⁴ Čeponytė, M., Žardeckaitė-Matulaitienė, K. Seksistinių nuostatų reikšmė seksualinio priekabiavimo atpažinimui. *Informacijos mokslai*, 2017, t. 80, p. 61-80, 2017.

⁵ Stundžė, L. Organizacinės kultūros ir komunikacijos sąsajos lyties aspektu. *Informacijos mokslai*, 2010, 53.

klausimas – ar vadovo seksualinio priekabiavimo nustatymo atvejai galėjo paveikti organizacijos įvaizdį.

Tyrimo metodai. Siekiant pagrįsti tyrimo aktualumą ir visuomenės susidomėjimą buvo analizuotas Google Trends sugeneruotas indeksas. Google Trends indeksas yra sudaromas pagal interneto vartotojų įvedamus raktinius paieškos žodžius Google paieškos sistemoje⁶.

Tyrimo tikslui pasiekti suformuotas klausimynas lietuvių kalba, remiantis mokslinės literatūros analize ir sinteze. Parengta elektroninė klausimyno forma, sudaryta iš uždaro tipo klausimų, buvo platinama uždaruose socialiniuose forumuose bei siunčiama asmeninėmis žinutėmis „sniego gniūžtės principu“⁷. Ekspertiniam klausimyno vertinimui atlikti trys interviu su marketingo specialistais.

Tyrimas atliktas 2018 m. sausio – balandžio mėnesiais. Tyrimo imtis buvo vertinama pasitelkiant V. I. Paniotto ir V. S. Maksimenko formulę su 95 procentų tikimybe ir 5 procentų galima paklaida.

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}}$$

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2018 metų sausio mėnesį Lietuvoje 2,81 mln. gyventojų. Atsižvelgiant į tai, minimali imtis turėtų būti 204. Daroma prielaida, kad Lietuvos vartotojų nuomonės vertinimui tai yra pakankama tyrimo imtis (n=220).

SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO DARBO APLINKOJE SAMPRATA

Moksliniuose šaltiniuose^{8, 9, 10} remiamasi skirtingomis teorijomis nagrinėjant, kokios yra diskriminacijos dėl lyties formos, todėl svarbu tinkamai suformuluoti, kaip traktuojamas seksualinis priekabiavimas. Šis destruktivus reiškinys gali pasireikšti labai akivaizdžiai: seksualinis užgauliojimas, prievarta ar papirkinejimas¹¹. Deja, neretai pasitaiko užslėpto seksualinio priekabiavimo atvejų, pavyzdžiui, juokai paremti pabrėžtino seksualumo

⁶ Raoult, S. Internet Search Volumes and Research on Crime and Punishment. 2014.

⁷ Vokáčová, L., Margarisová, K., Huml, J., Čerkasov, J. Regional Brands as an Attribute of Product Quality. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 2017, 65(6), 2131-2140.

⁸ Tangri, S. S.; Hayes, S. M. Theories of sexual harassment. 1997.

⁹ Conte, A. Legal theories of sexual harassment. *Sexual harassment: Theory, research, and treatment*, 1997.

¹⁰ Pina, A., Gannon, T. A., Saunders, B. An overview of the literature on sexual harassment: Perpetrator, theory, and treatment issues. *Aggression and Violent Behavior*, 2009, 14.2: 126-138.

¹¹ Wendt, A. C., Slonaker, W. M. Sexual harassment and retaliation: A double-edged sword. *SAM Advanced Management Journal*, 2002, 67.4: 49.

demonstravimu, švilpavimai pamačius asmenį darbo aplinkoje, inicijuojamos diskusijos intymiomis temomis, nederami tyčiniai prisilietimai ir kita¹².

Seksualinio priekabiavimo darbinėje aplinkoje išskiriami du tipai: „paslauga už paslaugą“ (lot. „*quid pro quo*“) ir palankios sąlygos seksualiniam priekabiavimui inicijuoti. Ši tipologija yra paremta integruota teorija, kai **pagrindinėmis deviantinio reiškimo priežastimis laikomos organizacijos vidinė aplinka, kultūra bei darbo pobūdis**¹³. Pirmasis seksualinio priekabiavimo tipas „paslauga už paslaugą“ yra paremtas aukštesnės galios turėjimu ir subordinacija, siekiant priversti darbuotoją seksualiai santykiauti. Šiuo atveju seksualinių veiksmų atlikimas ar atsisakymas juos atlikti yra laikomas pagrindu tam tikriems su darbu susijusiems sprendimams priimti. Tai gali pasireikšti įvairiose situacijose įdarbinimo ir paaukštinimo procesuose, skiriant individualų atlygį už darbą ir pan. Šiam tipui priskirtina tiesiogiai arba netiesiogiai išreiškiamos priekabautojo sąlygos aukai mainais už intymius santykius¹⁴. Antrasis tipas pasireiškia nuolatiniu, nepageidaujamu seksualinio pobūdžio dėmesiu aukos atžvilgiu, taip trukdant atlikti įprastas, su darbu susijusias funkcijas. Tai gali būti įvairios vulgarios ir provokuojančios frazės, tyčiniai prisilietimai prie intymių kūno vietų ir kita.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos priekabiavimo, seksualinio priekabiavimo ar persekiojimo prevencijos taisyklėse šios destruktivos formos apibrėžiamos kaip „nepageidaujamas fizinis kontaktas; žodinis ar rašytinis žeminimas; įžeidžiančių paveikslėlių, užrašų ar kitos medžiagos demonstravimas; poveikis darbuotojui, siekiant tam tikro su darbo funkcijų atlikimu nesusijusio elgesio, paslaugų ar seksualinių paslaugų; priekabiavimas, seksualinis priekabiavimas ar persekiojimas gali pasireikšti ir kitokiais būdais, kurie nėra akivaizdūs, tačiau kuria bauginančią, priešišką ir žeminančią ar įžeidžiančią aplinką“¹⁵.

Tyrimė seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas kaip viena diskriminacijos formų, tiesiogiai susijusi su individo lytimi ir vertinama kaip lyčių diskriminacijos problema bei

¹² Ineson, E. M., Yap, M. H., Whiting, G. Sexual discrimination and harassment in the hospitality industry. *International Journal of Hospitality Management*, 2013, 35: 1-9.

¹³ Fitzgerald, L. F., Shullman, S. L., Bailey, N., Richards, M., Swecker, J., Gold, Y., ... & Weitzman, L.. The incidence and dimensions of sexual harassment in academia and the workplace. *Journal of vocational behavior*, 1988, 32(2), 152-175.

¹⁴ Morral, A. R., Gore, K. L., Schell, T. L. *Sexual Assault and Sexual Harassment in the US Military. Volume 2. Estimates for Department of Defense Service Members from the 2014 RAND Military Workplace Study*. Rand National Defense Research Institute Santa Monica, Canada, 2015.

¹⁵ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos priekabiavimo, seksualinio priekabiavimo ar persekiojimo prevencijos taisyklės. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/07/lygiu-galimybiu-kontrolieriaus-tarnybos-priekabiavimo-seksualinio-priekabiavimo-ar-persekiojimo-prevencijos-taisykles.pdf> [peržiūrėta 2018 07 14].

šiurkštus žmogaus teisių pažeidimas. Lietuvos Respublikos konstitucija draudžia žmogaus diskriminaciją dėl lyties pagal 29 straipsnį: „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu.“

ĮMONĖS SPECIFIKA IR SEKSUALINIO PRIEKABIIVIMO ATVEJIS

Tyrimė analizuota reali žiniasklaidos įmonė, susikūrusi iš karto po Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo. Pagrindinis uždarnosios akcinės bendrovės produktas reklama televizijoje bei radijo stotyse. Šiuo metu įmonei priklauso dvi radijo stotys ir vienas televizijos kanalas. Įmonės vertybės įvardijamos kaip tiesa, dvasinės vertybės bei kova prieš korupciją ir oligarchus. Įmonė atsižvelgia į tarptautiškumą ir vartotojų mobilumą, todėl radijo stoties internetu galima klausytis visame pasaulyje. Taip pat visas televizijos transliacijas įmonė skelbia savo internetinėje svetainėje ir Facebook paskyroje. Remiantis tyrimo etika ir teisiniais reglamentais įmonės pavadinimas nėra akcentuojamas, tačiau tyrimo repondentams buvo žinomas.

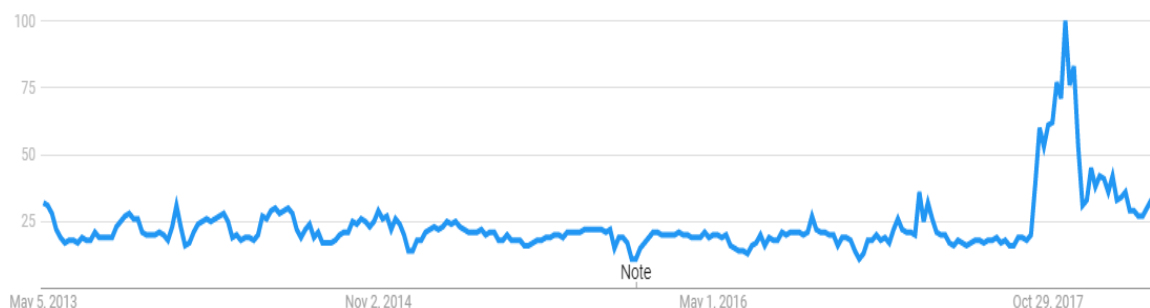
2017 m. pradėtas teisminis tyrimas dėl galimo uždarnosios akcinės bedrovės vadovo seksualinio priekabiavimo prie esamų bei potencialių darbuotojų. Konstitucinis teismas nukentėjusiomis pripažino keturias moteris. Inicijuoti teisiniai procesai ir aktyvios diskusijos seksualinio priekabiavimo tema paskatino 2018 m. liepos 10 d. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą paskelbti vidines taisykles, įvardijančias konkrečias darbuotojų apsaugos nuo seksualinio priekabiavimo ar persekiojimo priemones¹⁶.

TYRIMO REZULTATAI

Siekiant pagrįsti tyrimo svarbą bei stebint spartesnį interneto vartotojų susidomėjimą seksualiniu priekabiavimu (*angl. sexual harassment*) pasaulyje (1 pav.) ir Lietuvoje (2 pav.), analizuojant 5 metų laikotarpiu kiekvieno mėnesio duomenis pagal Google Trends sugeneruotą indeksą.

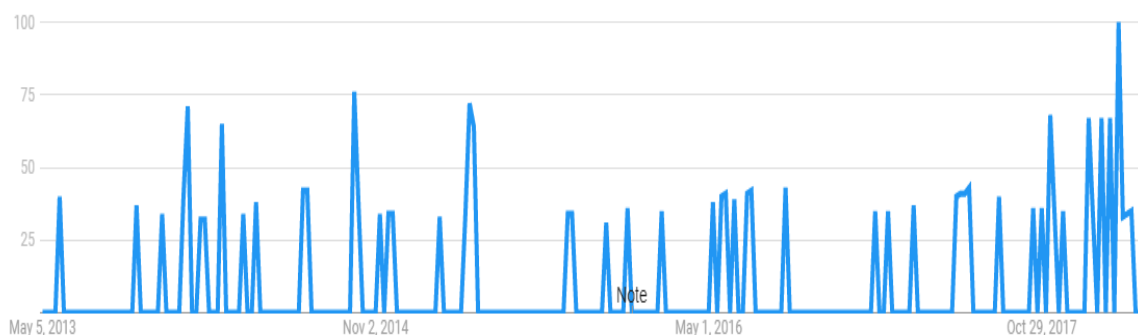
¹⁶ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Nauja tvarka apsaugos darbuotojus nuo priekabiavimo. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/lt/naujienos/nauja-tvarka-apsaugos-darbuotojus-nuo-priekabiavimo/947> [žiūrėta 2018 07 14].

Remiantis pasauliniu interneto vartotojų susidomėjimu, pastebimas nuolatinis ir tendencingas informacijos ieškojimas pagal raktinius žodžius „sexual harassment“, eksponentinis augimas atsiranda 2017 metais (1 pav.).

1 pav. Interneto vartotojų susidomėjimas visame pasaulyje

Galima daryti prielaidą, kad tam įtakos turėjo #Me Too judėjimo apraiškos, kai užsienio šalyse seksualinį priekabiavimą patyrusios aukos viešai pranešė patyrusios diskriminaciją lyties pagrindu darbo aplinkoje. Lietuvoje interneto vartotojų susidomėjimas, ieškant informacijos pagal raktinius žodžius „seksualinis priekabiavimas“ nėra tendencingas ir sunkiai prognozuojamas, tačiau Lietuvoje ir pasaulyje susidomėjimas sparčiai ėmė augti 2017 metų spalio mėnesį (2 pav.). Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos duomenimis yra užfiksuota tik 5 seksualinio priekabiavimo atvejai. Tikslus seksualinio priekabiavimo aukų skaičius nėra žinomas dėl neefektyvių egzogeninių seksualinio priekabiavimo kontrolės priemonių teisinės bazės spragų¹⁷. Iki 2017 metų Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba nebuvo nustačiusi, kokia yra konkreti atsakomybė už seksualinį priekabiavimą darbinėje aplinkoje.

2 pav. Interneto vartotojų susidomėjimas Lietuvoje, ieškant informacijos pagal raktinius žodžius „seksualinis priekabiavimas“

¹⁷ Čeponytė, M., Žardeckaitė-Matulaitienė, K. Seksualinio priekabiavimo problemos sprendimo galimybės Lietuvoje ir pasaulyje. *Visuomenės sveikata*, 2018, 1(80).

Taip pat buvo neaiški skundo dėl seksualinio priekabiavimo pateikimo ir tyrimo procedūra.

Tyrimė dalyvavo 242 respondentai. Analizuota 220 respondentų atsakymai, kadangi iš pradinės tyrimo imties 242 respondentų, 10 proc. individų nebuvo girdėję apie įmonės vadovo seksualinio priekabiavimo atvejį, šie respondentai buvo eliminuojami iš tyrimo. Tyrimo imtis 220 respondentų: moterys (59%) ir vyrai (41%). Didžioji dalis apklausoje dalyvavusių respondentų buvo 18-25 metų amžiaus (47%). Mažiausiai apklaustųjų buvo 49 metų ir vyresni, 42-48 metų amžiaus apklaustųjų taip pat buvo nedaug. Atitinkamai jie pasiskirstė po 7% ir 9%. Ne daug buvo ir 34-41 amžiaus grupei priklausančių respondentų, jie sudarė 11%. Respondentų pasiskirstymas pagal 26-33 metų amžiaus grupę sudarė 26%. Verta pažymėti, kad didžioji dalis respondentų (94%) žinojo, kokias paslaugas teikia tyrime analizuota įmonė. Tik 6% apklaustųjų nežinojo apie įmonę, todėl ši dalis respondentų eliminuota iš tyrimo imties.

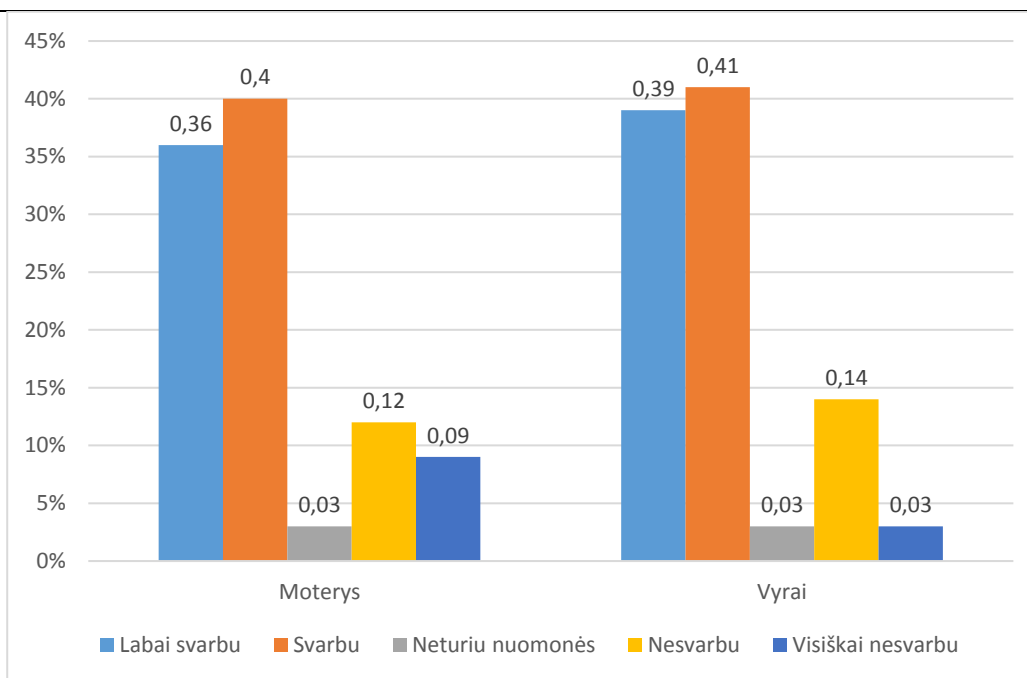
Dauguma respondentų (n=93) turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą, 47 respondentai yra įgiję aukštąjį neuniversitetinį, 41 respondentas turi įgijęs tik vidurinį išsilavinimą, kadangi didžioji dalis respondentų buvo 18-25 metų amžiaus. Profesinį išsilavinimą turėjo 32 respondentai, o pagrindinį išsilavinimą – tik 7 respondentai.

Kadangi mokslinėje literatūroje akcentuojama patrauklaus organizacijos įvaizdžio kūrimo aktualumas dėl konkurencinio pranašumo įgijimo^{18, 19, 20}, siekta bendrąja prasme nustatyti, kaip vartotojai vertina organizacijos įvaizdžio svarbą. Klausimyne pateiktas klausimas – „Ar jums renkantis darbovietę yra svarbus organizacijos įvaizdis?“. Remiantis respondentų nuomone pastebima, jog įmonės įvaizdis aktualus abiems lytims – tiek moterims (3 pav.). 76% visų apklausoje dalyvavusių moterų ir 80% apklausoje dalyvavusių vyrų pasisakė, kad jiems labai svarbus arba svarbus organizacijos įvaizdis. Atsakymus „nesvarbu“ ar „visiškai nesvarbu“ pasirinko 21% moterų ir 17% vyrų. Siekiant išlaikyti anonimiškumą ir tyrimo etiką, atsakyti į šį klausimą buvo neprivaloma, todėl 3% visų respondentų neatsakė į klausimą. Šie respondentų atsakymai rodo, jog organizacijos įvaizdis santykiniai svarbus abiems lytims.

¹⁸ Bakanauskienė, I.; Bendaravičienė, R.; Barkauskė, L. Patrauklaus darbdavio bruožai Lietuvos verslo organizacijose: darbuotojų požiūris. *Management of Organizations: Systematic Research*, 2017, 77.

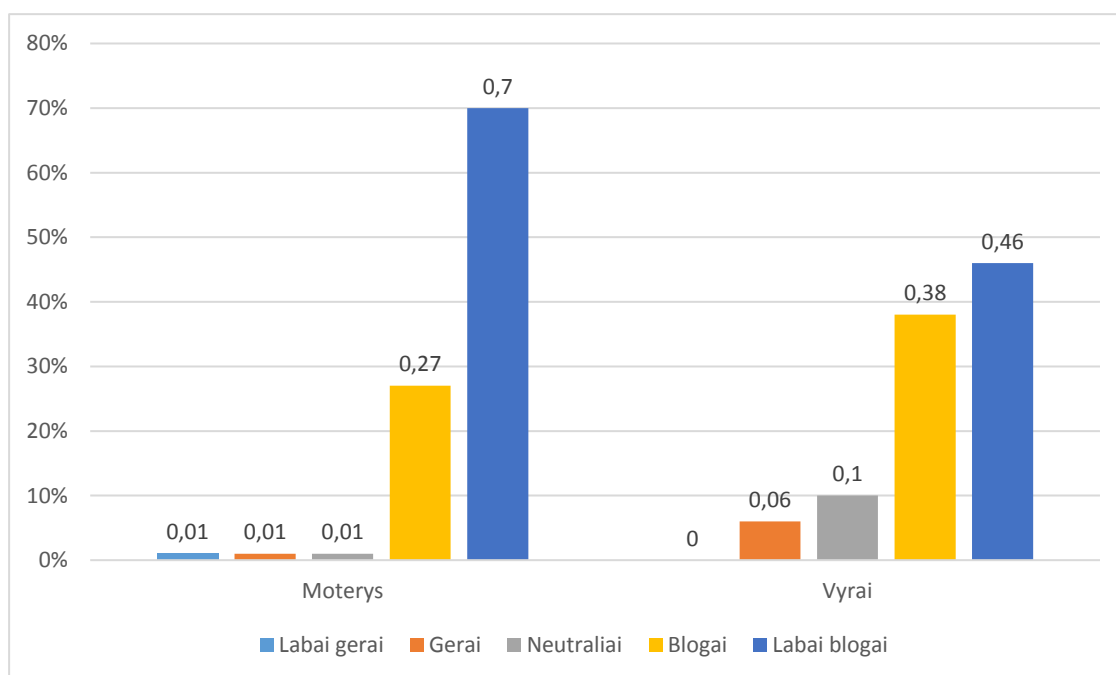
¹⁹ Švagždienė, B., Jasinskas, E., Simanavičius, A. Travel Service-an Innovative Solution if Exist. *Montenegrin Journal of Economics*, 2016, 12.4: 121.

²⁰ Komskienė, D., Švagždienė, B. Sporto klubų vystymo ir vartotojų poreikių dermė: mokslinių interesų aspektas. *Laisvalaikio tyrimai*, 2013, 2.2.

3 pav. Vartotojų nuomonės pasiskirstymas, vertinant organizacijos įvaizdžio svarbą

4 paveiksle pateikta vartotojų nuomonės apie analizuotos organizacijos įvaizdį pasiskirstymas po seksualinio priekabiavimo atvejų nustatymo.

4 pav. Organizacijos įvaizdžio vertinimas po vadovo seksualinio priekabiavimo atvejų nustatymo

Moterų tarpe buvo vos po 1% respondenčių, kurios po seksualinio priekabiavimo įvertino įmonės įvaizdį – labai gerai, gerai, neutraliai. 27% įvaizdį vertina blogai, ir 70% – labai blogai.

Vyrų tarpe 6% respondentų įvertino įmonės įvaizdį gerai, 10% – neutraliai. Didžioji dauguma vyrų įvertino įmonę labai blogai – 46%, ir blogai – 38%.

Taip pat respondentams buvo užduodamas klausimas „Ar vadovo seksualinio priekabiavimo nustatymas įmonėje turėjo įtakos Jūsų radijo stoties/televizijos pasirinkimui?“ 66% respondentų šie įvykiai visai neturėjo įtakos radijo ar televizijos pasirinkimui. 33% atsakė, teigiamai ir pritarė, kad tai turėjo įtakos jų pasirinkimui. 1% – neatsakė į šį klausimą. Matant taip pasiskirsčiusius respondentų atsakymus, galima daryti prielaidą, kad seksualinio priekabiavimo atvejai šioje organizacijoje turėjo įtakos neigiamam vartotojų požiūriui apie įmonę ir tai galimai paveikė radijo stoties klausymąsi ir televizijos žiūrimumą.

Kadangi pagrindinis uždarnosios akcinės bendrovės pajamų šaltinis yra reklama, buvo siekiama išsiaiškinti, ar seksualinio priekabiavimo atvejų nustatymas gali turėti įtakos įmonės pagrindinio produkto pardavimams. Todėl respondentų buvo klausama „Ar naudotumėtės šios įmonės kaip žiniasklaidos atstovo paslaugomis, žinodami apie vadovo seksualinio priekabiavimo atvejus organizacijoje?“ 14% apklausoje dalyvavusių respondentų nuomone jie naudotųsi tokia žiniasklaidos priemone, priešingai mėstančių buvo 86% respondentų. Galima daryti prielaidą, kad didžioji dalis potencialių vartotojų, kurie ieškotų žiniasklaidos atstovo, į įmonę nesikreiptų, dėl pripažintų seksualinio priekabiavimo atvejų.

Taip pat siekiama įsitinkinti, ar vartotojų nuomonė nepasikeistų, jei tai būtų pati pigiausia žiniasklaidos priemonė. Siekiant išlaikyti anonimiškumą ir tyrimo etiką, atsakyti į šį klausimą buvo neprivaloma. Respondentai, kurie įprastai toliau naudotųsi analizuojamos įmonės paslaugomis (14%), į šį klausimą neatsakė visai. 75% apklaustųjų laikytųsi savo nuomonės ir vis tiek nesinaudotų šios žiniasklaidos atstovo paslaugomis, o likusiems 11% tai būtų pakankamas argumentas pasirinkti šią įmonę ir nekreipti dėmesio į seksualinio priekabiavimo atvejus šioje organizacijoje. Tad pastebima, kad net ir mažiausia kaina rinkoje nepritrauktų potencialių klientų ir jie vis tiek nesinaudotų įmonės teikiamomis paslaugomis ir tik labai nedaugelio respondentų nuomonę pavyktų palenkti į savo pusę su žemiausia kaina rinkoje.

Respondentų buvo prašoma pažymėti, ar jie norėtų priimti paramą savo kuruojamiems projektams iš analizuojamos įmonės: 39% apklaustųjų atsakymas buvo teigiamas, o 61% apklaustųjų nepriimtų paramos iš šios organizacijos. Nors organizuojant įvairius renginius itin svarbu surasti kuo daugiau rėmėjų, tačiau daugiau nei pusė apklaustųjų tokios galimybės nesvarstytų ir šios įmonės radijo bei televizijos paramos nepriimtų. Dėl to galima daryti prielaidą, jog po seksualinio priekabiavimo skandalo, dauguma juridinių arba fizinių asmenų vengtų bet kokių sąsajų su neigiamą įvaizdį turinčia įmone.

IŠVADOS

Seksualinis priekabiavimas – viena didžiausių problemų, su kuria susiduria visos pasaulio šalys ir tai yra vertinama kaip lyčių diskriminacijos problema bei šiurkštus žmogaus teisių pažeidimas. Visuotinis *#Me Too* judėjimas paskatino diskusijas ir darbuotojus pranešti apie patirtą seksualinį priekabiavimą bei Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai reglamentuoti priekabiavimo, seksualinio priekabiavimo ar persekiojimo prevencijos taisykles, susijusias su darbo santykiais.

Organizacijos įvaizdis yra viena esminių įmonės dedamųjų, kuri atspindi įmonės misiją, viziją, vertybes ir tiesiogiai daro įtaką įmonės konkurencingumui, veiklos kryptiai bei pelnui. Šis organizacijos segmentas dažniausiai kuriamas bandant perteikti įmonės vertybes siūlomų produktų/paslaugų arba viešųjų ryšių pagalba. Įmonės įvaizdžio formavimo etape vadovas yra pamatinė grandis, kadangi jo pagrindinė atsakomybė suformuoti įmonės filosofiją bei sukurti komunikacijos strategiją, kurios dėka būtų plėtojamas teigiamas ir palankus įmonės įvaizdis. Siekiant pagerinti įmonės įvaizdį vadovas turėtų įmonės savo pareigas deleguoti kitam asmeniui arba pakeisti įmonės pavadinimą, kad vartotojams įmonės pavadinimas nekeltų neigiamų asociacijų.

Tyrimas atskleidė, jog vadovo seksualinis priekabiavimas prie moterų darbo aplinkoje neigiamai paveikė organizacijos įvaizdį. Įmonės reputacija ir deklaruojamos vertybės sumenko ir tai tiesiogiai paveikė vartotojų požiūrį ir siūlomų paslaugų pasirinkimą po nederamų ir neetiškų įmonės vadovo veiksmų. Po vadovo seksualinio priekabiavimo atvejų nustatymo, vartotojai yra linkę vengti sąsajų su skandalingą įvaizdį turinčia įmone, gaunant finansinę paramą inicijuojamiems projektams.

LITERATŪRA

1. Bakanauskienė, I.; Bendaravičienė, R.; Barkauskė, L. Patrauklaus darbdavio bruožai Lietuvos verslo organizacijose: darbuotojų požiūris. *Management of Organizations: Systematic Research*, 2017, 77.
2. Conte, A. Legal theories of sexual harassment. *Sexual harassment: Theory, research, and treatment*, 1997.
3. Čeponytė, M., Žardeckaitė-Matulaitienė, K. Seksualinio priekabiavimo problemos sprendimo galimybės Lietuvoje ir pasaulyje. *Visuomenės sveikata*, 2018, 1(80).
4. Čeponytė, M., Žardeckaitė-Matulaitienė, K. Seksistinių nuostatų reikšmė seksualinio priekabiavimo atpažinimui. *Informacijos mokslai*, 2017, t. 80, p. 61-80, 2017.
5. Fitzgerald, L. F., Shullman, S. L., Bailey, N., Richards, M., Swecker, J., Gold, Y., ... & Weitzman, L.. The incidence and dimensions of sexual harassment in academia and the workplace. *Journal of vocational behavior*, 1988, 32(2), 152-175.

6. Ineson, E. M., Yap, M. H., Whiting, G. Sexual discrimination and harassment in the hospitality industry. *International Journal of Hospitality Management*, 2013, 35: 1-9.
7. Komskienė, D., Švagždienė, B. Sporto klubų vystymo ir vartotojų poreikių dermė: mokslinių interesų aspektas. *Laisvalaikio tyrimai*, 2013, 2.2.
8. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba kaip nacionalinė lygybės institucija: teisinis reglamentavimas ir veikla. Prieiga per internetą: http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2017/04/lygiu_galimybukontrolieriaus_tarnyba_kai_p_nacionaline_lygybes_institucija_teisinis_reglamentavimas_ir_veikla.pdf [prisijungta 2018 07 14].
9. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Nauja tvarka apsaugos darbuotojus nuo priekabiavimo. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/lt/naujienos/nauja-tvarka-apsaugos-darbuotojus-nuo-priekabiavimo/947> [žiūrėta 2018 07 14].
10. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos priekabiavimo, seksualinio priekabiavimo ar persekiojimo prevencijos taisyklės. Prieiga per internetą: <http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/07/lygiu-galimybiukontrolieriaus-tarnybos-priekabiavimo-seksualinio-priekabiavimo-ar-persekiojimo-prevencijos-taisykles.pdf> [peržiūrėta 2018 07 14].
11. Michailovič, I. Smurtas prieš moteris kaip diskriminacijos dėl lyties forma ir lyčių stereotipų pasekmė. *Informacijos mokslai*, 2017, 80.80: 50-60.
12. Morral, A. R., Gore, K. L., Schell, T. L. *Sexual Assault and Sexual Harassment in the US Military. Volume 2. Estimates for Department of Defense Service Members from the 2014 RAND Military Workplace Study*. Rand National Defense Research Institute Santa Monica, Canada, 2015.
13. Pina, A., Gannon, T. A., Saunders, B. An overview of the literature on sexual harassment: Perpetrator, theory, and treatment issues. *Aggression and Violent Behavior*, 2009, 14.2: 126-138.
14. Raoult, S. Internet Search Volumes and Research on Crime and Punishment. 2014.
15. Stundžė, L. Organizacinės kultūros ir komunikacijos sąsajos lyties aspektu. *Informacijos mokslai*, 2010, 53.
16. Švagždienė, B., Jasinskas, E., Simanavičius, A. Travel Service-an Innovative Solution if Exist. *Montenegrin Journal of Economics*, 2016, 12.4: 121.
17. Tangri, S. S.; Hayes, S. M. Theories of sexual harassment. 1997.
18. Vokáčová, L., Margarisová, K., Huml, J., Čerkasov, J. Regional Brands as an Attribute of Product Quality. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 2017, 65(6), 2131-2140.
19. Wendt, A. C., Slonaker, W. M. Sexual harassment and retaliation: A double-edged sword. *SAM Advanced Management Journal*, 2002, 67.4: 49.

THE INFLUENCE OF IDENTIFYING OF THE INCIDENTS OF SEXUAL HARASSMENT OF SUPERIOR ON ORGANIZATIONAL IMAGE

Jūratė Kuklytė¹, Mikas Kaunietis²

Vytautas Magnus University, Faculty of Economics and Management

Summary

Sexual harassment continues to be a problem, despite decades of academic researches, legal updates, and corporate investment in training. The reporting of sexual harassment in private and public sector organizations instigated a society-wide discussion on the nature of the problem in Lithuania. It has encouraged to evaluate a consumer voice about the organizational image after the exposure of sexual harassment in workplace environment.

#MeToo worldwide movement aimed to demonstrate the prevalence of sexual harassment in workplace environment and encourage society to face the problem and solve negative outcomes of it. The office of the equal opportunities ombudsperson also brought attention to the fact that legal acts of Republic of Lithuania aimed to prevent gender discrimination during hiring process and educational institutions.

The study provides the evaluation of consumer voice about the image of existing organization after identifying the incidents of sexual harassment in workplace environment. The focus of the investigation, which is based on the monthly Internet search index provided by the Google Trends database is individuals' interest in sexual harassment. Moreover, the study involves the expert evaluation of questionnaire, interpretation of electronic survey data.

The findings showed that sexual harassment incidents that were initiated by the superior of existing organization influence negatively the organizational image. The reputation of the company and values were damaged and it directly affected the consumer attitude and preference of the services after identifying the unethical actions and gender discrimination. In addition, consumers tend to avoid the connections and financial support.

Keywords: consumer voice, organizational image, sexual harassment

Jūratė Kuklytė¹, Vytautas Magnus University, Faculty of Economics and Management, PhD student. Research interests: deviant behaviour in workplace environment, analysis of cybercrimes and social business models.

Mikas Kaunietis², Vytautas Magnus University, Faculty of Economics and Management, Bsc of Business Management. Research interest: analysis of consumer voice.

POLICIJOS PAREIGŪNŲ RENGIMO VADOVĖLIO RECENZIJĄ: NAUJI IŠŠŪKIAI LIETUVOS POLICIJOS MOKSLUI

Žaneta Navickienė¹

*¹Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos Policijos veiklos katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (837) 303663
El. paštas: zaneta.navickiene@mrui.eu*

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-07

Santrauka. Šioje recenzijoje-apžvalgoje yra vertinamas parengtas Policijos pareigūnų rengimo vadovėlis. Šio vadovėlio išleidimas labai svarbus įvykis Lietuvos teisėsaugos mokslo istorijoje – jame pirmą kartą susisteminta aktualiausia su Lietuvos policijos veikla susijusi mokomoji medžiaga. Šis vadovėlis tinkama didaktinė priemonė ne tik pirminės grandies policijos kursantui, bet ir studentui, studijuojančiam policijos veiklos ypatumus. Dideli teisinio reguliavimo ir taikymo pokyčiai policijos veikloje rodo, kad vadovėlio turinys ateityje turės būti nuolat peržiūrimas. Be to, atsižvelgiant į jau įdiegtą policijos pareigūno universalios veiklos modelį, šią mokomąją medžiagą labai praturtintų kriminalistikos pagrindų skyrius – juk pirminės grandies pareigūnai, atvykę į įvykio vietą, yra svarbiausi surenkant pirminius duomenis apie įvykį: suteikiant pagalbą nukentėjusiajam, jį apklausiant ir apsaugant įvykio vietą – pėdsakus ir objektus, kurie yra reikšmingi tolimesniam ikiteisminiam tyrimui. Vadovėlyje taip pat būtų svarbu įtvirtinti ir mokomąją medžiagą apie pareigūno profesinę etiką, taip formuojant būsimo pareigūno etiško veiklos modelio konceptą.

Būsimų mokslinių tyrimų akiratyje išvelgiamas poreikis sistemiskai išanalizuoti Lietuvoje įvykdytą policijos reformą ir teisėsaugos institucijų veiklos pokyčių įtaką viduomenės saugumo didinimui.

Pagrindinės sąvokos: policijos pareigūnas, policijos mokslas, policininko mokymo programa, policijos pareigūno rengimas, vadovėlis.

ĮVADAS

Teisėsaugos institucijų veiklos ypatumai: nūdienos pasiekimai ir iššūkiai. Nuolatiniai gyvenimo pokyčiai, kintantys visuomeniniai santykiai, tobulėjančios technologijos, vykstantys globalizacijos procesai, migracijos iššūkiai, naujų veikų kriminalizacija ir kiti reiškiniai sąlygoja itin dinamišką ir kompleksinę teisėsaugos ir teisėkūros veiklą. Teisininko profesija teikiant kokybiškas teises paslaugas, pasižymi ypatinga tarnyste žmogui ir visuomenei. Šios profesijos unikalumas, pasižymintis universalaus teisininko parengimo modeliu ir šios profesijos daugialypiškumas, suformuojantis papildomus kvalifikacinius reikalavimus atskiroms teisinėms profesijoms – teisėjui, prokurorui, ikiteisminio tyrimo tyrėjui, advokatui, notarui, antstoliui – suponuoja labai stiprią, kompleksinę, bet tuo pačiu dinaminę teisinių žinių ir gebėjimų aprėptį. Nuolatiniai teisinio reguliavimo ir teisės taikymo pokyčiai tampa nuolatine

teisininko veiklos dalimi. Gebėjimas žinoti ir pritaikyti „teisinę naujieną“ ir ateityje turėtų būti laikoma teisininko, taip pat ir policijos pareigūno veiklos kasdienybe. Todėl identifikuotina didaktinių įrankių svarba teisėsaugos institucijų veikloje: tik sisteminis ir motyvuotas kompetencijos tobulinimas užtikrintų profesionalaus darbuotojo nuolatinę profesinę parengtį.

Naujajame technologijų ir inovacijų laikotarpyje teisininkui – teisėjui, prokurorui, ikiteisminio tyrimo pareigūnui – keliami itin aukšti kvalifikaciniai ir integraliosios kompetencijos reikalavimai, pasižymintys ne tik būtinybe preciziškai taikyti teisinės žinias, bet ir sumaniai taikyti modernius šiuolaikinės vadybos – veiklos organizavimo, planavimo, tolygaus darbo krūvio implikavimo – elementus. Modernėjant visuomenei, teisininko veikloje neatsiejamu profesinės veiklos objektu tampa teisinių žinių ir elektroninių paslaugų jungtis. Šiandien jau neįsivaizduojamas nei teisėjo, nei notaro ar antstolio, nei prokuroro ar policijos pareigūno darbas be kompiuterizuotos sistemos ir veikiančių tikslinių duomenų bazių. Pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo tyrėjai, kasdieninėje veikloje tirdami nusikalstamas veikas, naudoja policijos registruojamų įvykių registruose fiksuotą informaciją apie nusikalstamas veikas¹. Lietuvos teismų veikloje jau kelerius metus veikia elektroninių paslaugų portalas e.teismas.lt. 2017 m. pabaigoje šio portalo paslaugų vartotojų skaičius siekė 39 500 asmenų, (2016 m. – 28 178, 2015 m. – 24 710)². Pažymėtina, jog teisėsaugos institucijų veikloje puikiai pradėta taikyti konferencinio ryšio sistema. Pavyzdžiui, 2017 m. Lietuvos teismuose vyko daugiau nei 800 nuotolinių teismo posėdžių (2016 m. – 697, 2015 m. – 239)³.

Stiprinant teisėsaugos institucijų veiklos kokybę ir įdiegiant naujus veiklos modelius, be darbo su duomenų bazėmis ir tiksliniais registrais išlieka svarbus ir teisininko profesinės etikos klausimų diskursas. Profesinės etikos normų generavimo būtinybė sudaro sąlygas stiprinti teisininko profesijos prestižą. Visuomenė tapo itin reikli teisininko profesijai – vis aktyviau dalyvauja vertindama atskirų teisinių profesijų atstovų veiksmus. Per pastaruosius kelerius

¹ 2017 m. policija užregistravo 61 451 nusikalstamą veiką. Bendram informacijos apie teisės pažeidimus srauto, kuris buvo gautas elektroniniais pranešimais, suvokimui galima paminėti tai, kad policija 2017 metais gavo 64 007 elektroninius pranešimus dėl teisės pažeidimų per e. policijos portalą. Šaltinis – Policijos užduočių valdymo sistema. [žiūrėta 2018-06-18]. Prieiga internetu: <https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/administracine-informacija/ataskaitos/Policijos%20veikla%202017%20metais.pdf>

² 2017 m. portale e.teismas.lt užsiregistravo 11 551 naujas vartotojas, iš jų 8 083 fiziniai asmenys, 40 advokatų, 135 advokatų padėjėjai, 126 mediatoriai. Per 2017 m. naudojantis portalu e.teismas.lt Lietuvos teismams buvo pateikti 461 599 elektroniniai procesiniai dokumentai. Plačiau žr. Teismų veiklos 2017 metų ataskaita [žiūrėta 2018-09-19]. Prieiga internetu: http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/d1_galutine-ataskaita-10.pdf

³ Lietuvoje nuotoliniai posėdžiai aktyviausiai organizuoti su proceso dalyviais, kurie yra pataisos įstaigose. Taip pat organizuoti keli posėdžiai ir su užsienio valstybėmis. Plačiau žr. Plačiau žr. Teismų veiklos 2017 metų ataskaita [žiūrėta 2018-09-19]. Prieiga internetu: http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/d1_galutine-ataskaita-10.pdf

metus buvo sukurti (peržiūrėti) atskirų sričių teisininkų profesinės etikos kodeksai⁴, tame tarpe ir policijos pareigūno etikos kodeksas⁵. Taip yra formuojami ir stiprinami itin skaidrūs vertybiniai požiūriai atskirose teisės srityse – advokatūroje, prokuratūroje, notariate, policijoje. Pavyzdžiui, naujaisi, vykdyti nuo 2013 metų, teisinio reguliavimo pokyčiai Lietuvoje įgalino bet kurį visuomenės narį dėl abejotino teisėjo elgesio kreiptis į Teisėjų etikos ir drausmės komisiją⁶. Be to, šiai komisijai suteikta nauja konsultacijų teikimo teisėjams funkcija, o kandidatai į teisėjus egzaminuojami ir profesinės etikos klausimais. Tai rodo, jog teisėjų profesinės etikos principų laikymuisi skiriamas vis didesnis dėmesys. O tai leidžia teigti, jog ir ateityje tiek teisininko, tiek konkrečiai ir policijos pareigūno veikloje turėtų išlikti ryški sąmoningo profesinės etikos nuostatų suvokimo tendencija.

Visuomenės saugumo didinimas kaip prielaida profesionalėnei policijos pareigūno veiklai. Dabartiniu metu kylant įvairioms terorizmo grėsmėms, visuomenė tampa ne tik solidaresnė ir aktyvesnė begindama savo saugumą, bet tuo pačiu ir akylai vertina visuomenės saugumą užtikrinančių institucijų darbą. Policija, turėdama plačius įgaliojimus visuomenės saugumo srityje, užtikrindama žmogaus teises ir laisves, gindama ir saugodama piliečių gerovę ir saugumą, taip pat atlikdama kitas jai pavestas funkcijas nusikalstamų veikų tyrimo ir prevencijos srityje, įsipareigoja veikti profesionaliai – operatyviai, skaidriai, teisingai – taip pateisindama visuomenės lūkesčius. Kita vertus, mūsų šalyje nuolat didėjantis visuomenės pasitikėjimas policijos veikla rodo, kad pati visuomenė yra atvira bendradarbiauti su policija, o policijai tai dar vienas iššūkis – parengti kuo profesionalesnį būsimą policijos pareigūną ir taip priartėti prie visuomenės – ginti, saugoti, padėti. Todėl policijos pareigūnų rengimo klausimai neatsiejami nuo bendrojo policijos pareigūno veiklos įvaizdžio gerinimo ir laikomi prioritetine visos veiklos sritimi.

Šio tyrimo tikslas – įvertinti Lietuvos policijos pareigūnų rengimo vadovėlį kaip svarbų mokslo istorijos įvykį. Šiam tikslui pasiekti keliami du uždaviniai: pirma, įvertinti Lietuvos

⁴ Žr. Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos kodeksas), priimtas 2015 m. balandžio 11 d. Lietuvos notarų rūmų narių susirinkimo nutarimu Nr. 6. Taip pat žr. Lietuvos Respublikos prokurorų etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. sausio 19 d. įsakymu Nr. I-15. [žiūrėta 2018-09-19]. Prieiga internetu: <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2017/01/etika.pdf>. Taip pat žr. Advokatų etikos kodeksas, patvirtintas 2016 metų balandžio 15 d. visuotiniame advokatų suvažiavime. [žiūrėta 2018-09-19]. Prieiga internete: <http://www.advokatura.lt/lt/advokatams-padejejams/naujienos-advokatams/advokatai-vadovausis-nauju-vb71.html>

⁵ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018 m. rugpjūčio 2 d. įsakymas Nr. 5-V-706 „Dėl Lietuvos policijos darbuotojų etikos kodekso patvirtinimo“.

⁶ Plačiau žr. Teisėjų etikos ir drausmės komisijos nuostatai, patvirtinti Teisėjų tarybos 2013 m. vasario 1 d. nutarimu Nr.13P-9-(7.1.2) (pakeista Teisėjų tarybos 2014 m. kovo 28 d. nutarimu Nr.13P-54-(7.1.2).

policijos pareigūnų rengimo vadovėlio struktūrą ir turinį; antra, analizuojant sąsajingus su policijos veikla mokslo šaltinius, pateikti įžvalgas dėl Lietuvos policijos mokslo perspektyvų. Tyrimo objektas orientuotas į nagrinėjamo vadovėlio struktūros ir turinio ypatumus. Tyrimo metu buvo panaudoti turinio ir sisteminės analizės, istorinis-lyginamasis, taip pat indukcijos ir dedukcijos metodai.

LIETUVOS POLICIJOS VEIKLOS ANALIZĖ MOKSLO ŠALTINIŲ KONTEKSTE: VADOVĖLIO IŠLEIDIMO SVARBA

Per Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpį policijos pareigūno rengimo aktualijos nuolat buvo dėmesio centre: vyko sisteminė pirminės grandies policijos pareigūnų rengimo reorganizacija, peržiūrėtas ir tobulintas pirminės grandies policijos pareigūnų mokymo programų turinys. Prieš kelerius metus reorganizuoti teritoriniai policijos komisariatai. Pastarąjį penkmetį daug sisteminių pokyčių vyko policijoje iš esmės pertvarkant organizacinę struktūrą, peržiūrint funkcijas ir suformuojant universalus pareigūno veiklos modelį; išgryninant reagavimo į įvykius funkciją, taip pat įkuriant nusikalstamų veikų registravimo skyrius. Kriminalinės žvalgybos veiklos srityje esminiai pokyčiai siejami su veiklos centralizavimu įvertinant ir optimizuojant žmogiškųjų išteklių funkcijas. Akivaizdu, jog tiek kiekybiniai, tiek kokybiniai policijos veiklos pokyčiai siejami su būtinumu optimizuoti policijos veiklą, išgryninti funkcijas, įvertinti turimus žmogiškuosius resursus ir jų kompetenciją, spręsti klausimą dėl finansinių išteklių racionalių paskirstymo didesnę dėmesį skiriant policijos pareigūnų atlyginimams ir policijos technikos ir priemonių antaujinimui.

Vykstant aktyviems policijos veiklos pokyčiams, turėtų būti keliamas klausimas – kokią vietą užima mūsų šalies mokslo plotmėje, taip pat ir praktinės policijos veiklos kontekste turi Lietuvos policijos mokslas? Kaip ir kokia policijos mokslo pažanga ir kokie postūmiai įtakojo praktinę policijos veiklą? Atlikta mokslo šaltinių analizė rodo, jog Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpiu buvo parašyta keletas svarbių disertacijų, kuriose nagrinėjami policijos pareigūno rengimo ir jo veiklos ypatumai. P. Ancelis⁷ nagrinėjo ikiteisminio tyrimo aktualijas, P. Tarasevičius⁸ ir K. Šimkus⁹ analizavo operatyvinės veiklos (dab. terminas “žvalgyba”)

⁷ Ancelis P. Ikiteisminio nusikaltimų tyrimo procesinės ir organizacinės problemos (lyginamosios teisėtyros studija). Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.

⁸ Tarasevičius P. Slapto bendradarbiavimo operatyvinėje veikloje teisinės prielaidos. Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2006.

⁹ Šimkus K. Operatyvinė veikla kovoje su organizuotu nusikalstamumu Lietuvoje. Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos poliicijos akademija, 1998.

ypatumus. A. Šakočius¹⁰ pristatė policijos veiklos ypatumus aplinkosaugos srityje. E. Misiūno disertacijoje sistemiškai ir pakankamai plačiai nagrinėti policijos pareigūno teisinio statuso ypatumai, pristatomas pareigūno veiksmingo teisinio statuso modelio variantas¹¹. Kai kurie su policijos veikla susiję klausimai analizuoti ir kitų mokslininkų darbuose, pavyzdžiui, Ž. Navickienės¹² ir M. Šato¹³ disertacijose, tačiau šie autoriai labiau analizuoja ikiteisminio tyrimo problematiką – ikiteisminio tyrimo organizavimą ir planavimą kaip efektyvų svertą ikiteisminio tyrimo stiprinimui, kiti autoriai – R. Burda¹⁴, H. Malevski¹⁵ savo disertacijose nagrinėjo kriminalistikos taktikos ir kriminalistikos metodikos aktualijas, todėl galima būtų teigti, jog tik iš dalies nagrinėjo policijos veiklos ypatumus – kai kurias, be abejo, labai svarbias, policijos veiklos funkcijas. Pažymėtina ir tai, jog nemažai mokslo publikacijų skirta tam tikriems klausimams, kurie yra tuo pačiu ir policijos veiklos objektas¹⁶. Atlikta šaltinių analizė rodo, jog sisteminės mokslinės analizės jau įvykusios policijos reformos, taip pat ir visų šalies teisės saugos institucijų veiklos reformų kontekste, yra labai mažai – vos vienas kitas mokslo šaltinis¹⁷.

¹⁰ Šakočius A. Policijos veikla įgyvendinant aplinkos apsaugos funkciją. Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1997.

¹¹ Misiūnas E. Policijos pareigūnų teisinis statusas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2010.

¹² Navickienė Ž. Ikitiesminio tyrimo veiklos organizavimas kriminalistikos taktikoje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2011.

¹³ Šatas M. Prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno bendradarbiavimas tiriant sunkius nusikaltimus. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2011.

¹⁴ Burda R. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.

¹⁵ Malevski. H. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1997.

¹⁶ Apie kai kurias policijos veiklos funkcijas rašė nemažai autorių: P. Ancelis, P. Tarasevičius, V. Valeckas, V. Velička, A. Panomariovas, Ž. Navickienė ir kiti. Plačiau žr. Valeckas V., Velička V. Policijos veiklos taktinės procedūros ir saugumo strategijos: vadovėlis. Mykolas Romeris universitetas. Kaunas: Vitae Litera, 2013. Taip pat žr. Panomariovas A. Žvalgybine veikla bei žvalgybines informacijos anadojimas tiriant nusikalstamas veikas: de lege lata – de lege ferenda. Socialinių mokslų studijos, 2009, Nr.4(4). P. 279–294. Taip pat žr. Novikovienė L., Kažemikaitienė E. Kriminalistinė informacija kaip nusikaltimų profilaktikos instrumentas. Jurisprudencija, 2008, Nr.4(106). P. 81–87. Taip pat žr. Navickienė Ž. Kai kurie ikiteisminio tyrimo tyrėjo profesionalumo probleminiai aspektai (prielaidos kvalifikacinių reikalavimų peržiūrai). „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“. I dalis. Vilnius, 2017. P. 454-466. Taip pat žr. Navickienė Ž., Šileris E. Overview of the Present Criminal Police Reform in Lithuania: From Structural Changes Towards Efficiency of Activities. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. Nr. 15. Kaunas: Mykolas Romeris universitetas 2015. P. 97-114. Taip pat žr. Ancelis P. Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame procese. Vilnius, 2012. Taip pat žr. Tarasevičius P. Kriminalinės žvalgybos informacijos samprata bei jos interpretavimo problemos. Teisės problemos. 2018. Nr. 2(96). P. 59-78.

¹⁷ Plačiau žr. Navickienė Ž., Kairienė I., Žuravliovas E. Nauji veiklos modeliai Lietuvos kriminalinės policijos veikloje. Visuomenės saugumas ir darni plėtra: visuomenės saugumo aktualijos ir probleminiai klausimai. Kolektyvinė monografija. Kaunas: Mykolas Romeris universitetas. 2017. P. 39-58. Taip pat žr. Navickienė Ž., Šileris E. Overview of the Present Criminal Police Reform in Lithuania: From Structural Changes Towards Efficiency of Activities. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. Nr. 15. Kaunas: Mykolas Romeris universitetas 2015. P. 97-114.

Tuo tarpu mokymo vadovėlio, kuriame būtų atspindėta visi aktualiausi Lietuvos policijos pareigūno rengimo klausimai, padedantys parengti ir pasirengti policijos pareigūnui, iki šiol nebuvo. 2018 metais pirmą kartą Lietuvos policijos mokslo ir veiklos istorijoje buvo parengtas vadovėlis, kuriame kompleksiskai apimant pagrindinius ir svarbiausius policijos pareigūno rengimo aspektus, pristatyti policijos pareigūno veiklos barai ir jų ypatumai.

VADOVĖLIO STRUKTŪROS IR TURINIO YPATUMAI: MOKOMOJO LEIDINIO PATRAUKLUMO PAIEŠKOS

Vadovėlio struktūra ir turinys. Pasirinkta mokomojo leidinio apimtis¹⁸ ir struktūrizavimas leidžia sumaniai konstruoti vadovėlio formatą ir visapusiškai išnagrinėti svarbiausius policijos veiklos klausimus, juos pateikti pristatant ir išaiškinant svarbiausias sąvokas. Vadovėlyje analizuojama policijos pareigūno profesija, policijos veiklos ypatumai administracinių nusižengimų teisenoje, ikiteisminio tyrimo veikloje, pareigūno veiksmai įtikinimo ir prievartos panaudojimo srityje, vykdant eismo priežiūrą ir kt. Pažymėtina, jog šiame mokymo leidinyje sumaniai derinamos policijos kelių veiklos sričių, pavyzdžiui, policijos taktikos, ikiteisminio tyrimo, pirminės medicinos pagalbos teikimo ir kt. aktualijos.

Vadovėlio struktūra orientuota į atskiras veiklos sritis, kuriose dirba policijos pareigūnas. Pastebimi inovatyvūs sprendimai konstruojant vadovėlio kiekvieno skyriaus struktūrą ir turinį:

1. Vadovėlyje pateikiamos praktinės policijos pareigūno veiklos situacijos, sudominančios ir įtraukiančios studijuojantįjį.

2. Leidinyje pristatoma mokomoji medžiaga yra struktūrizuota pagal atskiras policijos veiklos sritis.

3. Vadovėlio turinio terminija yra neatsiejama kiekvieno skyriaus dalis: besimokančiajam juk labai svarbu aiškiai suvokti terminus ir veiklą žyminčias sąvokas.

4. Šioje knygoje gausu iliustracijų, kuriose atspindima policijos pareigūno uniforma, amunicija, tam tikri pareigūno veiklos ypatumai ir elgsena konkrečiose situacijose.

5. Šio leidinio kiekvieno skyriaus pabaigoje formuluojami patikrinamieji (kontroliniai) klausimai leidžia pakartoti ir išryškinti svarbiausias kiekvieno skyriaus aktualijas – taip lengviau įsisavinti mokomąją medžiagą.

6. Aktualios literatūros sąrašas, kuris sąsajingas su konkrečia tema, pateikiamas kiekvieno skyriaus pabaigoje.

¹⁸ Vadovėlis yra didelės apimties – beveik keturi šimtai lapų. Vadovėlio autoriai – policijos didaktinėje srityje dirbantys darbuotojai, turintys nemažą praktinę policijos veiklos patirtį.

Tyrimo metu buvo sulyginata parengto vadovėlio struktūra ir turinys su Policininko modulinės profesinio mokymo programos¹⁹ turiniu. Šio lyginimo metu nustatyta, kad vadovėlyje išdėstyta tematika iš esmės atitinka mokymo programos turinį, tačiau mokymo leidinyje stokojama medžiagos apie kai kurias policijos veiklos sritis – būtent, tų tematikų, kurios yra įtvirtintos mokymo programoje, pavyzdžiui, kriminalistikos pagrindų. Tai būtų svarbu, nes pirminės grandies pareigūnai, atvykę į įvykio vietą, yra svarbiausi surenkant pirminius duomenis apie įvykį: suteikiant pagalbą nukentėjusiajam, jį apklausiant ir apsaugant įvykio vietą – pėdsakus ir objektus, kurie yra reikšmingi tolimesniam ikiteisminiam tyrimui. Be to, būtų aktualu vadovėlį papildyti ir mokomąja medžiaga apie pareigūno profesinę etiką, taip formuojant būsimo pareigūno etiško veiklos modelio konceptą.

Vadovėlio sklaidos dimensija ir rizikų dėl nuolat kintančios teisinės bazės suvaldymas. Kaip tam tikra rizika, kuri atsiranda ruošiant tokio pobūdžio mokomąjį leidinį, yra nuolat kintanti teisinė bazė, kurioje reguliuojami, keičiami, tobulinami teisės aktai, susiję su policijos pareigūno veikla. Todėl labai tikėtina, kad ateityje, atsižvelgiant į teisinio reguliavimo pokyčius, bus tikslinga išleisti ir kitas atnaujintas šio vadovėlio versijas. Nepaisant teisės aktų dinamiškumo, vadovėlyje yra gausu ir jau konceptualizuotos, nekintančios svarbios su policijos veikla susijusios informacijos, kuri kaip tam tikras mokslinis permanentas gali būti naudojamas ateityje studijuojant policijos veiklą.

Pažymėtina, jog vadovėlis savo turiniu tinkamas ne tik pirminės grandies policijos pareigūnų mokyme, bet ir policijos pareigūno vidurinės grandies studijoms, kadangi tokie klausimai, kaip įtikinimas ir prievarta, policijos operatyvaus padalinio veikla ir kitos temos yra studijuojami studijų dalykuose „Policijos veikla“, „Policijos veiklos taktika“ ir pan²⁰. Todėl vadovėlio medžiaga puikiai tiktų ir studentui – rengiant būsimą vidurinės grandies policijos pareigūną pagal aukštojo mokslo studijų programas.

¹⁹ Plačiau žr. Policininko modulinės profesinio mokymo programos aprašymas. Joje numatyta, kad „programa skirta sudaryti tinkamas mokymo ir mokymosi sąlygas, kurios užtikrintų kompetencijų, reikalingų skirtingoms policijos veiklos sritims (bendravimas su asmenimis ir neatidėliotinos pagalbos teikimas, įtikinimo ir prievartos priemonių panaudojimas, viešosios tvarkos užtikrinimas, saugaus eismo priežiūros vykdymas, konvojavimas, darbas su policijos registrais ir informacinėmis sistemomis bei specialiąja policijos technika, darbas policijos operatyvaus valdymo padalinyje ir areštinėje, administracinės teisėnų vykdymas), ugdymą“. [žiūrėta 2018-10-29]. Prieiga internetu: https://www.aikos.smm.lt/registrai/_layouts/15/asw.aikos.registersearch/objectformresult.aspx?o=prog&f=prog&key=9366&pt=of

²⁰ Plačiau žr. Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo akademijos Teisės ir policijos veiklos nuolatinių studijų programa (stojimo metai 2018). [žiūrėta 2018-10-29]. Prieiga internetu: https://stdb.mruni.eu/studiju_programos_aprasas.php?id=10196&l=lt. Taip pat žr. Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo akademijos Policijos veiklos nuolatinių studijų programa (stojimo metai 2015, nes vėlesniais stojimo metais nebėra rengiama pagal šią studijų programą). [žiūrėta 2018-10-29]. Prieiga internetu https://stdb.mruni.eu/studiju_programos_aprasas.php?id=6593&l=lt

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

Parengtas vadovėlis labai svarbus įvykis Lietuvos policijos mokslo istorijoje – jame pirmą kartą susisteminta aktualiausia su Lietuvos policijos veikla susijusi mokomoji medžiaga. Nors ir įžvelgiama rizika dėl nuolat kintančios teisinės bazės, įtakojančios ir vadovėlio turinį, visgi, manytina, jog tokios rizikos suvaldymas įmanomas periodiškai atnaujinant vadovėlio medžiagą.

Atsižvelgiant į jau įdiegtą policijos pareigūno universalios veiklos modelį, taip pat įvertinant policijos pirminio profesinio mokymo programos turinį, vadovėlio mokomąją medžiagą labai praturtintų ir kitos aktualios tematikos, pavyzdžiui, kriminalistikos pagrindai, pareigūno profesinė etika. Todėl rekomenduotina ateityje įtraukti į vadovėlio turinį ir tas tematikas, kurios įtvirtintos Policininko modulinėje profesinio mokymo programoje.

Atlikta mokslinių šaltinių analizė parodė, kad būtinos tiek tęstinės, tiek naujos idėjos mokslinių tyrimų lauke. Mokslinių tyrimų akiratyje išlieka reikšmingi ir aktualūs atskiri policijos veiklos klausimai, reikalaujantys mokslinio formato revizijos, pavyzdžiui, pagrįstai, naudojant šiuolaikinės vadybos procesuose taikomus matavimo ir procesų pažangos įvertinimo kriterijus, pamatuoti jau įvykdytos šalies policijos reformos rezultatus. Mokslininkų dėmesio turėtų sulaukti ir šalies teisėsaugos institucijų veiklos pokyčių įtaka visuomenės saugumo didinimui.

LITERATŪRA

1. Advokatų etikos kodeksas, patvirtintas 2016 metų balandžio 15 d. visuotiniame advokatų suvažiavime. Prieiga internete: <http://www.advokatura.lt/lt/advokatams-padejėjams/naujienos-advokatams/advokatai-vadovausis-nauju-vb71.html>
2. Ancelis P. Ikiteisminio nusikaltimų tyrimo procesinės ir organizacinės problemos (lyginamosios teisėtyros studija). Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.
3. Ancelis P. Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame procese. Vilnius, 2012.
4. Burda R. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
5. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018 m. rugpjūčio 2 d. įsakymas Nr. 5-V-706 „Dėl Lietuvos policijos darbuotojų etikos kodekso patvirtinimo“.
6. Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos kodeksas), priimtas 2015 m. balandžio 11 d. Lietuvos notarų rūmų narių susirinkimo nutarimu Nr. 6.
7. Lietuvos Respublikos prokurorų etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. sausio 19 d. įsakymu Nr. I-15. Prieiga internetu: <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2017/01/etika.pdf>.

8. Malevski. H. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1997.
9. Misiūnas E. Policijos pareigūnų teisinis statusas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
10. Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos Policijos veiklos nuolatinių studijų programa (stojimo metai 2015). Prieiga internetu : https://stdb.mruni.eu/studiju_programos_aprasas.php?id=6593&l=lt
11. Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos Teisės ir policijos veiklos nuolatinių studijų programa (stojimo metai 2018). Prieiga internetu: https://stdb.mruni.eu/studiju_programos_aprasas.php?id=10196&l=lt
12. Navickienė Ž. Ikiteisminio tyrimo veiklos organizavimas kriminalistikos taktikoje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
13. Navickienė Ž. Kai kurie ikiteisminio tyrimo tyrėjo profesionalumo probleminiai aspektai (prielaidos kvalifikacinių reikalavimų peržiūrai). „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“. I dalis. Vilnius, 2017. P. 454-466.
14. Navickienė Ž., Šileris E. Overview of the Present Criminal Police Reform in Lithuania: From Structural Changes Towards Efficiency of Activities. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. Nr. 15. Kaunas: Mykolo Romerio universitetas 2015. P. 97-114.
15. Navickienė Ž., Kairienė I., Žuravliovas E. Nauji veiklos modeliai Lietuvos kriminalinės policijos veikloje. Visuomenės saugumas ir darni plėtra: visuomenės saugumo aktualijos ir probleminiai klausimai. Kolektyvinė monografija. Kaunas: Mykolo Romerio universitetas. 2017. P. 39-58.
16. Novikovienė L., Kažemikaitienė E. Kriminalistinė informacija kaip nusikaltimų profilaktikos instrumentas. Jurisprudencija, 2008, Nr.4(106). P. 81–87.
17. Panomariovas A. Žvalgybine veikla bei žvalgybines informacijos anadojimas tiriant nusikalstamas veikas: de lege lata – de lege ferenda. Socialinių mokslų studijos, 2009, Nr.4(4). P. 279–294.
18. Policininko modulinės profesinio mokymo programos aprašymas. Prieiga internetu: https://www.aikos.smm.lt/registrai/_layouts/15/asw.aikos.registersearch/objectformresult.aspx?o=prog&f=prog&key=9366&pt=of
19. Šakočius A. Policijos veikla įgyvendinant aplinkos apsaugos funkciją. Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos poliicijos akademija, 1997.
20. Šatas M. Prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareiguno bendradarbiavimas tiriant sunkius nusikaltimus. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
21. Šimkus K. Operatyvinė veikla kovoje su organizuotu nusikalstamumu Lietuvoje. Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos poliicijos akademija, 1998.
22. Tarasevičius P. Slapto bendradarbiavimo operatyvinėje veikloje teisinės prielaidos. Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
23. Tarasevičius P. Kriminalinės žvalgybos informacijos samprata bei jos interpretavimo problemos. Teisės problemos. 2018. Nr. 2(96). P. 59-78.
24. Teisėjų etikos ir drausmės komisijos nuostatai, patvirtinti Teisėjų tarybos 2013 m. vasario 1 d. nutarimu Nr.13P-9-(7.1.2) (pakeista Teisėjų tarybos 2014 m. kovo 28 d. nutarimu Nr.13P-54-(7.1.2).
25. Valeckas V., Velička V. Policijos veiklos taktinės procedūros ir saugumo strategijos: vadovėlis. Mykolo Romerio universitetas. Kaunas: Vitae Litera, 2013.

REVIEW OF THE TEXTBOOK FOR PREPARATION OF LITHUANIAN POLICE OFFICERS: NEW CHALLENGES FOR POLICE SCIENCE

Žaneta Navickienė¹
Mykolas Romeris university

Summary

This review is focused on the evaluation of the textbook aimed for use in training of officers of the Lithuanian Police. The publishing of this textbook becomes a meaningful fact in the course of law enforcement science in Lithuania. The most relevant training material related to the activities of the Lithuanian Police is systematized for the first time. This textbook is an appropriate didactic tool for not only for police officers studying at the basic level, but for the students studying the peculiarities of policing at higher education institutions as well. Numerous amendments of police-related legal regulation indicates the necessity to revise the content of the textbook constantly. In addition to that, taking into consideration the model of universal policing, which is established in Lithuania, the textbook could be enriched by the basics of criminalistics – mainly because the front line police officers arriving at the crime scene are the primary actors in collecting the information about the incident: providing the assistance to victims, interviewing them and protecting the crime scene – traces and objects that are significant for the further pre-trial investigation. Also it would be relevant to supplement the issues of the professional ethics – to form the concept of professional ethics model in the future.

In the field of future research activities, there are other relevant questions of policing: the reform of the criminal police in Lithuania, the application of universal model of policing. The influence of changes for the activities of national law enforcement agencies aimed at increasing public security are also in need of attention by the scholars.

Keywords: police officer, police science, police training programme, preparation of police officer, textbook.

Žaneta Navickienė¹, PhD, Associate Professor of Police Activities Department, Public Security Academy of Mykolas Romeris university. Research interests: internal security, competence of pre-trial subjects', organizing of pre-trial investigation, police officers' training, professional ethics.

DURCH BIOGRAFISCHE UMSTÄNDE BESTIMMTER LERNMOTIVATIONSSTRUKTURWANDEL DES PÄDAGOGEN

Giedrė Paurienė¹

*¹Mykolas Romeris Universität, Academy für öffentliche Sicherheit, Lehrstuhl für Geisteswissenschaften
Putvinskio St. 70, LT-44211 Kaunas
Telefon (8 37) 303664
E-Mail: pauriene@mruni.eu*

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-08

Summary. In diesem Artikel werden die durch biographische Umstände bedingten Erfahrungen beleuchtet, die die individuelle Motivationsstruktur des Pädagogen für informelles Lernen bestimmten. Basierend auf menschlichen Biografien kann man argumentieren, dass ein bedeutender Teil der menschlichen Lebensetappen, die als Ganzes betrachtet werden können, bietet einen sinnvollen Kontext, der hilft, die Prozesse des informellen Lernens von Pädagogen zu verstehen und ihre Verbindungen zur Entwicklung der beruflichen Kompetenz aufzuzeigen. Ziel des Artikels ist es, den durch biographische Umstände bestimmten Wandel der Lernmotivationsstruktur des Pädagogen darzustellen. Die Analyse und Ergebnisse der qualitativen Forschungsdaten basieren auf der Forschungslogik der Abduktionstheoriekonstruktion nach Peirce und der Grounded-Theorie-Methodologie nach Strauss und Corbin.

Schlüsselwörter: informelles Lernen, Lernmotivation, Pädagoge, Motivationswandel, Motivationsstruktur, biographische Umstände.

EINLEITUNG

Die sich ständig wandelnde Welt ist ein Bildungsumfeld für die Erwachsenen, das sich allmählich erweitert, um alle Situationen der Arbeit und des Alltags abzudecken. Daher erlangt die Erwachsenenbildung, die traditionell als Teil der konsekutiven Bildung angesehen wird, allmählich Autonomie und geht über die Grenzen der konsekutiven Bildung hinaus. Lernen und Lernfähigkeit bestimmen alle Aspekte des menschlichen Lebens. Die formale Bildung beinhaltet einen geringeren Anteil an Erwachsenenbildung, während die Erwachsenen öfter mehr Aufmerksamkeit an non-formales und informelles Lernen in der Erwachsenenbildung widmen. Dies spiegelt sich in vielen empirischen und theoretischen Forschungen wider. Das Spektrum der Forschungsthemen des informellen Lernens ist breit¹: es werden die Genese informelles Lernens, die Erscheinung von informellen Lernprozessen im formalen Lernen analysiert, das informelle Lernen wird aus der philosophischen, psychologischen und wirtschaftlichen Perspektive betrachtet.

¹ Rohns, M. (ed.) (2016). *Handbuch Informelles Lernen*. Wiesbaden: Springer VS.

Dem Pädagogen, dessen Tätigkeit die Entwicklung einer anderen Person ist, erhöht die Gesellschaft die Anforderungen an Professionalität, Effizienz der Aktivitäten, persönlichen Eigenschaften u.a. Es werden alternative Lernformen benötigt, die ein kontinuierliches, individuelles und flexibles Lernen² ermöglichen, und die berufliche Entwicklung der Pädagogen sollte als lebenslanger Prozess betrachtet werden, dessen Organisation und Finanzierung³ in Betracht gezogen werden sollte. Es wird die Notwendigkeit betont, die beruflichen Kompetenzen des Pädagogen zu verbessern, da das Wissen alt wird, neue Inhalte entstehen⁴, der Inhalt der Bildung geändert wird, die durch informelles Lernen erworbene Kompetenzen und ihre Bedeutung⁵ anerkannt werden.

Aufgrund der zunehmend vielfältigen und komplexen Anforderungen liegt der Schwerpunkt auf dem informellen Lernen, aber nicht alle Pädagogen haben gleiche Bedingungen für lebenslanges Lernen. Daher müssen Strukturen geschaffen werden,⁶ die zur Entwicklung von Kompetenzen beitragen könnten. Um jedoch helfen zu können, soll man zuerst verstehen, was die Kompetenzentwicklung durch informelles Lernen bestimmt. Die Forscher sagen, dass im Vergleich zum formalen Lernen den beiden anderen Formen des lebenslangen Lernens - non-formales und informelles Lernen - „in sozialen Einrichtungen wie Familie, verschiedene Organisationen, Vereinen, Gemeinschaften usw. viel weniger Beachtung geschenkt wird. Diese Bereiche haben immer noch nicht genug die Aufmerksamkeit von bildungspolitischen Entscheidungsträgern und Forschern bekommen.“⁷

Die Aussagen zeigen, dass es wichtig ist, die Rolle des informellen Lernens im Bereich des lebenslangen Lernens im Rahmen der Kontinuität aufzuzeigen, da die Bedeutung des informellen Lernens und seine Rolle in der beruflichen Kompetenz des Pädagogen noch nicht

² Baier, L. (2016). *Pädagogische Professionalisierung und Professionsentwicklung von Lehrern*. München, GRIN Verlag.

³ Dačiulytė, R., Dromantienė, L., Indrašienė, V., Merfeldaitė, O., Nefas, S., Penkauskienė, D., Prakapas, R. and Railienė, A. (2013). *Status and development possibilities of teachers' qualification improvement in Lithuania*. *Science Studio*. Vilnius: MRU.

⁴ Kunter, M., Kleickmann, T., Klusmann U. ir Richter, D. (2011). Die Entwicklung professioneller Kompetenz von Lehrkräften, In M. Kunter, J. Baumert, W. Blum, U. Klusmann, S. Krauss and M. Neubrand (ed.). *Professionelle Kompetenz von Lehrkräften. Ergebnisse des Forschungsprogramms COACTIV* (pp. 55-68). Münster: Waxmann.

⁵ Gräsel, C. and Trempler, K. (2017). Einleitung, In *Entwicklung von Professionalität pädagogischen Personals* (pp. 1-13). Springer Fachmedien Wiesbaden.

⁶ Hamacher, W., Eickholt, C., Lenartz, N. ir Blanco, S. (2012). *Sicherheits- und Gesundheitskompetenz durch informelles Lernen im Prozess der Arbeit: Abschlussbericht zum Projekt „Ansätze zur betrieblichen Förderung von Sicherheits- und Gesundheitskompetenz durch informelles Lernen im Prozess der Arbeit“*. Forschung Projekt F 2141. Dortmund/Berlin/Dresden.

⁷ Teresevičienė, M., Gedvilienė, G. and V. Zuzevičiūtė (2006). *Andragogy*. Kaunas: Vytautas Magnus University. P. 35.

ausreichend verstanden werden. Die Grundlagen der wissenschaftlichen Problemlösung der in diesem Artikel vorgestellten Forschung werden anhand folgender Fragen erläutert: Welche biografischen Bedingungen bestimmen die Ausprägung des informellen Lernen von Pädagogen, die individuelle Struktur des informellen Lernens? Wie wird die berufliche Kompetenz des Pädagogen durch informelles Lernen erworben?

In diesem Artikel wird eine der zentralen Kategorien „Wandel der Motivationsstruktur durch biographische Umstände“ diskutiert, die in einer empirischen Studie gebildet wurde. diskutiert. In früheren Arbeiten analysierte die Autorin dieses Artikels das Konzept des informellen Lernens⁸, stellte die theoretischen Bestimmungen⁹ vor, die für die Analyse der pädagogischen beruflichen Kompetenzentwicklung im informellen Lernraum relevant sind.

Gegenstand der vorliegenden Untersuchung ist der Wandel der Lernmotivationsstruktur von Pädagogen. Im Mittelpunkt dieser Arbeit steht das informelle Lernen des Pädagogen. Die meisten menschlichen Lernbiografien umfassen das Lernen aus dem Leben. Informelles Lernen wird im biographischen Diskurs als lebenslanges Lernen verstanden. Die Geschichte des lebenslangen Lernens offenbart nicht nur die Entwicklung der Identität eines Einzelnen, sondern auch das Wachstum seiner Kompetenzen.

Ziel der vorliegenden Untersuchung ist es, den durch biografische Umstände bestimmten Wandel der Lernmotivationsstruktur von Pädagogen darzustellen.

Zum Ziel der Untersuchung führen **folgende Aufgaben**:

1. die Beziehung zwischen den informellen Lernprozessen des Pädagogen und der Individualität seiner Biografie zu veranschaulichen;
2. den durch informelle Lernmethoden bedingten Lernmotivationswandel des Pädagogen zu besprechen.

Untersuchungsmethoden der vorliegenden Arbeit: theoretische Methoden – vergleichende und verallgemeinernde Methoden, die für die Analyse der wissenschaftlichen Literatur benutzt wurden, empirisch-qualitative Forschungsmethoden – biographisch-

⁸ Paurienė, G. (2013). Analysis of the concept of informal learning // *Public Security and Public Order (10): Scientific Articles*. Kaunas: MRU Faculty of Public Security P.181-197.

⁹ Paurienė, G. (2013). Pedagogues' professional competence: theoretical provisions, analyzing its concept in the area of informal learning // *Contemporary Specialist's Competences: Theory of Practice: The 7th International Scientific-Practical Conference Articles*. Kaunas: University of Applied Science. P. 331-335.

narratives Interview für Datensammlung und Datenanalyse nach Grounded Theorie¹⁰ und „formulierende Interpretation“¹¹.

UNTERSUCHUNGSMETHODOLOGIE

Methodische Bestimmungen der Untersuchung: Die Untersuchung basiert auf einem Modell des qualitativen Forschungsdesigns¹², das durch Positionen des sozialen Konstruktivismus und des pragmatischen Wissens¹³ begründet wurde. Die biographisch-abduktive (Grounded Theorie) Forschungsstrategie wurde für die Zwecke der Untersuchung ausgewählt.

Das Untersuchungssampling sah folgendermaßen aus: an der Studie nahmen 14 Teilnehmer (13 Frauen und ein Mann) mit einem Durchschnittsalter von 44 Jahren teil. Die Studienpopulation bestand aus Pädagogen mit mindestens 7 Jahren pädagogischer Berufserfahrung, unabhängig davon, an welcher Bildungseinrichtung sie arbeiten. Das Auswahlkriterium für Informanten, die pädagogische Berufserfahrung, wurde nach Hubermans (1991) Modell der beruflichen Kompetenzentwicklung von Pädagogen¹⁴ ausgewählt, das die berufliche Kompetenz von Pädagogen mit der pädagogischen Berufserfahrung verband, und argumentierte, dass man sich nach 7 Jahren pädagogischer Arbeit stabil und sicher in seinem Beruf fühlt und deswegen entsteht der Wunsch für Experimentieren sowie für erneute Selbsteinschätzung. Die Teilnehmer der Studie wurden mittels Schneeballverfahren ausgewählt. Das Verfahren bietet einen einfachen und kostengünstigen Zugang zu Personengruppen, die bei einer Zufallsstichprobe nicht ausreichend erreicht werden. Als geeignete Stichprobe¹⁵ wurde solche Anzahl der Teilnehmer an der Studie angesehen, wenn bei der Beschreibung des Phänomens argumentiert werden könnte, dass zusätzliche Daten keine neuen Erkenntnisse für das untersuchte Phänomen liefern (Datenanreicherung).

¹⁰ Strauss, A. L., Corbin, J. (1996). *Grounded Theory. Grundlagen qualitativer Sozialforschung*. Weinheim.

¹¹ Bohnsack, R. (2014). *Rekonstruktive Sozialforschung* (9., überarbeitete und erweiterte Auflage). Opladen: Budrich.

¹² Blaikie, N. W. H. (2010). *Designing social research*. Cambridge: Polity Press.

¹³ Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design – Choosing among five traditions*. SAGE Publications.

¹⁴ Huberman, M. (1991). Der berufliche Lebenszyklus von Lehrern. Ergebnisse einer empirischen Untersuchung. In: Terhart, E. (1991) (Hrsg.): *Unterrichten als Beruf. Neuere amerikanische und englische Arbeiten zur Berufskultur und Berufsbiographie von Lehrerinnen und Lehrern* (pp. 249 – 267). Köln.

¹⁵ Lamnek, S. (2005). *Qualitative Sozialforschung*, 4. Auflage. Beltz.

Methode der Datenerhebung: biografisch-narratives Interview. Lernen und Kompetenzaufbau sollten als narrativ reproduzierte biografische Erfahrungen¹⁶ betrachtet werden. Wissenschaftler betonen die Arbeit mit Biografie als eine der Forschungsstrategien, um die durch informales Lernen erworbene Kompetenzen zu verfolgen. Durch biographische Forschung kann man den Zusammenhang zwischen Lebensverlauf und Bildungsprozessen erkennen¹⁷.

Methoden zur Datenanalyse: die Analyse und Ergebnisse der qualitativen Forschungsdaten basieren auf der Forschungslogik der Abduktionstheoriekonstruktion nach Peirce (1991)¹⁸, Grounded-Theorie-Methodologie nach Strauss und Corbin (1996)¹⁹ und „formulierende Interpretation“ nach Bohnsack (2014)²⁰. Es wurde das Computerprogramm Maxqda 12 für die qualitative Analyse verwendet.

UNTERSUCHUNGSERGEBNISSE

Die Motivation jedes Lernenden ist für jeden Lernprozess relevant. Interne Faktoren der Lernmotivation sind Bedürfnisse, Interessen, Bestrebungen, Werte, Wertorientierungen und Ideale. Alle diese Faktoren (einschließlich äußerer Faktoren - der Einfluss anderer, der Attraktivität und der Bedeutung eines Objekts im persönlichen Leben, des umgebenden geografischen und sozialen Umfelds sowie Lernmöglichkeiten) bilden eine komplexe Struktur der Lernprozessmotivation. Laut Indrašienė und Suboč (2010) werden wohlverstandene innere Motive zum Beginn eines erfolgreichen Lernprozesses, und die im individuellen Lernprozess erworbenen Kenntnisse und Fähigkeiten werden langfristig und bedeutsam, wodurch die Stabilität des sich ständig ändernden Erkenntnisprozesses sichergestellt wird²¹. Aktivitäten des informellen Lernens werden nämlich durch individuelle intrinsische Motivation aktiviert, die sich aus dem Wunsch ableitet, zu lernen, dem Wunsch nach Kompetenz und Unabhängigkeit zu streben und die gesetzten Ziele zu verwirklichen.

¹⁶ Alheit, P.; Dausien, B. (2005). Biographieorientierung und Didaktik. Überlegungen zur Begleitung biographischen Lernens in der Erwachsenenbildung. In: *Report. Literatur- und Forschungsreport Weiterbildung*, 28, H. 3, 27–36.

¹⁷ Geißler, K. A., Orthey, F. M. (2002). Kompetenz: Ein Begriff für das verwertbare Ungefähre; In Nuisl, E. ir kt. (Hg). *Kompetenzentwicklung statt Bildungsziele?* Report Nr. 49, 69-79.

¹⁸ Peirce, C. S. (1991). *Peirce on Signs: Writings on Semiotic*. University of North Carolina Press, Chapel Hill NC.

¹⁹ Strauss, A. L., Corbin, J. (1996). *Grounded Theory. Grundlagen qualitativer Sozialforschung*. Weinheim

²⁰ Bohnsack, R. (2014). *Rekonstruktive Sozialforschung* (9., überarbeitete und erweiterte Auflage). Opladen: Budrich.

²¹ Indrašienė, V. ir Suboč, V. (2010). Factors for the weakening of pupils' learning motivation. *Social work*, 9 (1), 107 – 113.

Motivation als Prozess reguliert die Lernaktivitäten des Einzelnen auf der Grundlage sich ändernder Motive im Laufe seines Lebens. Wenn sich Motive wechseln, wechselt sich Struktur der Motivationsprozesse. Das Interview spiegelt die Momente wider, in denen die Lernmotivation in erster Linie durch das Selbstwertgefühl bestimmt wird, das sich bereits in der Kindheit entwickelt hat, so dass das Lernen neugierig und interessant ist. Nur das menschliche Interesse, beeinflusst durch das soziokulturelle Umfeld (Familie, berufliche Pädagogen), fördert den Lernwillen. Später ändert sich die Struktur der Motivation aufgrund der Entstehung unkonventioneller sexueller Orientierung. Wie der Informant behauptet, entsteht Wunsch, die sexuelle Energie in eine konstruktive Tätigkeit zu lenken, und der Informant selbst verbindet dieses mit dem erlebten Erfolg beim Lernen:

"Andere Dinge sind im Progymnasium rausgekommen, (...) alle Sexualitäten und andere ... und andere Dinge sind ans Licht gekommen. Und eigentlich ist das ... ich bin schwul ... das ist völlig außer Frage, offen zu erklären, weil ich arbeite... In Litauen haben wir noch viele Ängste darüber, aber übrigens ... ich kenne mich selbst, ich kenne mich ... Obwohl die ganze Grundschule, angefangen bei der Hauptschule, im Progymnasium, in der Mittelschule, habe ich selbst bis zum zweiten Jahr der Universität herabgesetzt. Es gab eine Selbstverleugnung. Und zum einen, wenn ein Psychologe analysiert, ist Selbstverleugnung schlecht, wenn man es kennt und versteht, andererseits - es hat mir erlaubt, tief in die Sprachen zu gehen und tief ins Studien zu gehen, weil du es entweder diese Energie auf destruktive Aktivitäten oder .. konstruktive .. lenken kannst. Mein Fokus war auf konstruktive Tätigkeit. .. warum, was hat es verursacht,.. ich weiß es nicht. Es war wahrscheinlich ein erlebtes Erfolg in der Schule. Weil du man ständig im Lernen Erfolg hast ... "(...)" Diese Motivation kann ich mir wahrscheinlich vorstellen ... Ich habe nicht vergeblich über meine (4) Homosexualität gesprochen. Ich denke, wenn ich wäre .. wenn ich normal wäre .. Ich weiß nicht, wie viel ich hier bin .. Ich bin nicht anormal .. aber ich bin wahrscheinlich nicht (3), weil es das ist .. es ist nicht normal, dass ich mich so in meine eigene Arbeit verliebt habe. Hier ist nur meine Vermutung, denn es ist sehr schwer zu sagen, was es wäre, wenn wäre... Also zehn Jahre lang, von der fünften Klasse bis zum zweiten Jahr der Universität, war ich inzwischen zwölf und zweiundzwanzig Jahre alt. Du verleugnest dich wirklich die ganze Zeit. Hier ist das Innere einer Sache. Das ist eine Sache. Wenn man dann eine berufliche Tätigkeit beginnt, muss man sich wieder anstrengen, sich einzuschränken. Man soll wieder so handeln, wie man soll, sagen, wie man sagen soll. Für mich liegt das daran, dass ich glaube, wenn ich nicht schwul wäre, hätte ich wahrscheinlich eine Familie. Dies wären einige andere Dinge, auf die man achten sollte. "(...)" Warum spreche ich über Selbstverleugnung, wenn du dich selbst in einem Bereich verleugnest, kann man sich in einem anderen Bereich entwickeln und rasant vervollkommen. Alle Menschen sollten ein Gleichgewicht im Leben haben: persönliches Leben, kulturelles Leben, Arbeit usw. Ich habe kein Gleichgewicht, mein ganzes Leben ist mit der Schule verbunden." (Interview Nr. 10, 40-51, 361-370, 383-386)

Durch die Bestimmungen und die Emotionen wird das Lernen wesentlich beeinflusst. Die Bestimmungen spielen eine entscheidende Rolle für Gefühle, Gedanken und Handlungen²². Obwohl die Kindheit eine der wichtigsten ist, wenn es um die kognitive und emotionale Entwicklung von Motivationsstrukturen geht, können sich diese Strukturen im Alter ändern,

²² Neale, S., Wilson, L. ir Spencer-Arnel, L. (2008). *Emotional intelligence and education*. Vilnius: Business News LLC.

abhängig von den soziokulturellen Bedingungen und den bestehenden Anforderungen. Es wird versucht, sich nach erlebten Verlusten an die Welt anzupassen, seinen Lebensstil zu ändern oder einfach seinen Traum, seine Berufung zu verwirklichen, die aufgrund bestimmter Bedingungen oder falscher Entscheidungen im Leben aufgegeben wurden. Diese Veränderung spiegelt sich in den folgenden Interviews der Informanten wider:

"Die Berufserfahrung der 16-Jährigen in der Fabrik brachte mich zum Verständnis, dass wenn man mehr im Leben haben will, soll man mehr lernen und lernen. Deshalb habe ich immer gelernt und es hat mir gefallen." (Interview Nr. 12, 167-169)

"(...) das war meine Scheidung. Dann wurde mir klar ... dass ich im Moment Nichts bin, nicht weil ich mich scheiden ließ, dass ich einfach unterdrückt wurde, dass ich ... für mich ... du bist die Hausfrau ... so was ... Und dann habe ich mich geschieden. Ich dachte, mein Gott, ich bin frei, ich kann viel tun. Nun, und dann ging es los." (...) "Die Kinder sagten: "Mama, du bist begabt und du sitzt hier ... das ist es. Es war die große Unterstützung - meine Kinder für mich." (Interview Nr. 8, 546-549, 555-556)

"Ich habe mich immer gefragt, warum ich nicht in die Hauptstadt gegangen bin, wo das Pädagogische Institut war, wo die Universität war. Nun, anscheinend war ich zu ängstlich, ich hatte Angst, mein Zuhause zu verlassen, ich war mit meiner Familie, meiner Mutter, meinem Bruder und meinem Vater verbunden. Und ich wagte nicht, meine Füße aus meiner Stadt zu heben "(...)" Und als mir nach zwei Wochen ein Platz für einen X-Lehrer an derselben Schule für eine Woche angeboten wurde, war ich sehr glücklich. Schließlich ist mein Traum (Aufregung) in Erfüllung gegangen - ich bin eine Lehrerin (Aufregung). Aber ich habe keine spezielle Ausbildung dafür, ich habe viel theoretisches und praktisches Wissen, aber im Unterricht bin ich völlig selbstgebildeter Pädagoge." (Interview Nr. 1, 69-73, 111-114)

Darüber hinaus ist die Motivationsstruktur stark mit dem persönlichen Interesse am Lehrerberuf verbunden. Die Motivation für Informanten, zu lernen und / oder Pädagoge zu werden, ändert sich als Ergebnis der Suche nach der Attraktivität dieses Berufs durch Erleben von Erfolg oder Sinn für sinnvolle Selbstverwirklichung in der beruflichen Tätigkeit:

"(...) Ich befand mich an der Stelle eines Soziallehrers, aber stattdessen fühle ich mich gut, weil ... ich ... die Natur der Arbeit, die ich mag, wie ist es für mich akzeptabel, das ist mein Platz." (...) "Es ist sogar interessant ... es gibt oft einige Herausforderungen für mich ... Es scheint, dass der Schüler mit einem Problem zu mir kommt, mit irgendwelcher Situation, und es scheint mir eine Sackgasse zu sein, ich weiß nicht, wie ich ihn beraten soll .. aber irgendwie ... wieder, es stellt sich heraus, (3) es macht Spaß, wenn ich jemandem helfen kann, es gibt einige Wege, um es zu lösen." (...) "Nun, permanent ... intern ... Selbstwerbung, konstant innerlich." (Interview Nr. 4, 16-18, 20-24, 231)

"Ich habe nicht einmal über pädagogische Arbeit nachgedacht, aber ich hatte gerade einen solchen Vorschlag, als Lehrer zu arbeiten, und da ich 18 Jahre alt war und arbeiten wollte, erwies sich dieser Vorschlag als gut für mich, obwohl es klar ist, dass ich immer gesagt habe Ich werde nicht als Lehrer arbeiten, ich werde Dolmetscherin sein." (...) "Ich habe Komplimente von der Schulverwaltung, von den Eltern und den Kindern bekommen, ich konnte sehr gut kommunizieren. Nach einem Jahr guter Arbeit fing ich an zu denken, dass ich vielleicht immer noch (3) als Pädagogin arbeiten kann" (Interview Nr. 2, 29-32, 54-56)

"Meine Mutter war Lehrerin. Vielleicht hat es mich beeinflusst ... dass ich selbst Lehrerin geworden bin, aber ... bevor ich die Schule abschloss, zweifelte ich immer noch daran ... Ich möchte zum damaligen X-Institut gehen, der aktuellen X-Universität." (...) "Ich habe immer mit einem Mitleid auf meine Mutter mit dem Stapel von Schülerheften geschaut, weil meine Mutter Grundschullehrerin war. Ich hatte Angst, wieso es jetzt so ist. Man kann ins Kino gehen, ins Theater, woanders, und sie muss hier sitzen, Schülerarbeiten korrigieren, oder

etwas anderes. Ich habe schon gesagt, dass ich kein Lehrer sein werde ... (...) Ich ging in einen anderen Bereich ... aber (...) Ich entschied mich dann dafür, dass ich in die Schule gehen muss, weil es irgendwie zog ... "(...)" Mir gefällt solcher Job, dass ich etwas den anderen geben kann, etwas lehren kann." (Interview Nr. 3, 7-9, 290-293) 17-21, 387-388)

Anders gesagt, der Erfolg in der pädagogischen Arbeit erhöht die Motivation, sich zu verbessern, dann entsteht ein größeres Vertrauen in seine eigene Kräfte, bekommt man ein Lob von der Gemeinschaft der Bildungseinrichtung. Die Befriedigung der Erfolgsbedürfnissen verstärkt den Wunsch, noch bessere pädagogische Ergebnisse zu erzielen, sich zu entwickeln und zu kompetenten Pädagogen zu werden. Es wird zu einer unsichtbaren treibenden Kraft²³, zu einem Schatz positiver Energie, der einfach zur Arbeit drückt, inspiriert nach Selbstachtung zu streben, Anerkennung und Respekt der anderen zu gewinnen.

Laut Stoll, Fink und Earl (2003) beruht der rasche Wandel der Lebensumstände und Lebensstile auf der Tatsache, dass eine Person lebenslang lernen muss: "Nachhaltiges kontinuierliches Lernen ist ein wesentlicher Bestandteil des 21. Jahrhunderts."²⁴ Daher hängt die Motivation von Pädagogen zur Verbesserung von ihrer Kompetenz ab, wie sie den Einfluss des entsprechenden Zeitabschnittes auf ihre erfolgreiche Arbeit wahrzunehmen. Man verändert sich nicht nur Motivationsstrukturen der Pädagogen abhängig von bestimmten Bedingungen oder Erfordernissen während ihres gesamten Lebens, sondern auch die Motivationsstrukturen, die die Pädagogen für ihre Lernenden anwenden. Dies zeugt von der Kompetenz der Pädagogen, die Fähigkeiten anderer zu fördern, unter Berücksichtigung der Bedürfnisse und Befugnisse der letzteren, des vorherrschenden Paradigmas der Bildung, der sich verändernden Umstände usw.

"Und du arbeitest, arbeitest, und du siehst kein Ergebnis ... seit vielen Jahren sehe ich keine Ergebnisse mit diesen Kindern ... Ich habe jetzt gesehen, dass das Mädchen durch Facebook mich richtig kommentierte, schrieb .. Ich denke, ... ich steckte doch etwas ihm hinein ins Kopf, da ist etwas, und zu dieser Zeit ... eine solche Verzweiflung passiert manchmal in unserer Arbeit, man sieht das Ergebnis überhaupt nicht. Es sieht aus, als würdest du an einem Ort stehen. (3) Jetzt denke ich an "aha, damit kannst du so etwas mit diesen Kindern machen." (...) "Dieses Jahr habe ich wieder eine fünfte Klasse, und ich arbeite ganz anders mit ihnen im Vergleich mit den ehemaligen. Das ist eine andere Generation. Wie sieht es aus ... Kinder sollten ähnlich sein ... aber ich sehe, dass es völlig anders ist ... und man muss ganz anders arbeiten und von dem anderen starten ... und es ganz anders erklären." (Interview Nr. 6, 134-139, 371 -373)

"Ich habe schon vor 20 Jahren die Schule abgeschlossen. 27 Jahren sind vergangen und ich erinnere mich immer noch daran, dass es bei uns schon viele Veränderungen gab. Es war eine Zeit, als man aus der sowjetischen Schulen flüchten und woanders hingehen wollte. Und jetzt

²³ Indrašienė, V. ir Suboč, V. (2010). Factors for the weakening of pupils' learning motivation. *Social work*, 9 (1), 107 – 113.

²⁴ Stoll, L., Fink, D. and Earl, L. (2003). *It's About Learning (and It's About Time). What's in it for school?* London and New York: Routledge Falmer.

ist alles, all diese Medien und das ... Kinder sehen jetzt die Welt, es ist natürlich, dass ... man Kinder nicht so unterrichten kann, wie es vor dreißig Jahren war. "(Interview Nr. 3, 303-307)

"Ich habe während eines anderen Staatssystem .. in einer anderen Schule gelernt, und da es mussten wir überall die Ersten sein, bemühten wir uns. (3) Meine Lehrerin war zu dieser Zeit eine LiSSR verdiente Lehrerin ... und wir mussten die Ersten sein, überall teilnehmen Ich habe vieles gesehen ..Unsicherheit, Lüge (...) "weil meine Erfahrung in meiner Schule so war (4) .. wollte ich eine andere Lehrerin sein, das heißt (3) nur aus meiner Erfahrung das, was ... wie man es nicht macht, wie man darf nicht mit seinen Schülern machen. "(...)" Meine Zeit in der Schule war nicht interessant, und ich denke, jetzt, wenn ich mit Schülern arbeite, denke ich, dass es ihnen interessant wäre, aber nicht interessant nur wegen des Anreizes, meine Ziel ist es, dass er anfängt, zu denken. (...) Ich möchte eine gute Wirkung machen, ein solcher Impuls, Ermutigung durch irgendwelche Methode, mit der der Schüler befähigt wurde, darauf zugreifen können und einen Schritt weiter machen. "(Interview Nr. 4, 3-6, 65-66, 127-133)

Zusammenfassend ist festzuhalten, dass der Erfolg professioneller Aufgaben zum informellen Lernen, zu selbstlernenden Aktivitäten führt. Dies wird als eine innere Motivation betrachtet, die keinen äußeren Stimulus erfordert und die zweifellos im persönlichen Interesse des Lernenden liegt, um erfolgreich und kompetent zu sein.

Die Lernensmotivation eines Individuums ist nicht konstant, sie ändert sich durch die subjektive Sinnhaftigkeit. Eine Veränderung der Lernmotivation ist zu beobachten, wenn die bisher milde Motivation von formaler Bildungs- und / oder pädagogischen Berufswahl erfolgreich durch in den informellen Lernprozessen erworbenes Wissen, Fähigkeiten und Fertigkeiten ersetzt wurde. Solche Erfahrungen wie informelles Lernprozesse können zu einer weiteren Lernmotivation führen, zu den Wunsch, nicht nur durch das informelles Lernen, sondern auch durch formales Lernen in den formalen Bildungseinrichtungen vervollkommen.

SCHLUSSFOLGRUNGEN

Die biographischen Erzählungen der Teilnehmer an der Forschung zeigt die wesentlichen Ressourcen für berufliche Kompetenz des Pädagogen und seine Lernaktivitäten unter biographischen Bedingungen. Diese Ressourcen werden zur Grundlage der informellen Lernprozesse für die Berufskompetenzentwicklung. Auch bestimmen sie den Bildungsbedarf der beruflichen Kompetenz des Pädagogen.

Die Dynamik der Motivation vom informellen Lernen wird durch die subjektive Erfahrung von der Sinnhaftigkeit des Lernens, die erfolgreichen Ergebnisse beruflicher Aufgaben, das Gefühl der Selbstverwirklichung und die positive Bewertung der Umgebung bestimmt. Ein neues Wissen, ein durch informelle Lernprozesse erworbenes Verständnis kann zur Voraussetzung für die Berufswahl eines Pädagogen und / oder zur Weiterbildung des

Pėdagogėn beitrage. Es kann den Wunsch erwecken, nicht nur durch das informelle Lernen, sondern auch durch das formale Lernen im gewählten Beruf weiterzukommen.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Alheit, P.; Dausien, B. (2005). Biographieorientierung und Didaktik. Überlegungen zur Begleitung biographischen Lernens in der Erwachsenenbildung. In: *Report. Literatur- und Forschungsreport Weiterbildung*, 28, H. 3, 27–36.
2. Baier, L. (2016). *Pėdagogische Professionalisierung und Professionsentwicklung von Lehrern*. Mėnchen, GRIN Verlag.
3. Blaikie, N. W. H. (2010). *Designing social research*. Cambridge: Polity Press.
4. Bohnsack, R. (2014). *Rekonstruktive Sozialforschung* (9., őrberarbeitete und erweiterte Auflage). Opladen: Budrich.
5. Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design – Choosing among five traditions*. SAGE Publications.
6. Daėiulytė, R., Dromantienė, L., Indraėienė, V., Merfeldaitė, O., Nefas, S., Penkauskienė, D., Prakapas, R. and Railienė, A. (2013). *Status and development possibilities of teachers' qualification improvement in Lithuania*. *Science Studio*. Vilnius: MRU.
7. Geiėbler, K. A., Orthey, F. M. (2002). Kompetenz: Ein Begriff főr das verwertbare Ungefahre; In Nuisl, E. u. a. (Hg). *Kompetenzentwicklung statt Bildungsziele?* Report Nr. 49, 69-79)
8. Grėsel, C. and Trempler, K. (2017). Einleitung, In *Entwicklung von Professionalitėt pėdagogischen Personals* (pp. 1-13). Springer Fachmedien Wiesbaden.
9. Hamacher, W., Eickholt, C., Lenartz, N. ir Blanco, S. (2012). *Sicherheits- und Gesundheitskompetenz durch informelles Lernen im Prozess der Arbeit: Abschlussbericht zum Projekt „Ansätze zur betrieblichen Főrderung von Sicherheits- und Gesundheitskompetenz durch informelles Lernen im Prozess der Arbeit“*. Forschung Projekt F 2141. Dortmund/Berlin/Dresden.
10. Huberman, M. (1991). Der berufliche Lebenszyklus von Lehrern. Ergebnisse einer empirischen Untersuchung. In: Terhart, E. (1991) (Hrsg.): *Unterrichten als Beruf. Neuere amerikanische und englische Arbeiten zur Berufskultur und Berufsbiographie von Lehrerinnen und Lehrern* (pp. 249 – 267). Kōln.
11. Indraėienė, V. ir Suboė, V. (2010). Factors for the weakening of pupils' learning motivation. *Social work*, 9 (1), 107 – 113.
12. Kunter, M., Kleickmann, T., Klusmann U. ir Richter, D. (2011). Die Entwicklung professioneller Kompetenz von Lehrkräften, In M. Kunter, J. Baumert, W. Blum, U. Klusmann, S. Krauss and M. Neubrand (ed.). *Professionelle Kompetenz von Lehrkräften. Ergebnisse des Forschungsprogramms COACTIV* (pp. 55-68). Mėnster: Waxmann.
13. Lamnek, S. (2005). *Qualitative Sozialforschung*, 4. Auflage. Beltz.
14. Neale, S., Wilson, L. ir Spencer-Arnel, L. (2008). *Emotional intelligence and education*. Vilnius: Business News LLC.
15. Paurienė, G. (2013). Analysis of the concept of informal learning // *Public Security and Public Order* (10), 181-197.
16. Paurienė, G. (2013). Pedagogues' professional competence: theoretical provisions, analyzing its concept in the area of informal learning // *Contemporary Specialist's Competences: Theory of Practice: The 7th International Scientific-Practical Conference Articles* (pp. 331-335). Kaunas: University of Applied Science.
17. Peirce, C. S. (1991). *Peirce on Signs: Writings on Semiotic*. University of North Carolina Press, Chapel Hill NC.
18. Rohs, M. (ed.) (2016). *Handbuch Informelles Lernen*. Wiesbaden: Springer VS.

-
19. Stoll, L., Fink, D. and Earl, L. (2003). *It's About Learning (and It's About Time). What's in it for school?* London and New York: Routledge Falmer.
 20. Strauss, A. L., Corbin, J. (1996). *Grounded Theory. Grundlagen qualitativer Sozialforschung.* Weinheim.
 21. Teresevičienė, M., Gedvilienė, G. and V. Zuzevičiūtė (2006). *Andragogy.* Kaunas

CHANGE IN THE STRUCTURE OF PEDAGOGUE'S LEARN MOTIVATION CAUSED BY BIOGRAPHICAL CIRCUMSTANCES

Giedrė Paurienė
Mykolas Romeris University

Summary

This article emphasizes experience determined by biographical circumstances, which encouraged informal learning and simultaneously became the basis for competences of a teacher's profession. While talking about lifelong learning and constantly growing requirements for teachers' professionalism, initially it is important to understand how development of teacher's competences occurs by learning informally. Only then one can talk about structures enabling this process. The aim of the article is to reveal a calling experienced by an individual and his/her decision to become a teacher as one of the conditions promoting informal learning and leading to development of one's professional competences. The analysis and outcomes of the obtained data are grounded on the theory of abductive research logic according to Peirce and theory-based methodology according to Strauss and Corbin (1996).

The life stories of the participants in the research reveal the significant resources for the pedagogue's professional competence and their informal learning activities in biographical conditions. These resources are the basis for the development of professional competence for informal learning processes. They determine the need for the pedagogue's professional competence to develop: The dynamics of informal learning motivation is determined by the subjective experience of learning, the successful outcomes of professional tasks, the feeling of self-realization being experienced and the positive assessment of the surrounding people. Knowledge and understanding acquired through informal learning processes can become a prerequisite for choosing a pedagogue's profession and / or for further improvement of the pedagogue, the desire to develop not only by informal but also by formal learning.

Keywords: informal learning, pedagogue, learning motivation, motivation change, motivational structure, biographical circumstances.

Giedrė Paurienė¹, PhD, Mykolas Romeris University, Academy of Public Security, Department of Humanities, lecturer. Research interests: problems of teaching/learning ESP, competence and informal learning, development of intercultural competence, ethical competence.

POLICY OF EUROPEAN UNION ON THE SAFETY OF CHILDREN IN CYBER SPACE

Aurelija Pūraitė¹

¹ *Mykolas Romeris university Academy of Public Security Department of Law
V. Putvinskio 70, LT-44211 Kaunas, Lithuania
Telephone (+370 37) 303655
E.mail: aurelija.puraite@gmail.com*

Natalja Prokofjeva²

² *State Police of the Republic of Latvia
Ciekurkalna 1st line 1, k – 4, LV – 1026 Riga, Latvia
Telephone 67829456
E.mail: natalija.prokofjeva@vp.gov.lv*

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-09

Summary. The usage of Internet by children is increasing, both with regard to the number of children going online and time spent on Internet, as well as it became a dominant and primary channel through which they communicate with one another. It is obvious, that ICTs can open a door to a better future for children, offering greater access to learning, interests contents and other benefits that can help them fulfil their potential, but in addition to that, the expansion of availability and accessibility of ICTs has also created a number of threats to person's and especially to children's safety, who are particularly vulnerable to ICT-facilitated crimes or cybercrimes.¹ While increased and more frequent usage of ICTs entails a heightened risk of infringements on privacy and safety for all users, children are at particular risk, as they often do not fully understand the threats associated with these technologies, especially when it comes to sharing of personal information, photos or videos. Each EU country has own law system based on its historical and cultural aspects, but cybersecurity is equally important for all of them. It proves the fact that cybercrimes were recognized as one of the EU Policy Cycle's priorities and a special role in this list belongs to improving the safety of children online. The main aim of this priority is combating child sexual abuse (CSA) and child sexual exploitation (CSE), including the production and dissemination of CSAM and CSEM. The aim of the article is to identify main threats to children's safety in cyberspace and to evaluate the EU's normative acts which put an order in this problem for promoting the understanding of the EU security policy and to evaluate opportunities of cyberspace improvement for children's safety. To achieve the mentioned aim, further tasks are settled: to analyze ICT solutions, international legal acts, and tools, which provide the opportunity for the EU's police organizations to enhance the possibility to detect, investigate and prevent CSA and CSE in cyberspace; to provide recommendations for improving methods of detection, investigation and prevention of CSA and CSE in cyberspace; to reveal what can be improved in the field of international police cooperation in order to ensure successful detection and investigation of CSA and CSE in cyberspace.

Keywords: cybercrimes, child exploitation, legal regulation of cyber space

¹ UNICEF, "Child Safety Online. Global challenges and strategies", United Nations Children's Fund (UNICEF), 2011, p. 3;

INTRODUCTION

Fast-paced technological innovation as well as widespread and increasing accessibility of information and communication technologies (ICTs), including high-speed Internet and smart devices have transformed societies around the world.² An open and free cyberspace has broken down barriers between countries, communities and citizens, allowing interaction and sharing of information and ideas cross-border. This process can be compared with unstoppable force, touching virtually every sphere of modern life, from economies to societies and shaping everyday life. There is no wonder, childhood is not exception in this process. When children enter the world, they are steeped in a steady stream of digital communication and connection from the way their medical care is managed and delivered to the online pictures of their first precious moments. As children grow, the capacity of digitalization to shape their life experiences grows with them, offering seemingly limitless opportunities to learn and to socialize, to be counted and to be heard.³

The usage of Internet by children is increasing, both with regard to the number of children going online and time spent on Internet⁴, as well as it became a dominant and primary channel through which they communicate with one another.⁵ It is obvious, that ICTs can open a door to a better future for children, offering greater access to learning, interests contents and other benefits that can help them fulfil their potential, but in addition to that, the expansion of availability and accessibility of ICTs has also created a number of threats to person's and especially to children's safety, who are particularly vulnerable to ICT-facilitated crimes or cybercrimes.⁶ While increased and more frequent usage of ICTs entails a heightened risk of infringements on privacy and safety for all users, children are at particular risk, as they often do not fully understand the threats associated with these technologies, especially when it comes to sharing of personal information, photos or videos.⁷

The modern world is no longer possible and imaginable without new technologies and global networks that is why governments across the World should work on coherent

² CEOP, *“Threat Assessment of Child Exploitation and Sexual Exploitation and Abuse”*, Child Exploitation and Online Protection Centre, 2013;

³ UNICEF, *“The State of the World's Children. Children In a Digital World”*, UNICEF Division of Communication, 2017 ; ITU, *“Use of Information and Communication Technology by the World's Children and Youth”*, International Telecommunication Unit, 2008;

⁴ UNICEF, 2011, *op.cit.*, p. 4;

⁵ Hinduja, S., Patchin, J.W., *“Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying”*, Cyberbullying Research Center, 2009;

⁶ UNICEF, 2011, *Ibid*;

⁷ *Ibid*, p.5;

understanding of cybersecurity policy and to consider cyberspace as an increasingly important international issue with unlimited opportunities not only for adults, but also for children. It is also a great challenge and responsibility for policy makers, police and public organizations as well as teachers and parents to encourage children to take advantages of Internet ensuring that they are aware of dangers, which they can meet in cyberspace.

Each EU country has own law system based on its historical and cultural aspects, but cybersecurity is equally important for all of them. It proves the fact that cybercrimes were recognized as one of the EU Policy Cycle's priorities and a special role in this list belongs to improving the safety of children online. The main aim of this priority is combating child sexual abuse (CSA) and child sexual exploitation (CSE), including the production and dissemination of CSAM and CSEM⁸. While neither offline nor online CSE or CSA meet the criteria to be considered "organized crime" this is still a high priority crime due to the degree of physical and psychological damage to one of society's most vulnerable groups – children.

Taking into the consideration before mentioned facts, it is possible to conclude that the concept of children's safety in cyberspace is actual for all the EU countries, and as far as this concept has the tendency for development, for promoting deep and coherent understanding of this phenomenon, it is vitally important to continue to conduct researches into this field.

Previous studies in the field of children's safety in cyberspace (Açar, 2017⁹; Cohen-Almagor, 2015¹⁰; Leary, 2009¹¹; Livingstone & Smith, 2014¹²; UNICEF, 2011; UNODC¹³, 2015; UNICEF 2017) mostly paid the attention to the dynamics of children's use of the internet, effects of new ICT on CSE or CSA, the main treats, victim's and offender's psychological aspects as well as international legislation in this field. In the same time, it was

⁸ European Commission, "Resilience, Deterrence and Defense: Building strong cybersecurity in Europe", 2017 ;

⁹ Açar, Y., et al., „Security Developer Studies with GitHub Users: Exploring a Convenience Sample“, Proceedings of the Thirteenth Symposium on Usable Privacy and Security (SOUPS 2017), USENIX Association, 2017;

¹⁰ Cohen-Almagor, R. „Confronting the Internet's Dark Side: Moral and Social Responsibility on the Free Highway“, Woodrow Wilson Center Press and Cambridge University Press, 2015. DOI: 10.1017/CBO9781316226391.

¹¹ Leary, M. G. „Sexting or Self-Produced Child-Pornography-The Dialog Continues-Structured Prosecutorial Discretion within a Multidisciplinary Response“. // Va. J. Soc. Pol'y & L., Vol. 17, p. 486. Available from: https://www.researchgate.net/publication/313201734_Sexual_Extortion_of_Children_in_Cyberspace [accessed Nov 17, 2018].

¹² Livingstone, S., & Smith, P. K. „Annual research review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies: The nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age“. // Journal of child psychology and psychiatry, Vol. 55(6), pp. 635-654. Available from: https://www.researchgate.net/publication/313201734_Sexual_Extortion_of_Children_in_Cyberspace [accessed Nov 17, 2018].

¹³ United Nations Office on Drug and Crime. „Operation Strikeback“. Available from http://www.unodc.org/cld/case-law-doc/cybercrime/crimetype/phl/operation_strikeback.html. [accessed Nov 17, 2018].

identified that there is not enough information about tools, which provide the possibility to collect the pieces of evidence, organize undercover operations as well as there is not a clear vision of mechanisms of international cooperation.

The aim of the article is to identify main threats to children's safety in cyberspace and to evaluate the EU's normative acts which put an order in this problem for promoting the understanding of the EU security policy and to evaluate opportunities of cyberspace improvement for children's safety. To achieve the mentioned aim, further **tasks** are settled: to analyze ICT solutions, international legal acts, and tools, which provide the opportunity for the EU's police organizations to enhance the possibility to detect, investigate and prevent CSA and CSE in cyberspace; to provide recommendations for improving methods of detection, investigation and prevention of CSA and CSE in cyberspace; to reveal what can be improved in the field of international police cooperation in order to ensure successful detection and investigation of CSA and CSE in cyberspace.

The object of the research is the concept of children's safety in cyberspace provided in legal regulation of the EU level.

Methodology. To achieve aforementioned purpose in this essay were applied theoretical (description, analysis, comparison, induction, deduction) and empirical research methods.

THE WIDESPREAD OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AS A THREAT TO CHILDREN'S SAFETY

Social networks and messengers have opened up our lives and homes to virtual strangers who can pretend to be anyone, any age or sex. They can talk to children in complete secrecy, even entice a child to meet in person, which could lead to a risk of abuse. Throughout cyberspace, pedophiles and bullies can find victims now without leaving their physical security space at a little risk of being caught. Children may not feel any threat by "talking" to someone online, and after a few weeks or months of communication, they are not strangers anymore. In the same time, the widespread use of ICTs and the immediacy of online interactions can lead perpetrators to engage in a direct contact with victims or targeting them, to the point that they may solicit sexual contact after only a few brief interactions, unconcerned about offending or alienating victims, or resorting to threatening them into compliance.¹⁴ For example, perpetrators

¹⁴ Choo, K.-K.R., "Responding to online child sexual grooming: An industry perspective", Australian Institute of Criminology, No. 379, 2009. Available from <https://aic.gov.au/publications/tandi/tandi379> [accessed Nov 17, 2018];

may convince children to share a compromising image and then threaten to send it to their parents or to upload it to a public website in order to extort more graphic content or in-person meetings.¹⁵

It must be taken into consideration that ICTs also enable perpetrators to have increased access to information about victims, because children through social networks freely share personal and biographical information, they often don't care about discretion and rely on a false sense of privacy and safety. Some of them don't even know that new features in social networking-sites such as geotagging of images and "checking-in" to places via mobile devices can further enhance offenders' knowledge of their location.¹⁶ There are also some services and applications which make it easier for offenders to gather personal information about their prospective victims. For example, the "cree.py tool" extracts information associated with a single e-mail address from diverse social networking sites, providing the user with a dossier of information on potential victims, including geolocation data when available.¹⁷

ICTs also contribute greatly to the implementation of a large range of cybercrime affecting child safety¹⁸, by expanding the territorial range and ways how it could be done. For example, sexual abuse material might be both recorded and distributed solely using smart devices. Similarly, by using ICTs, cyberstalkers, harassers and bullies can abuse their victims with less effort and lower risk of detection. Child sex tourists can make use of cloud computing to store images or videos of their encounters, avoiding the risks associated with physically transporting child sexual abuse material. Moreover, mobile telephone technology connects organizers, victims and consumers of child sexual exploitation and abuse, thus reducing the need for producers and distributors to be physically present at transactions, which in turn serves to better insulate them from detection.¹⁹

Many offenders now use both local and remote storage services that include built-in encryption technology to evade detection and complicate the work of law enforcement agencies. Providers and consumers of child sexual abuse material may also have access to new technologies that reduce permanent digital evidence. Applications such as "SnapChat" and

¹⁵ CEOP, 2013, *Op.cit.*;

¹⁶ Livingstone, S., Ólafsson, K., & Staksrud, E. *Social networking, age and privacy. EU Kids Online*, London, UK. Available from <http://eprints.lse.ac.uk/35849/1/Social%20networking%2C%20age%20and%20privacy%20%28LSERO.pdf>. [accessed Nov 17, 2018].

¹⁷ *Ibid*;

¹⁸ UNICEF, 2017, *Op. Cit.*, p.81;

¹⁹ Koops, T.U, et al., „*Child sex tourism – prevalence of and risk factors for its use in a German community sample*”// BMC Public Health, Vol. 17, 2017, DOI: 10.1186/s12889-017-4270-3;

“Wickr”, for example, enable users to distribute temporary images that disappear within seconds following receipt.²⁰

The magnitude and pervasiveness of bullying have also been exacerbated in the current technological environment. Bullies use websites and social media to broaden their audience and to increase their impact on victims. Use of the Internet and other ICT platforms enables perpetrators to quickly and easily enlist others to join in bullying activities.²¹

The use of ICTs affords unprecedented provision of social affirmation for offenders. Readily available child sexual abuse material online may create the false impression of social acceptability. Online communities can also provide forums for sharing strategies to gain access to victims and to evade law enforcement.²²

It is obvious, that children are at particular risk as they often do not fully understand threats associated with the use of ICTs, or are not sufficiently aware of that, once shared, control over such material is effectively waived, and, if we evaluate the peculiarities of this stage of development, coupled with the lack of personal experience, it becomes clear why children so often suffer from cyber threats such as child sexual abuse material (child pornography) production; commercial sexual exploitation of children; cyber-enticement, solicitation and grooming; cyberbullying, cyber-harassment and cyberstalking, as well as exposure to harmful content and sexting. Unfortunately even very young children are increasingly victimized in child sexual abuse material and child sex trafficking and exploitation, but adolescents face the highest risk of cyber-enticement, exposure to harmful material and cyberbullying.²³

Based on the researches on children’s security in cyberspace²⁴, it is clear that cybercrimes threatens children regardless of location, gender and age, and the threat that was previously not

²⁰ Henn, S., „*Teens Dig Digital Privacy if SnapChat is any Indication*“, 2013, Available from <https://www.npr.org/sections/alltechconsidered/2013/12/10/249731334/teens-dig-digital-privacy-if-snapchat-is-any-indication?t=1542444936090> [accessed Nov 17, 2018].

²¹ Shariff, S., „*Child Safety Online. Defining the Lines on Cyberbullying: Navigating a Balance Between Child Protection, Privacy, Autonomy and Informed Policy*“, UNICEF, 2013. Available from <https://www.unicef-irc.org/article/839-defining-the-lines-on-cyberbullying-navigating-a-balance-between-child-protection.html> [accessed Nov 17, 2018];

²² Choo, K.-K.R., 2009, *Op.cit.*;

²³ IWF, „*Annual report. 2014*“, Internet Watch Foundation, 2014, p. 11. Available from <https://www.iwf.org.uk/sites/default/files/reports/2016-02/IWF%202014%20Annual%20Report%20%28web%29.pdf> [accessed Nov 17, 2018]; The Berkman Center for Internet & Society at Harvard University, 2008 “*Child Safety & Online Technologies*”;

²⁴ Choo, K.-K.R., 2009, *Op.cit.*; Cooper, S. „*Medical Analysis of Child Pornography*“. In Cooper, S. et al. „*Medical, legal and social science aspects of child sexual exploitation—a comprehensive review of pornography, prostitution and internet crime*“. GW Medical Publishing Inc., 2005; Department of State, “*Trafficking in Persons Report. 2018*“, Department of State of the United States of America, 2018. Available from <https://www.state.gov/documents/organization/282798.pdf> [accessed Nov 17, 2018]; Ringrose, J. et al. „*A qualitative study of children, young people and ‘sexting’*. A report prepared for the NSPCC“, NCPCC, 2012.

so widely available to children, is currently only one click away. The prevalence of child sexual abuse material may also fuel a vicious cycle²⁵. If it was previously thought that the home is like a fortress where the child is protected from the outside's world influence, then the home can now be compared to a park with a lot of secret places and where strangers walk freely.

Analysis on children's hazards in cyberspace identified that not all forms of ICT-facilitated child abuse and exploitation fundamentally diverge from those that are not ICTs. In many cases, ICTs only serve to facilitate already-known types of crimes and forms of criminality as it involves the same dynamics, patterns and structures.²⁶ On the other hand, new ICTs have also given rise to some new forms of crimes such as made-to-order child sexual abuse material, user-generated content, self-generated content, including “sexting” and broadcasting of live sex abuse, that are enabled exclusively through the use of ICTs. The EU offers three categories to explain forms of behavior related to ICT-facilitated child abuse and exploitation.²⁷

Internet is difficult to control as it is not governed by anyone and it does not respect any boundaries. In the same time, complex nature of cybercrime, as one that takes place in the borderless realm, is compounded by the increasing involvement of organized crime groups. Cybercrime perpetrators and their victims, are often located in different regions, and its effects ripple through societies around the world. This highlights the need to mount an urgent, dynamic and international response.²⁸

Available from https://www.researchgate.net/publication/311806257_A_qualitative_study_of_children_young_people_and_'sexting'_English [accessed Nov 17, 2018]; Cross-Tab Marketing Services & Telecommunications Research Group for Microsoft Corporation, “*Online Bullying Among Youth 8-17 Years Old – Worldwide. Executive Summary*”, 2012. Available from http://download.microsoft.com/download/e/8/4/e84beeab-7b92-4cf8-b5c7-7cc20d92b4f9/ww%20online%20bullying%20survey%20-%20executive%20summary%20-%20ww_final.pdf. [accessed Nov 17, 2018]; Ybarra, M.L., Mitchell, K.J. “Exposure to Internet Pornography among Children and Adolescents: A National Survey”// *Cyberpsychology & Behavior*, Vol.8, No.5, 2005. Available from <https://pdfs.semanticscholar.org/6111/5e99668a9f2b9da2db0ee5c066c1117a156b.pdf>. [accessed Nov 18, 2018]; OECD, „*The Protection of Children Online. Risks Faced by Children Online and Policies to Protect them*“, OECD, 2012. Available from https://www.oecd.org/sti/ieconomy/childrenonline_with_cover.pdf. [accessed Nov 18, 2018].

²⁵ Howitt, D., Sheldon, K. “The Role of Cognitive Distortions in Paedophilic Offending: Internet and Contact Offenders Compared”// *Psychology Crime and Law*, 13(5), 2007, pp. 469-486.

²⁶ UNICEF, 2011, *Op.cit.*;

²⁷ Livingstone et al., 2009, *Op.cit.*, p.10;

²⁸ UNODC, “*Global Programme on Cybercrime*”, UNODC, 2016. Available from <https://www.unodc.org/ropan/en/IndexArticles/unodc-global-programme-on-cybercrime-participates-in-safer-internet-day-commemoration-in-el-salvador.html> [accessed Nov 18, 2018].

The Council of Europe notes, for example, that: “[n]one of these new technologies are in and of themselves harmful” but they-inadvertently-provide criminals with “new, efficient, and often anonymous” ways and means of exploiting children.²⁹

THE EU POLICY ON THE SAFETY OF CYBERSPACE FOR CHILDREN

The EU Agenda for the Rights of the Child³⁰ underlined, the long-term effects of not investing enough in policies affecting children may have a profound impact on our societies. Whereas the Digital Agenda for Europe³¹ aims to have every European digital, children have particular needs and vulnerabilities on the Internet, which must be addressed specifically so that the Internet becomes a place of opportunities for children to access knowledge, to communicate, to develop their skills and to improve their job perspectives and employability.³² In the same time, together with the digitalization, cybercrimes against children become a huge and global issue as advances in ICTs are giving new way for perpetrators to find their victims. The phenomenon will continue to be a threat for today’s children until there will be taken measures by policy makers, police officers, teachers and parents to restrict, educate and be aware against them.

It has been recognized internationally that children as the bearers of rights, and as deserving respect and special protection. Which imply their protection from cybercrimes and engagement of international cooperation stakeholders for investigation and prosecution of such cases.³³ However, the international cooperation and investigation process usually undermined by stakeholders ratification status or by degree, which international measures incorporated into national law. The EU has developed concepts, strategies, normative acts and ordinances aimed at streamlining a cyber security policy, while at the same time it is possible to describe the EU’s cybersecurity policy in action as a jazz band, not a classical orchestra: musicians from different states, with different abilities and instruments participating in a permanent jam session, with a basic tune and a general idea of the kind of music they want to produce ... a band which finds

²⁹ Huges, D., “*The Impact of the Use of New Information Technologies on Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation*”, European Commission, 2003.

³⁰ Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Social Committee And The Committee Of The Regions, „*An EU Agenda for the Rights of the Child*“, COM/2011/0060.

³¹ Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Social Committee And The Committee Of The Regions, „*A Digital Agenda for Europe*“, COM/2010/245.

³² Husing, T., et al. “Trends and Forecasts for the European ICT Professional and Digital Leadership Labour Markets (2015-2020)”// *Empirica Schriftenreihe*, Nr. 2, 2016. Available at https://www.empirica.com/fileadmin/publikationenseries/documents/Schriftenreihe_2016_Nr_02_eSkills_eLeadership_Skills_Figures_and_Forecasts.pdf [accessed Nov 18, 2018].

³³ UNODC, “*Comprehensive Study on Cybercrime*”, 2013, pp. 100-104. Available from https://www.unodc.org/documents/organized-crime/UNODC_CCPCJ_EG.4_2013/CYBERCRIME_STUDY_2_10213.pdf [accessed Nov 18, 2018];

it hard to agree on a specific arrangement, but which can eventually sound harmonious – though not necessarily completely homogeneous.³⁴

That is a fairly good description of the EU Member States' overall performance as an actors on the global arena of cybersecurity because there is variation how countries address cybercrimes against children. Some countries criminalize acts of child sexual abuse material production, but could have a different definition of a “child”. While other countries rely on general criminal laws against abuse and exploitation and enacted laws that are specific to the commission of child exploitation offences using ICTs. As noted in the Comprehensive Study on Cybercrime³⁵, although 80% of countries in Europe report sufficient criminalization of cybercrime acts, in other regions of the world, up to 60 % of countries report that criminalization of cybercrime acts is insufficient.³⁶

It was identified, that in the EU only Spain has specific legal regimes that address online harassment offences, such as cyberstalking, harassment or cyberbullying. With respect to cyberstalking, many countries do not consider voyeurism or invasion of privacy to be criminal offences, particularly when they occur exclusively online. Nearly all countries do, however, criminalize stalking conduct that escalates into kidnapping, threats of violence, or any kind of contact offence. Some states have adopted laws that a communication must evidence a serious expression of an intention to inflict bodily harm as perceived by a reasonable person. Nonetheless, the growth of social networks, as well as recent child suicide cases possibly linked with cyberbullying, have raised new concerns about the expansion of the phenomenon. In this context, it is also an open question concerning the appropriateness of any criminal justice response where the perpetrator is also a minor.

It means that the time has come for the EU to step up its actions in this area and in order to improve the cybersecurity level of the EU, each Member State should be ready to challenges imposed by worldwide and ICT's changes and development. In the same time, the EU has to provide a clear vision in this domain, clarifying Member State's roles and responsibilities and setting out the actions required based on strong and effective protection and promotion of children's rights to make the EU's online environment safe for children.

³⁴ Lasheras, B., et al. “*European Union Security and Defence White Paper*”, 2010. Available from <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/07075.pdf> [accessed Nov 18, 2018];

³⁵ UNODC, 2013. *Op.cit.*

³⁶ *Ibid*, p. 16.

For promoting a coherent understanding of this problem in Europe, several normative acts were implemented. For example, the Council of Europe Convention on Cybercrime³⁷ and the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse,³⁸ which provide wide-ranging set of measures to build strong cybersecurity in Europe. Speaking about the EU level, there can also be meant such legislative acts as Communication on a Cybersecurity Strategy of the EU – An Open, Safe and Secure Cyberspace³⁹ and Resilience, Deterrence and Defense: Building strong cybersecurity for the EU⁴⁰, as well as key regulations concerning the issue: the Strategy of the European Commission on combating cyberbullying⁴¹ and it submits directives concerning legal protection of minors in cyberspace: Directive of the European Parliament and of the Council on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography.⁴² The European Strategy for a Better Internet for Children⁴³ was set out to give the EU children digital skills and tools they need to fully and safely benefit from being online. The strategy proposes a series of actions among which are the goals to create a safe environment for children through age-appropriate privacy settings, wider use of parental controls and age rating and content classification as well as to combat child sexual abuse material online and child sexual exploitation. The strategy brings together the European Commission and Member States with mobile phone operators, handset manufacturers and providers of social networking services to deliver concrete solutions for a better internet for children. The tasks of the strategy are carried out mainly through the

³⁷ The Council of Europe Convention on Cybercrime No.185, available from <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/185> ;

³⁸ The Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse No. 201, available from <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/201>;

³⁹ Joint Communication To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social And The Committee Of The Regions „Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace“, 52013JC0001, available from <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52013JC0001> ;

⁴⁰ European Commission, “Resilience, Deterrence and Defense: Building strong cybersecurity in Europe”, 2017, available from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/cybersecurity-package-resilience-deterrence-and-defence-building-strong-cybersecurity-eu> ;

⁴¹ Council conclusions of 27 November 2008 on a concerted work strategy and practical measures against cybercrime, 2009/C62/05, Official Journal of the European Union, 17/03/09.

⁴² Directive of the European Parliament and of the Council on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JH, 2011 (2011/92/UE), OJ L 335, 17.12.2011, available from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0093> ;

⁴³ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions „European Strategy for a Better Internet for Children“, 2012 (2012/0196), available from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2012%3A0196%3AFIN> ;

implementation of the Connecting Europe Facility⁴⁴, the instrument for co-funding the digital service infrastructure for making a better internet for children, but also through other programs such as Horizon 2020.

For implementing the EU policy on the safety of cyberspace for children and improving an investigation of children related cybercrimes, there were also implemented special tools and mechanisms for international cooperation such as mutual legal assistance, informal or operational law enforcement cooperation, multi-agency partnerships and information-sharing forums as well as special EU agencies such as ENISA and Europol, which provide recommendations on cybersecurity, support policy development and its implementation, and collaborates with operational teams throughout Europe, or CERT which is responsible for information security incidents and cyber threats investigation in the EU. It was identified that, the EU specialized agencies and law enforcement authorities have a key role in investigation and combating cybercrimes against children, while private sector's support is also needed to take preventive measures.

Dynamic and global environment impose, that the EU must be a modern provider of collective cybersecurity policy, as the Member States cannot face cyber risks and challenges alone.⁴⁵ Also on the Member State's level, it is necessary to analyze new phenomena and trends and to develop new methods and strategies of combating cybercrimes in accordance with the EU internal policy, so the Member States must translate their commitments to mutual assistance and solidarity enshrined in the treaties into action.

Finally, it is a pleasure to recognize that the changes of the last ten years in the EU policy on the safety of cyberspace for children have shown that "the instruments are started to be tuned to the same pitch" and the first steps to safe EU's online environment were taken.

CONCLUSIONS

Historically a broad system of internet governance was spread out across a range of entities, including international bodies, national governments, private sector and civil society, but without central coordination, these entities have over time developed the principles, norms, rules, decision-making procedures and programmes. Initially, internet governance focused

⁴⁴ European Commission, Connecting Europe Facility, 2013 (1316/2013), available from <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility> ;

⁴⁵ European Commission, *Joint Communication To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions "Cybersecurity Strategy of the European Union – An Open, Safe and Secure Cyberspace"*, 2013, p. 17;

mainly on technical issues and infrastructure, but it gradually expanded to include issues such as cybersecurity, e-commerce, net neutrality, human rights and other issues.

It is estimated that one-third of internet users are children accounts.⁴⁶ Currently international and national internet policies fail to take sufficient account of children's distinctive needs and rights. Policies related to cybersecurity and internet openness looked first and foremost at adult user, but it was a big mistake because today's children are digital natives and the internet is their second home.⁴⁷ Therefore, policies and regulatory frameworks must catch up with this reality – especially when it comes to protecting children from the worst risks of connectivity, as those who use the internet to exploit and harm children are eager to find loopholes in such regulations. Moreover, the problem is that whereas criminals can quickly invent, implement and adapt to the commission of technology-facilitated crime, policymakers and investigators must undergo the long process of researching, forging consensus and developing legal and investigative responses in order to address newly emerging forms of ICT-facilitated crime.

Despite all the difficulties, it is a great pleasure to recognize that the EU also has made some progress in formulating policies and approaches to eliminate the most egregious online risks to children's safety in cyberspace and there has been significant progress in law enforcement and support for victims, but there still a lot of steps what needs to be done at the levels of policy and governance, criminal justice, international cooperation, societal change, industry engagement and ethical and informed media reporting.

It was identified that making the digital space better and more secure for children requires collaboration and cooperation among governments, EU agencies, police and law enforcement organizations as well as other international children's organizations, civil society, the private sector, academia and the technical community, families and children themselves. Besides international guidelines and agreements, it requires child-focused national policy, coordinated response and sharing of best practice models, scaling up approaches to help law enforcement stay ahead of online offenders, and working with the private sector to develop ethical standards that protect children.

No doubts that efficient cooperation between the EU investigation institutions often depends on at least partial unified definitions of cybercrimes against the children, thus the key

⁴⁶ Mascheroni, G., Olafsson, K., *“Net Children Go Mobile: risks and opportunities”*, Second Edition. Milano: Educatt, 2014.

⁴⁷ *Ibid*, pp. 9-16.

aim remain the works on harmonization and amending legal regulations of the Member States in the area. Constantly appearing new threats in cyberspace oblige to implement additional legal regulations and their unification in all Member States.

There could be identified several opportunities for the EU policy makers to enhance the safety of cyberspace for children. Firstly, governments and national authorities should focus on a fundamental child protection approach that fully respects human rights, in the same time it is necessary to ensure that national laws keeps pace with technological innovation. Secondly, it is vitally important to focus on recruiting, training and maintaining specialized ICTs personnel within law enforcement agencies. Finally, law enforcement structures should gain access to state-of-the-art technological resources, develop effective mechanisms for accessing third party data, and improve the conduct of undercover investigations that are consistent with the rule of law as well as develop policy guidance on children's safety in Internet. The formulation of policies in this area is best based on a multidisciplinary approach that draws on research findings and best practices from social science, legal policy and public policy.

REFERENCES

1. Choo, K. R. (2009). *Responding to online child sexual grooming: An industry perspective Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, 379, 1-6 Australian Institute of Criminology. Available at: <http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/361-380/tandi379.aspx>;
2. Chou, C., & Huang, Y.Y. (2010). *An analysis of multiple factors of cyberbullying among students in Taiwan*. *Computers in Human Behaviour*, 26(6), 1581-1590.
3. Cooper, S. (2005). *Medical analysis of child pornography*. In S. Cooper, A. Giardino, V. Vieth, & N. Kellogg (Eds.), *Medical, legal and social science aspects of child sexual exploitation* Pp. 213-242. Saint Louis, MO: GW Medical Publishing;
4. Cornell, D.G., & Unnever, J.D. (2004). Middle school victims of bullying: Who reports being bullied? *Aggressive Behaviour*, 30(5), 373-388;
5. Henn, S. (2013). *Teens Dig Digital Privacy if SnapChat is any Indication*. Available at: <http://www.npr.org/blogs/alltechconsidered/2013/12/10/249731334/>
6. Hinduja, S., & Patchin, J.W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behaviour*, 29(2), 129-156;
7. Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications (Corwin Press);
8. Howitt, D. Sheldon, K. (2007). *The Role of Cognitive Distortions in Paedophilic Offending: Internet and Contact Offenders Compared*, *Psychology, Crime, & Law* 13:469-486.
9. Hüsing, T., Korte, W. B., Dashja, E. (2015) *Trends and Forecasts for the European ICT Professional and Digital Leadership Labour Markets (2015-2020) empirical Working Paper*. Available at: http://eskills-lead.eu/fileadmin/lead/working_paper_-_supply_demand_forecast_2015_a.pdf
10. Kooops, T., Turner, D., Neutze, J., & Briken, P. (2017). *Child sex tourism – prevalence of and risk factors for its use in a German community sample* *BMC Public Health*. 2017; 17: 344. PMID: PMC5397735 PMID: 28427370 Published online 2017 Apr 20. doi: 10.1186/s12889-017-4270-3;

11. Li, Q. (2006). *Cyberbullying in schools: A research of gender differences*. *School Psychology International*, 27(2), 157-170;
12. Li, Q. (2010). *Cyberbullying in high schools: A study of students' behaviours and beliefs about this new phenomenon*. *Journal of Aggression, Maltreatment, & Trauma*, 19(4), 372-392.
13. Livingstone, S., Haddon, L. (2009). *EU Kids Online: Final Report* P. 16. Available at: [http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20I%20\(2006-9\)/EU%20Kids%20Online%20I%20Reports/EUKidsOnlineFinalReport.pdf](http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20I%20(2006-9)/EU%20Kids%20Online%20I%20Reports/EUKidsOnlineFinalReport.pdf)
14. Livingstone, S., Olafsson, K., Staksrud, E. (2011). *Social networking, age and privacy*. *EU Kids Online*. Available at: <http://eprints.lse.ac.uk/35849/1/Social%20networking%2C%20age%20and%20privacy%20%28LSERO.pdf>;
15. Mascheroni, G & Ólafsson, K. (2014). *Net Children Go Mobile: risks and opportunities*. Second Edition. Milano: Educatt. Available at: http://netchildrengomobile.eu/ncgm/wp-content/uploads/2013/07/DEF_NCGM_SecondEdition_Report.pdf Okazaki & Hiroki, (2001). *Attachment to mobile phones reaching point of addiction*. *The Daily Yomiuri*, pp. 1-1.
16. Ringrose, J., Gill, R., Livingstone, S., Harvey, L., (2012). *Children, Young People and 'Sexting'. Summary of Qualitative Study*. P. 12. Available at http://www.nspcc.org.uk/Inform/resourcesforprofessionals/sexualabuse/sexting-researchsummary_wdf89270.pdf
17. Shariff, S. (2011). *Child Safety Online. Defining the Lines on Cyberbullying: Navigating a Balance Between Child Protection, Privacy, Autonomy and Informed Policy*. Available at <http://www.unicef-irc.org/research-watch/Child-Safety-Online/839/>;
18. Yee, N. (2006) *Motivations for Play in Online Games* *CyberPsychology & Behavior* 9.6: 772-75. Web. 17 Oct. 2016.
19. Ybarra, M., Mitchell, K., (2005). *Exposure to Internet Pornography among Children and Adolescents: A National Survey*, *CyberPsychology and Behaviour* 8:473-485;
20. Wolak, J., et al., 2006. *Online Victimization of Youth Five Years Later*. Available at: http://www.missingkids.com/en_US/publications/NC167.pdf;

Normative regulation, researches and statistical data

1. Conclusion of the Council (2008) 2009/C62/05 Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ%3AC%3A2009%3A062%3ATOC>;
2. Directive of the European Parliament and of the Council on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography Directive 2011/92/UE Available at: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/legislation-and-case-law-eu-legislation-criminal-law/directive-201192eu_en;
3. European Commission (2011) *An EU Agenda for the Rights of the Child* Available at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2011%3A0060%3AFIN%3AEN%3APDF>;
4. European Commission (2012) *European Strategy for a Better Internet for Children* Available at: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-european-strategy-make-internet-better-place-kids>;
5. European Commission (2013) *Cybersecurity Strategy of the European Union – An Open, Safe and Secure Cyberspace* Available at: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-cybersecurity-strategy-european-union-%E2%80%93-open-safe-and-secure-cyberspace>;
6. European Commission (2014) *The EU explained: Digital agenda for Europe* ISBN 978-92-79-41904-1 doi:10.2775/41229 Available at: http://eige.europa.eu/resources/digital_agenda_en.pdf;
7. European Commission (2017) *Resilience, Deterrence and Defence: Building strong cybersecurity in Europe*. Available at: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/resilience-deterrence-and-defence-building-strong-cybersecurity-europe-0>;

8. European Parliament (2014) *Guidelines for trans-European networks in the area of telecommunications infrastructure and repealing Decision No 1336/97/EC Text with EEA relevance* Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0283>;
9. CEOP (2009). *Strategic Assessment 2008-2009*. Available at: http://ceop.police.uk/Documents/strategic_overview_2008-09.pdf
10. CEOP (2013). *Threat Assessment of Child Exploitation and Sexual Exploitation and Abuse*. Paragraph 17 Available at: https://www.norfolkscsb.org/wp-content/uploads/2015/03/CEOP_Threat-Assessment_CSE_JUN2013.pdf;
11. Council of Europe (2003). *The Impact of the Use of New Information Technologies on Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation* [EG-S-NT (2002) 9 rev.]. Available at: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/docs/activities/EGSNT2002-9rev_en.asp.
12. Council of Europe *Convencion on Cybercrimes No.185*. Available at: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest_/7_conv_budapest_en.pdf;
13. Council of Europe *Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse No. 201* Available at: <https://rm.coe.int/16800d3832>
14. Cross-Tab Marketing Services & Telecommunications Research Group for Microsoft Corporation (2012). *Online Bullying Among Youth 8-17 Years Old – Worldwide. Executive Summary*. Available at: <http://www.microsoft.com/security/resources/research.aspx#onlinebullying>;
15. Funding Programme Horizon 2020 Available at: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>;
16. ITU (2008). *Use of Information and Communication Technology by the World's Children and Youth* Available at: https://www.itu.int/pub/D-IND-ICT_YOUTH;
17. IWF (2014). *Annual report* P. 11. Available at: <https://www.iwf.org.uk/report/2014-annual-report>;
18. The Berkman Center for Internet & Society at Harvard University (2008). *Enhancing Child Safety and Online Technologies* Available at: https://cyber.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/ISTTF_Final_Report.pdf
19. OECD (2011). *The Protection of Children Online. Risks Faced by Children Online and Policies to Protect them*. Available at [http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/the-protection-of-children-online_5kgcjf71pl28-en](http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/the-protection-of-children-online_5kgcjf71pl28-en;).;
20. Online Child Safety *Statistics* Available at: <http://www.puresight.com/Pedophiles/Online-Predators/online-predators-statistics.html>
21. UNICEF (2011) *Child Safety Online. Global challenges and strategies*. Available at: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/ict_techreport3_eng.pdf;
22. UNICEF (2017) *The State of the World's Children 2017 "Children in a Digital world"* ISBN: 978-92-806-4930-7 Available at: https://www.unicef.org/publications/files/SOWC_2017_ENG_WEB.pdf;
23. UNODC Global Programme on Cybercrime Available at: <https://www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/global-programme-cybercrime.html>;
24. UNODC (2013). *Comprehensive Study on Cybercrime* Available at: https://www.unodc.org/documents/organized-crime/UNODC_CCPCJ_EG.4_2013/CYBERCRIME_STUDY_210213.pdf;
25. U.S. Department of State (2008). *Trafficking in Persons Report*. P. 9. Available at: <http://www.state.gov/documents/organization/105501.pdf>.

Table of abbreviations

CEOP- Child Exploitation and Online Protection Centre

CERT-EU- the Computer Emergency Response Team for the EU Institutions, bodies and agencies

ENISA- the EU cybersecurity agency

EU- European Union

ICT- Information and communication technology

ITU- International Telecommunications Union

IWF- Internet Watch Foundation

NGO- Non-governmental organization

NSPCC- National Society for the Prevention of Cruelty to Children

OECD- Organization for Economic Co-operation and Development

UNICEF- United Nations Children's Fund

UNODC- United Nations Office on Drugs and Crime

Aurelija Pūraitė¹, PhD, Associate Professor at Academy of Public Security of Mykolas Romeris university. Research Fields: international public law, human rights, public security.

Natalja Prokofjeva², Deputy Head of the Information Bureau of the Central Criminal Police Department of the State Police of Latvia, master student of CEPOL European Joint Master Programme „Policing in Europe“. Research Fields: cyber security, criminal law, police cooperation in the EU.

PECULIARITIES OF FORMATION OF NATIONAL REGULATORY OBJECTIVES

Žaneta Simanavičienė¹

*Mykolas Romeris University Faculty of Business and Management,
Ateities 20, Vilnius, Lithuania
Tel. +370 687 51813,
E-mail: zasiman@mruni.eu*

Virgilijus Dirma²

*Mykolas Romeris University Faculty of Business and Management,
Ateities 20, Vilnius, Lithuania
Tel. +370 625 00023,
E-mail: vdirma@yahoo.com*

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-10

Summary. In recent decades, theorists and practitioners in various fields of science (economics, social sciences, environmental sciences, political science, management and other sciences) have focused on the objectives of state regulation, distinguishing different approaches in interpretation of the essence and features of objectives of state regulation. First of all, in order to reveal the development of the formation of state regulation, its essence and preconditions, the development of concepts of state's emergence is being analyzed. The theoretical definition of objectives of state regulation includes retrospective of the concept of state regulation, concept of state's emergence, development of the provisions of contemporary economic theories, examining all these parameters separately and linking them into a single whole.

Keywords: state regulation; objectives of state regulation; concept of emergence of the state; economic theories.

INTRODUCTION

Many researchers have studied state regulation, but the analysis of the concept of state regulation in the articles of various scientists should be analyzed from a historical point of view by examining different schools of economics, investigating the necessity, forms, and bases of state regulation. Therefore, in this part of the paper, we will examine the main schools that explain the emergence of the state and its essence. During the history, the role of the state in economic regulation has always been the field of economic science at a certain level. However, the boundaries of state's economic activity have always been the subject of discussions.

In theory and practice, state regulation is considered as the level of state's intervention in economic life. Such statement about the restriction of **state regulation** had an awareness of the supporters of liberal positions about the potential threat to the free market.

The theory of state regulation is based on the ideas that mankind has accumulated for thousands of years and continues to accumulate. Some ancient philosophers have argued that the society is behindhand and poor because of the lack of effective state governance. The relation between state regulation and economic growth is being analyzed often in scientific literature. Also, state regulation can be called the effect on economic development or the reason that has a significant impact on economic growth. It should be noted that development of separate economic sectors depends on the impact of state regulation. Therefore, it is very important to understand what the state regulation is, to know what elements it consists of and what theoretical provisions prevail. Thus, perceiving the importance of the structure and activity of the objectives of state regulation, this paper examines the definitions of the concept of state regulation, retrospective of the concepts of state's emergence and evolution of the development of the provisions of contemporary economic theories.

The problem of the research - what are the main peculiarities of objectives of state regulation? **The objective** of the paper is to determine the peculiarities of the objectives of state regulation by analyzing the concepts of state's emergence and economic theories that analyze the role of state in the economy. **Methodology of the research** - analysis of scientific literature, based on the comparative aspect and methods of systematization, classification and generalization.

THE CONCEPT OF STATE REGULATION, IT'S HISTORY AND DIVERSITY

Plato considered state governance (regulation) as the science of general people's feeding and argued that regulatory activity was an important element of a viable society system. The contribution of the ancient Greek and Roman thinkers to governance of society is invaluable. According to the contemporaries, Socrates, who considered knowledge and the ability to instill your own opinion to another person as the essence of governance, analyzed different forms of regulation. Xenophon claimed that governance of human is a special kind of art. In the same era, the Persian king, Cyrus, was exploring the cause of people's desire to work, i.e. motivation problems. Plato has introduced the concept of work specialization. Alexander Macedonian has created a collegial unit of planning and military governance - headquarters. The history of the millennial's philosophical and scientific thoughts has offered several alternatives explaining the emergence of the state and its essence and examining exotic versions, as well. However, when analyzing scientific literature, it became clear that all of them can be divided into two groups (see Table 1).

Table 1. Classification of concepts of state emergence

Theories of state emergence	
Based on the assumption about targeted people's actions	Based on the assumption about "natural" or evolutionary process
Theory of agreement (H. Grotius, B. Spinoza, T. Hobbes, J. Locke, J.J. Rousseau)	Theocratic theory (šv. Augustinas, T. Aquinas)
Theory of coercion (Conquest) (F. Oppenheimer, E. Duhring, L. Gumplowicz, K. Kautsky)	Patriarchal (paternalistic) theory (Platon, Aristotle, Confucius, R. Filmer)
Theory of economic determinism (Class theory) (K. Marks, F. Engels)	Organic theory (H. Spencer)
Theory of irrigation (hydraulics) (K.A. Wittfogel)	Psychological theory (S. Freud, E. Durkheim, G. Tarde)

Theory of agreement is most often used in the economics when it comes to explaining the state's emergence. According to the proponents of this theory, the state has emerged when people deliberately and voluntarily decided to create state institutions in order to protect their property rights. The unpredictability of natural elements and combative neighboring tribes also dictated the necessity of consolidation.

A similar theory to the abovementioned theory by its essence is the theory of irrigation (hydraulics), linking the emergence of the state with the necessity of building giant irrigational structures in the agrarian territories of ancient Mesopotamia, Egypt, India and China. The emergence of such structures has led to the creation of a layer of managers-professionals and social groups that ensure distribution and accounting. Such type of economy required strict centralized management, which also ensured the creation of a state.

As a counterweight to previous assumptions, the conquest theory stands out. Its initiators state that the first states emerged because of the influence of an external factor – when big and strong tribes conquered the weaker and smaller ones. Conquerors then persuaded the masses of people, and the state would become the governing body of the winners against the defeated ones.

Theory of economic determinism or class theory is mostly represented in Marxist conception. It explains the rise of the state as the emergence of private property, and the division of society into antagonistic classes with conflict interests. As a result, the emergence of the state is being explained as an instrument to reduce the opposition of lower class and as the result of socio-economic processes in the society.

Theocratic theory of state's emergence accepts the fact of its emergence as the creation of God, based on the thesis 'all authority come from God'. The latter concept is based on real historical facts: the first state science had religious forms (management of wizards), and this theory became popular in the Middle Ages, when the church sought to justify its supremacy of governance against the secular governance.

Patriarchal (paternalistic) theory bases the emergence of a state as a process of merging small families into one large family under the leadership of a leader who cares for his obedient ones. Here the patriarchal (family's) government evolves into a state government. This concept has acquired the modern understanding of state parentalism. It was believed that the state's actions will be implemented in accordance with the maximization criterion for the function of general welfare, which, in turn, emanates from the identification of the state's and society's interests.

The organic theory of state's emergence is based on the analogy between society's and biological organism: both are characterized by development stages, for example, the transition from simple to complex. By expanding conquest practice, the structure of society becomes more complex, classical distribution emerges, a ruling class appears, and militarized society reaches the unity based on the hierarchical organization state and governance.

The psychological theory explains the creation of a state by special features of human psyche - the desire of individuals to have an authority whose instructions can be followed in everyday life. It is to be argued that the emergence of state and law is caused by human emotions and experiences, without which the existence of permanent social groups is impossible.

The aforementioned theories of the emergence of a state do not, in principle, contradict each other, but rather complement each other. In addition, we cannot consider the provided list as complete. Theories such as the patrimonial (Karl Ludwig von Haller), sports (Jose Ortega y Gasset), the diffusion (Robert Fritz Graebner), the racial (Joseph Arthur de Gobineu), and others, also do not claim to be versatile, considering only one factor of state formation. In any case, as shown by the comparative studies of the last decades, based on the confirmation of plurality factors, there is no single and necessary cause for the emergence of a state. The state is more likely to be a result of a series of external - geographic, ecological, economic, technological, and institutional impacts.

Most authors, with a contractual opinion, especially with the support of Douglas Norte, treat the state as an organization with relatively clear advantages in enforcing coercion, spread over a geographical area bounded by its ability to determine the taxes for existing entities. In this case, the coercion is understood as a synonym for government, which is an effective mean for redistribution of wealth in a world with limited resources. In other words, the state is a monopolist of legal coercion. There are many examples in economics history when, during the longer or shorter period, residential and other activities in communities were held without central government, such as the Californian Golden Age (John Umbeck, 1981). A prerequisite

for the emergence of such community was the relatively uniform distribution of potential of coercion (in this case it is about the six-stroke colonies that all miners used to have in order to reach for horizontal social contract). The American economists Martin C. McGuire and Mancur Olson proposed a different approach to understanding the “agreement” of a state's emergence as a vertical social contract. They separated the social contract from the deal with “state of exploitation” by giving an example when in the 1920s China was under control of many armed groups. The governor, who was a former bandit in the past, changed the robbery into a form of taxation, thereby completing his activity of the wandering bandit. The absence of the governor, as well as of exclusive rights to the territory, prompted the region to quickly erode resources and devastate local farms. In this case, the approach of “state of exploitation” uses a monopoly of coercion to maximize income for the benefit of the governor or group of individuals, and as a rule, it wins in a contradiction with an individual or a group of people, as the average cost of coercion’s implementation is lower than that of opponents.

Already when the first economic theories had emerged - the researchers studied the role of the state in the economy. It is expedient to study the main assumptions of economic regulation concepts presented by different authors. Depending on the general conception, the schools of economics differ in their assessment of the essence and significance of state regulation instruments, as well as economic trends.

MAIN PROVISIONS OF CONTEMPORARY ECONOMIC THEORIES ON THE ROLE OF THE STATE IN THE ECONOMY

One of the first schools of economic thought is mercantilism (it. mercante - merchant, trader). Representatives of the mercantilism school of the early 16th - 17th centuries supported the need for an active state economic policy.

The Merkantilists identified property with money and sought to accumulate money inside the state. Advocates of early mercantilism theories (V. Staford, G. Skarufi) suggested for the states to implement measures in order to keep money inside the state. They proposed to ban export of money abroad, to introduce a state’s monopoly for currency trading and foreigners had to spend all income received from the sale of goods on purchasing local products. Representatives of the late mercantilism (Thomas Mun, James Stuart) based the state's economic policy on the fact that in the area of trade the most important task is to achieve an active trade balance. As it was claimed by representatives of late mercantilism, the state is the richer the higher the difference of price between the exported goods and goods imported to the

state. Merkanalist ideas have become the theoretical basis of state policy, which has received the title “protectionism” and which is aimed at promoting the state's economy and its protection from foreign competitors. In fact, since the 17th century until today, there has been no state in the world that under certain conditions did not use an economic protectionist policy, and some elements of such policy are still being used today. In individual cases, developed countries use the measures of support for exporters and protection of the internal market from importers, endeavoring to balance the trade and payments. As a counterweight to the form of protectionism, the World Trade Organization was established to combat the economic and administrative barriers that restrict international competition.

The physiocracy theory (F. Quesnay, A. R. Turgot, the 17th century) contributed a great deal of knowledge about the function of macroeconomic regulation. Representatives of this school, speaking for freedom of trade, considered agricultural production and agriculture as the main source of state assets, because only in this field clean products were created. It is this school that has merits for the results of research at macroeconomic level, reproduction, social product chains, income analysis. The physiocracy theory raised the question of the development of priority sectors (agriculture) and their support by state regulation instruments (taxes, customs).

Subsequently, by the end of stage of the initial capital accumulation, economists increasingly started to criticize the position of mercantilism and endorsed the policy of economic liberalism. The founders of classical political liberal economy, A. Smith (1723-1790), D. Ricardo (1772 - 1823) also based their approach on that. The basics of A. Smith's teaching were explained in his book “An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations” (1776). He had an approach of “natural harmony” (balance), which in economics was determined with the absence of state regulation. A. Smith tried to prove that the state was essentially unsuitable for economic functions. In addition, the state is a bad administrator, because its officials are often negligent, unscrupulous, because they are not directly interested in a good administration, and they are paid from public funds (Gide and Rist, 1932). A. Smith, being an obvious advocate of a free market (the less public intervention, the better), was not against all government actions aimed at increasing the overall level of well-being¹.

The general evolution of economic theories that denied the active role of the state in the economy was violated by J.M. Keynes theory. The Keynesian conception is basically based on

¹ Urbonas, J.A. ir kt., (2009). *Ekonomikos teorijos: praeitis ir dabarties tendencijos*. Kaunas: Technologija.

the ideas of one of the most successful 20th century's economists John Maynard Keynes (1883-1946). He scientifically grounded the concept of 'macroeconomics', which has formed as an independent scientific discipline after J. Keynes's most famous book "The General Theory of Employment, Interest, and Money" was published in 1936. Keynes's main ideas in the book were related with economic fluctuations, and Keynes was particularly skeptical about the principles of "natural harmony" in the economy. In his view, the system of free market lacks an internal mechanism that would ensure the macroeconomic balance. The central point of Keynes's theory is that the level of employment in each country is determined by the size of effective demand, which consists of consumer demand and investment demand. Keynes contradicts the neo-classical statement that in the event of unemployment, the market mechanisms that will solve the employment problem will automatically take place. By the 20th century's 7th decade the Keynesian theory was the most popular and the economic policy of developed countries was based on it. Later, in the middle of 20th century, the followers of Keynes, analyzing his ideas, developed the concept of economic system influenced both by the free market and the state. Here the state performs a function of "stabilizer" by eliminating (or leveling) the volatility of socio-economic development. In the 1970s, when facing a serious global crisis of energy, two factors emerged: a decline of production and inflation, which was given a generalized name of stagflation. According to the critics of the Keynesian theory, this theory could not sufficiently explain the new phenomena of economic development, and their conclusions in the field of economic policy deepened the negative consequences.

Monetarism (Karl Bruner, Milton Friedman, Irving Fischer) is the most significant among such theories. The theory of money is based on this idea, which treats money as the main element of a free market's economy. According to this theory, the mass of money in circulation directly influences the price level. This means that money serves as a function for management of demand and, accordingly, influences the employment and scope of production. Monetarists say that state regulation is harmful from the side of the business initiative, destabilizes the economy and is essentially bureaucratic. Therefore, they are proposing to minimize the state's interference in the economy, leaving only fiscal management policy. In this way, the essence of monetary policy is to regulate the proposed amount of money for the stabilization of the national market. Modern monetarists pay special attention to the socio-psychological climate of economic growth, where factors of waiting and unexpectedness are important. There are different branches of modern neo-institutionalist theory (R. Coase, J. McGill Buchanan, D. North) among the theories denying the active role of the state in economic regulation.

According to this theory, there are insufficiencies of the market that need to be filled by the state, which means that the mechanism of market's self-regulation is being questioned. These insufficiencies include: monopolies, information asymmetry, peculiarities of the political cycle, bureaucracy and corruption. Therefore, the solutions of this problem are optimization of state's economic functions and increase of efficiency.

One of the methods for management of economic process is state dirigisme. The author of this method (Fransua Peru), as well as other representatives of the institutionalism, had a critical approach on classical market theory. The main object of their criticism was the abstraction of the theory, the mismatch of its position with the real markets that arose in many countries in the second half of the 20th century. In their view, the mechanism of free market can no longer perform the role of the balance regulator. The market is structurally transformed by monopolies and by intervention of other institutions. F. Peru opposed the treatment of the economy as closed, independent system. He believed that the economy was inextricably linked with social relations, as well as with politics and ideology, therefore, accordingly, he supported the demand for state's regulation in the economy. The backwardness of the country after the Second World War required for restoration and modernization of economics, reconstruction of old industries and the acceleration of new industries' development and economic growth - all of which required more active and long-term state's economic policy. In the economic dirigisme, i.e. in the management of economic processes, F.Peru saw the possibility of restructuring the economics. In economic theory, consistency is understood as one of the concepts of economic equilibrium, according to which the achievement of equilibrium and its persistence in the economy are classified as main macroeconomic goals. Swiss economist Marie Walras was the first who offered the concept of general economic equilibrium as a universal instrument for analyzing the economic system. However, the market economy cannot fully guarantee the economic, social, environmental and other interests of all members of the society. It needs to be noted that in the event of economic equilibrium, socially important issues cannot be solved for one social group of society, without prejudice to the welfare of the other social group. In addition, the regulation of the economic sector imbalances the natural functioning of the market's equilibrium mechanisms, restricts the interests of business subjects, and among other things, the state regulation of economic policy has disadvantages, thus the balance of interests of all members of society is not maintained.

Table 2. Authors who analyzed the theories of regulation

Theory	Researchers	Year of emergence
Mercantilism	V. Staford, G.Skarufi	XVI – XVII c.
Protectionism		XVII c.
Physiocracy theory	F.Quesnay,A.R.Turgot	XVII c.
Liberalism	A. Smith, D. Ricardo	1776- y.
Keynesian	J.M. Keynes	1936 -1970 y.
Monetarism	Karl Bruner, Milton Friedman, Irving Fischer	XX c.
Institutionalism	T. Veblen	XX c.
Economic quilibrium	M. Walras	1970 y.
Regulation theory	G. De Bernis	1977 y.

SCIENTIFIC STRATEGIC APPROACH TO STATE REGULATION

Examples of recent history testify to the active role of the state in the economy. In particular, it has grown in the financial sphere, its influence on the stability of the financial system is primarily carried out through macro-regulation of interest rates and realization of credit's policy measures. The state, as a provider of goods and services for national needs, has become a business entity and influences market prices and volumes of demand and supply. Budgetary, tax and financial instruments of credit are real factors of impact for economic development. Under these conditions, the economy is characterized as mixed. Its dynamics and mechanisms are based on the functioning of the state and the market.

Active - interventional participation of the state in the national economy in order to achieve implementation of social priorities, manifest as: realization of legal regulation, regulation of personal income, regulation of labor relations, social security, tax and other measures. Active participation of the state in satisfying the social needs of all members of society treats the modern society as a society of social market's economy. In the opinion of scientists, a socially oriented economy is a system that combines contradictory aspects such as: economic efficiency of the market and social justice, economic growth and full employment, mechanism of market's self-regulation and state regulation². The state in a market economy must create conditions for that sector of the economy that does not function according to laws of the market - the so-called socio-cultural field: science, culture, education, demographic

² Rakauskienė, O. (2006). Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

processes, full employment, health care, environmental protection, pensioners, people with disabilities, maternity support³. State regulation is divided into social and economic (Bakaveckas et al., 2005). Thus, in order to reveal the essence of the phenomenon and taking into account the functions, goals, and measures of positive (in Latin *positus* – “situated”) regulatory, it can be argued that state regulation can be defined as an active, necessary and legitimate activity of state institutions, implementing the social-economic functions of the states and using the positive measures of economic policy regulation, in order to maintain the balance between the well-being and interests of all groups of society.

While in the 20th century the socio-economic relations were developing, both supporters of state intervention and its opponents could not deny the need to use the state as a stabilizer in the global production. In the event of market’s insufficiency, the necessity of state regulation is traditionally determined and situation related with imperfection of competition occur when there is a possibility to influence the economics of production quantities or agreements, the emergence of external relations, incomplete information or its asymmetry, demand for public goods, as well as market insufficiency in some licensed spheres, such as insurance and credit. However, the choice of the “right path” and formation of prospective public objectives today remain the law of the state and are carried out in the most popular public consensus on justice which was in natural or coercive way established in public opinion. When assessing justice, three main methods of selection can be distinguished. In the case of classical liberalism, it is stated that the state must only influence such changes, which correspond to the Pareto optimal criterion, i.e. resources should go to those who can pay the highest price for them, therefore they can use them in the most rational way. In this case, the right path is understood as market’s distribution and equal conditions are understood here as equality of opportunity, not equality of results. Understanding the function of public welfare is acceptable to utilitarianism which is an amount of individual functions of utility. In this case, the functioning of a state can be considered as successful when the combined benefit of all members of society increases. Egalitarianism places priority on the equality of members of society. Here cohesion and solidarity are valued more than individual achievements or independence from the state. A special approach to egalitarianism was suggested by the American philosopher John Rawls. According to the attitude of his followers, recognition of justice of a phenomenon is possible only by assessing the present social status according to what it will be tomorrow. In this case,

³ Ibid.

the function of the system is to improve the situation of the least-equipped members of the society. The main objectives of state regulation can be classified into the structure (see Table 3).

Table 3. Classification of objectives of state regulation

Attributes of classification	Objectives of regulation
By sphere of regulation	Social-political Economical Social Organizational (structural) Informative Cultural
By level in the structure of objectives' tree	Strategic Operative Tactical or supplying
By time of realization	Prospective Direct
By object of objectives	Private Public
By probability of the results	Final Temporary

CONCLUSIONS

Studies have shown that the theory of state regulation has developed rapidly, and the attitude has evolved, but modern economic science, despite persistent disagreements and discussions, confirms a general approach to these areas of activity of the state in the economic sphere: coordination of macroeconomic policies (taxes, budget, regulation of the financial sphere), business activity to a certain extent (public procurement), regulation of monopoly activities, influence on economic growth (investment in human capital, efficiency of state institutions), application of benefits to vulnerable groups of society (pensioners, unemployed people, people with disabilities). The following measures of state economic regulation can be distinguished: political (long-term economic strategy) measures, economic measures (participation of the state in markets, preparation of measures stabilizing the economy), financial measures (state fiscal-monetary policy, determination of tax and tax incentives), legal measures (regulation of legal relations), environmental measures (determination of limit values for environmental pollution, promotion of environmental programs), social (social programs,

targeted social measures and benefits). Neither the unanimous assessment of the results of state economic regulation is possible from the society's side, nor a simple diagnostic tool exists, which would allow to confidently claim that intervention of the state is rational. However, most economics schools agree on the need to look for a compromise between economic growth and equality. It should be noted that the main stage of organization of state economic regulation is determination of the objectives of state's bureaucracy and its analysis by sphere of regulation. Objectives must be determined not only by to the size of their impact on the economy of the country, but also based on the quantitative parameters of expenditure and the level of institutional support for achievement of them.

REFERENCES

1. Bartle, I.; Vass, (2007). P. Independent economic regulation: A reassessment of its role in sustainable development. *Utilities Policy*.
2. Brownsword, R., Scotford, E., Yeung, K. (2017). *The Oxford Handbook of Law, Regulation and Technology*.
3. Committee for Economic Development, (2015). *Crony Capitalism: Unhealthy Relations Between Business and Government*. At: <https://www.ced.org/reports/single/crony-capitalism-unhealthy-relations-between-business-and-government>
4. Correa, P., et al. (2008). Regulatory governance in Brazil n infrastructure industries. *The Quarterly Review of Economics and Finance.*, 48: 202–216. Chirstopher, W. J. *EU Energy Law*.
5. Jankauskas, V.; Šeputienė, J., (2009). *Impact of Institutional Environment on the Economical Development*. *Ekonomika*.
6. Ktchen, D., Short, J. (2014). *Mastering strategic management*.
7. Lietuvos Konstitucinio teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutartis byloje Nr.23/05 – 18/07. At: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta518/content>
8. Platonas (1981). *Valstybė*. Vilnius: Mintis.
9. Rakauskienė, O. (2006). *Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika)*. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas.
10. *Regulatory Policy in Perspective*, (2015): A Reader's Companion to the OECD Regulatory Policy Outlook, OECD. At: http://www.oecd-ilibrary.org/governance/regulatory-policy-in-perspective_9789264241800-en
11. Stevens, G. (2015). *Economic Conditions and Prospects: Creating the Upside*.
12. Thomas, D. (2012). *Regressive Effects of Regulation*, Fairfax, VA: Mercatus Center At George Mason University, At: http://mercatus.org/sites/default/files/RegressiveEffects_Thomas_v1-0.pdf
13. Urbonas, J.A. ir kt., (2009). *Ekonomikos teorijos: praeitis ir dabarties tendencijos*. Kaunas: Technologija.
14. Vaišvila, A. (2000). *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia.
15. Visokavičienė, B. (2012). *Pinigų politika valstybės ekonomikoje*. Vilniaus universitetas, Vilniaus universiteto leidykla.

Žaneta Simanavičienė¹, habilitated PhD of economic sciences, professor. Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Business, professor. Research interests: sustainable regional development, economic security, human resources.

Virgilijus Dirma², doctoral student in economics. Mykolas Romeris university, faculty of Economics and Business, doctoral student. Research areas: state regulation, innovation economics, human resources.

OPINION OF FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS ABOUT THE ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES COURSE

Aušra Stepanovienė¹

¹*Mykolas Romeris University Public Security Academy Department of Humanities
Putvinskis st.70, LT-44211 Kaunas
Telephone (+37037) 303669
E-mail: ausrastep@mruni.eu*

Rasa Dobržinskienė²

²*Mykolas Romeris University Public Security Academy Department of Humanities
Putvinskis st.70, LT-44211 Kaunas
Telephone (+370 37) 303669
E-mail: rasa.dobrzinskiene@mruni.eu*

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-11

Summary. The aim of the paper is to describe difficulties that can be faced by students learning terminology of English peculiar to their professional field, or, in other words, English for Specific Purposes (ESP). Before the research the assumption was made that students are generally not prepared for the course regarding their basic English skills needed for communication. Thus, the research was supposed to confirm or deny the hypothesis. The survey of first-year students at Public Security Academy of Mykolas Romeris University was conducted to find out students' level of preparation and opinion about the usefulness of ESP course. The paper is completed with recommendations for teachers how to organize ESP teaching successfully.

Keywords: ESP, difficulties, legal terminology, preparation.

INTRODUCTION

English for specific purposes (ESP) is the field of teaching English, which focuses on awareness of certain needs. In addition, all decisions as far as course content and teaching methods are concerned are made regarding students' needs and reasons which lead him/her to studying the language.

Being a native speaker or a professional with perfect academic skills does not necessarily mean that one will be expert in ESP as it is a completely different field of a language. ESP develops students' ability to communicate in English in their professional surroundings. Thus, specialized knowledge of the area is required.

ESP as the method of teaching a foreign language is aimed at needs of a specific learner. Hutchinson and Waters¹ claim that the primary goal of ESP teachers is to design specific

¹Hutchinson, T., Waters, A. (1987). English for Specific purposes: a learning entered approach. Cambridge University Press.

curricula for distinct groups of learners. In this way, learners of ESP develop their communicative competence and are able to use the foreign language not only for everyday communication in real life situations but also for cooperation with their partners from abroad that belong to the same professional area. In short, one must emphasize the specific nature of learning/teaching ESP as it is directly linked to particular learners' needs.

Mykolas Romeris University was established in 2004. It provides education in the field of law. Thus, teaching of English is organized with orientation to needs of future law specialists. Public Security Academy provides the opportunity to study different programmes, namely Law and Police Activities, Law and Pre-trial Process as well as Law and State Border Guard. Consequently, students of the aforementioned programmes learn ESP related to the fields they study. Innovative and creative teachers of ESP are constantly involved in developing and applying appropriate methods and teaching aids regarding students' specialization. Thus, the paper aims at describing students experiences when studying ESP and its peculiarities as far as vocabulary is concerned.

Analysis of scientific literature, a questionnaire, observation and data analysis were applied in the paper.

The objectives of the research are as follows a) to reveal purposefulness of students' needs analysis and its importance within the context of teaching ESP b) to show students' level of preparation to learn ESP c) to find out students' attitude towards ESP learning.

LITERATURE REVIEW

One learns ESP having specific expectations and aims in order to gain linguistic competence in certain fields and, thus, it is apparent that analysis of one's needs is primary and probably the most important step in developing or renewing ESP curricula. Success subsequently depends on identification of the aims and needs. Moreover, the curriculum of ESP is basically short-termed and, therefore, it is essential to learn what a student might really encounter in his/her professional area. Analysis of needs helps select and make priorities. Consequently, the primary aim of ESP curriculum designer is to find out learners' needs and orient the course towards satisfaction of the expectations. Thus, analysis of needs is an inseparable and crucial part of ESP teaching.

“In general, the need is defined as the gap or huge discrepancy between the existing situation and the desired one in the future”² whereas analysis of needs is a process which seeks to systematically examine the current and aspired situation. As far as learning/teaching is concerned, analysis of needs means collection of information, on the basis of which it is possible to design the curriculum conforming to requirements of certain students’ group.³ Having identified the needs, it is easier to formulate aims and objectives as well as select the learning content, choose and adapt teaching aids, methods and strategies, ways of assessment, etc.⁴

Tony Dudley-Evans and Maggie Jo St. John⁵ are significant contributors to the development of ESP. In their opinion, ESP is a sub-part of the whole English teaching process. Its aim is to prepare learners of ESP to fulfil their professional role successfully in the English language regarding the specific nature of one’s job and it implies communication. Robinson⁶ is another representative of ESP, who focuses on the analysis of needs and describes ESP as “goal directed”. It means that ESP learning derives from the above mentioned analysis of needs, which in turn defines precisely the nature of tasks and activities that students have to undertake to reach specific goals in their professional environment.

In Lithuania the research into needs analysis within the field of ESP is not numerous. J. Petruševičius and R. Jocaitė (2005) have conducted the analysis of the current situation in Šiauliai University while G. Laugalienė and A. Riley (2006) have investigated ESP needs of Lithuanian War Academy Cadets. A. Janulienė (2004) analysed students’ satisfaction with studies of the professional foreign language. A. Liuolienė and R. Metiūnienė (2006) investigated peculiarities of ESP motifs and emphasized the importance of needs analysis when developing curricula. They also introduced the dominating trends of needs analysis. E. Bartnikaitė and V. Bijeikienė (2017) examined the needs and problems regarding the use of general and legal English faced by law practitioners. V. Prancevičiūtė and Z. Zajankauskaitė (2012) surveyed how the ESP approach to English language teaching meets the students’ needs

² Berwick, R. (1989). Needs assessment in language programming: from theory to practice. Cambridge: Cambridge University Press, p.52.

³ Iwai, T., Kondo, K., Limm. S.J. (1999). Japanese language needs analysis. Available at: <http://www.nfrc.hawaii.edu/Networks/NWB.pdf> [accessed 31 March 2018].

⁴ Kavaliauskienė, G., Anusienė, L., Kaminskienė, L. (2007). Challenges for ESP learners: alternative assessment of performance and usefulness of class activities. Socialinis darbas, Nr. 6(1)

⁵ Dudley-Evans, T., Maggie, J. (1998). Developments in English for Specific Purposes. Cambridge: Cambridge University Press.

⁶ Robinson, P. (1991). ESP today. Hemel Hempstead: Prentice Hall International.

and how the students' needs can be employed for the adjustment of the ESP course with regard to students' evaluation of their needs.

Future law enforcement officers of the Academy of Public Security are studying English in relation to law enforcement, which has been the field of ESP not widely researched so far. Moreover, it is characterized by complicated vocabulary. Thus, in order to improve the high quality course of the English language in the field of law which conforms to students' needs and expectations and simultaneously organize its efficient teaching, the research into students' needs is required, which could reveal learners' preparedness for the course and what difficulties they face when studying specific terminology of law.

On the basis of literature review and the hypotheses concerning difficulties that ESP learners may face a questionnaire for the interview with students of ESP was designed. The aim of the research was to collect the data regarding ESP learners' experiences.

METHODOLOGY

The study was a four-month period from the beginning of September 2017 to the end of December 2017. A total of 83 first year students of Mykolas Romeris University, Public Security Academy participated in the research. The interviewed learners, majoring in law and pre-trial process were chosen randomly and all of them were involved in the ESP course. The purpose was to collect from research participants as much data as possible concerning the difficulties that students face in ESP course.

RESEARCH FINDINGS AND THEIR ANALYSIS

The aim of the research was to find out students' attitude towards studying ESP and their level of preparation for the course. First year ESP students of Mykolas Romeris University, Academy of Public Security, were selected to be the respondents of the research.

The questionnaire including learners' attitude towards studying ESP was used for the research. The respondents had to answer several questions, five of which were asking to provide the answer and indicate the degree on the scale, namely *Completely*, *Not at all*, and *Partly*.

The table of the questionnaire clearly shows that 47 % of the learners have enough knowledge of English in order to successfully study ESP (completely according to the questionnaire) whereas 42 % of the students state that their knowledge is sufficient partly. In other words, most of the students claim that they are prepared and feel confident about learning ESP. In addition, it does not seem very challenging or demanding for them. However, 11 %

believe they are going to face certain difficulties when learning ESP and this can cause complicated learning situations for both students and teachers.

Table 1. Students' Answers Concerning Learning ESP(%)

Questions	Completely	Not at all	Partly
1. Do you have sufficient knowledge of a foreign language to learn ESP?	47	11	42
2. Can you understand the content of ESP course?	66	13	21
3. Do you understand ESP terminology of your professional field?	50	4	46
4. Can you discuss about different issues related to your profession?	28	14	58
5. Does the content of ESP course satisfy your learning needs and expectations?	45	14	41

As far as the second question is concerned, 66 % of the learners claim they can understand the content of the course while 21 % state that it is clear for them only in part and the rest 13 % indicate that the content of ESP course seems vague for them. In other words, they do not understand it at all. Thus, less than a half of the respondents highlight the difficulty understanding the content of the course. This finding can be based on the curriculum design as ESP is introduced only in the second term, which in turn means that the students are not content-prepared yet for studies of ESP.

The findings of the research indicate that 50 % of the respondents, which means half of them, can understand ESP terminology, including typical collocations whereas 46 % claim they can understand it in part. The rest 4 % say they do not understand it at all. As it has been mentioned above, ESP course is introduced only in the second term, which means that students have not gained sufficient theoretical grounds of the subjects in the field and it may aggravate the process of studying ESP. On the other hand, this obstacle can be overcome by consulting teachers of specific subjects.

28 % of the respondents indicated their ability to discuss on the issues of their profession. 58 % can do it in part whereas 14 % are unable to discuss the topics of their specialization. The results are not satisfying as they reveal the respondents being unable to develop a discussion in

their professional field and this in turn aggravates the process of learning ESP. In addition, one should take into consideration 46 % of the respondents who claim that they may face difficulties understanding ESP terminology. Above all, the conclusion can be drawn that ESP course might be complicated for second year students.

Finally, 45 % of the respondents state that their learning needs are satisfied by ESP course content. On the other hand, 14 % of the respondents believe that the content does not meet their expectations while the rest 41 % claim it satisfying in part. These findings are significant regarding the aim of the ESP course, which is to satisfy needs of particular learners. This should be done by analyzing certain factors such as the level and skills of the English language, the depth and volume of professional knowledge as well as the objectives that individual learners set before undertaking the course.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Students are more motivated to learn a subject, including ESP course, when they find the information they are introduced to personally meaningful. This definitely includes their present and future professional activity. Therefore, ESP teachers should primarily find out what individual learner's needs are before designing the course and selecting the teaching content and aids.

The reasons explaining why students' needs and expectations are not met by the content of ESP course could be analysed in more detail. The findings reveal that 47 % of the respondents, which is almost half, have sufficient basic knowledge to undertake the ESP course whereas the rest half of the respondents, which is 53 % claim being not prepared for the course yet. More than a half (66 %) can understand legal issues included in the course content. Nevertheless, one third of the students remains being unaware of the topics discussed. Another problem is insufficient knowledge of ESP terminology as it was stated by 50 % of the respondents. 28% of the respondents feel they can discuss the issues related to their profession while 58 % can do it in part, with 14 % being unable to participate in the conversation covering their profession-related topics at all. Last but not least, 41 % of the respondents feel the ESP course only in part satisfies their needs and expectations.

So as to deal with the problems mentioned above, teachers bear huge responsibility selecting appropriate assignments for their students and adjusting them to learners' needs. Furthermore, close integration of subject teachers is crucial.

The aim of the research was to analyse difficulties and challenges that one may face when learning ESP. However, certain recommendations could be provided for subsequent investigations regarding overcoming the obstacles to be faced:

ESP teachers are supposed to keep close contacts with teachers of professional subjects at the same university.

ESP teachers should encourage their students to analyse the content of the ESP course with teachers of different subjects for better awareness of the professional issues.

ESP course should be designed by incorporating a wide range of methods and approaches, based on skill training and topic development in order to satisfy expectations and needs of different learners.

The problem is how to meet the needs of mixed ability students. There should be remedial learning tools for weaker students.

The course is attended in the first year of the Bachelor degree when students have no knowledge of their national law. They have no awareness of differences between legal systems as well as are unfamiliar with court and legal procedures. It would be more reasonable to transfer the ESP course to the middle of the law degree programme.

REFERENCES

1. Bartnikaitė, E., Bijeikienė, V., (2017). *Perspectives in Legal English in-Service Education: Needs Analysis in Lithuanian Context*. Studies in Logic, Grammar and Rethoric. The Journal of University of Białystok. Vol. 49, issue 1.
2. Berwick, R. (1989). *Needs assessment in language programming: from theory to practice*. Cambridge: Cambridge University Press, p.52.
3. Dudley-Evans, T., Maggie, J. (1998). *Developments in English for Specific Purposes*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Hutchinson, T., Waters, A. (1987). *English for Specific purposes: a learning entered approach*. Cambridge University Press.
5. Iwai, T., Kondo, K., Limm, S.J. (1999). *Japanese language needs analysis*. Available at: <http://www.nfrc.hawaii.edu/Networks/NWB.pdf> [accessed 31 March 2018].
6. Kavaliauskienė, G., Anusienė, L., Kaminskienė, L. (2007). *Challenges for ESP learners: alternative assessment of performance and usefulness of class activities*. Socialinis darbas, Nr. 6(1).
7. Pranckevičiūtė, V., Zajankauskaitė, Z. (2012). *Adjusting an ESP Course to Students' Needs in Tertiary Education: A Case Study*. Studies about Languages. No 21.
8. Robinson, P. (1991). *ESP Today*. Hemel Hempstead: Prentice Hall International.

Aušra Stepanovienė¹, Mykolas Romeris University, Academy of Public Security, Department of Humanities, lecturer. Research interests: professional English methodology and didactics, theory and practice of legal English translation.

Rasa Dobržinskienė², PhD, Mykolas Romeris University, Academy of Public Security, Department of Humanities, lecturer. Research interests: culture of language, professional language, pragmatic linguistics, language of advertisements and commercials

LEGAL REGULATION OF WITNESS PROTECTION IN THE EUROPEAN UNION

Yorik van Lent¹

Central Crime Unit, Dutch National Police
E-mail Yorik.van.lent@politie.nl

DOI: 10.13165/PSPO-18-21-12

Summary. To effectively fight organized crime and terrorism, law enforcement agencies have to rely more and more on witness statements, since traditional investigative measures have proven less effective. As a result this has generated an increased need for international witness protection. This article gives an oversight in the legal regulations of witness protection on the level of the European Union (EU). Since international police cooperation is a key aspect of witness protection, Europol's role in the cooperation between the EU member states is included in this article. It concludes with recommendations for future international cooperation regarding witness protection in the EU.

Keywords: legal regulations, witness protection, European Union, Europol, police.

INTRODUCTION

An area that deserves a closer look regarding European police cooperation might be witness protection in the European Union (EU). Or more specific the form in which witness protection is legally embedded on the level of the European Union. More and more it is recognized that the closed nature of criminal and terrorist groups urge to rely on witnesses that are close to the groups they are incriminating since traditional investigative methods have proven to be less successful. In particular when it comes to more serious and organized crimes¹. Organized crime groups (OCG) often try to prevent incriminating witness statements by threatening the witnesses. These threatened witnesses can be granted the status of protected witnesses. In that case the dedicated (police) units or specially trained officials step in. Especially for the smaller and more densely populated member states of the EU, it is paramount to cooperate with the responsible units and authorities of the other member states to ensure functioning and efficient witness protection programmes. In particular when endangered witnesses need to be relocated and are forced to build new lives away from the people against

¹ Enikö, F. (2006). *The rising importance on the protection of witnesses in the European Union*. In: International Review of Penal Law, vol. 77, 2006. p. 314.

whom they have made incriminating statements². This might call for some regulation on EU level.

The **aim** of this article is to appraise the witness protection concept and to evaluate how it is regulated within the EU and what is the possible improvement for legal regulation. In order to answer these questions a literature study has been conducted in addition to personal conversations with members of the Dutch witness protection unit. On their request their names are not mentioned in this article. The information gathered in these personal conversations therefore merely function as a background on the phenomenon of witness protection. The **object** of this article is to give an insight in the legal regulation of witness protection in the EU. Due to its restricted volume this article will do no complete justice to detailed case studies. Furthermore, since international police cooperation is a key aspect of witness protection, Europol's role in cooperation between the member states of the EU will be addressed as well. It will conclude with personal recommendations.

WITNESS PROTECTION

The way witness protection is globally designed is not homogeneous. Even within the EU these differences are found as well³. In some of the individual EU member states this responsibility is embedded within the police forces while in others it is i.e. part of the ministry of interior. Some member states have a specialized unit dedicated to witness protection. Other member states might consider witness protection as a part of basic police work⁴. Despite the institutional differences all the responsible units are concerned with protecting citizens who are cooperating with police and justice in a criminal case and because of which their lives are being threatened. Even the partners and families of endangered witnesses can be protected as part of the witness protection programmes. Or as the Commission of the European Communities defined it : "*Witness protection is the process in which witnesses who testify in criminal trials are provided with specific procedural and non-procedural protection measures aimed at effectively ensuring their - sometimes including their relatives'- safety before, during and after their testimony*"⁵

2 Council of Europe (2014). *Witness protection as an indispensable tool in the fight against organised crime and terrorism in Europe*. p. 2.

3 Fyfe, N.R. and Sheptycki J. (2005) *Facilitating witness co-operation in organised crime cases: an international review*. Home Office Online Report 27/2005. p. 5.

4 Enikö, F., p. 318.

5 Commission of the European Communities. (2007). *Commission working document on the feasibility of EU legislation in the area of protection of witnesses and collaborators with justice*. Brussels. p. 2

In the above mentioned definition by the Commission of the European Communities a distinction has been made between procedural and non-procedural protection measures. The difference between the two measures is that procedural protective measures operate within the scope of criminal procedure and affect its rules. Non-procedural protective measures can be described as measures which do not affect the rules of criminal procedure and have no influence on the rights of the defence. Witness protection programmes in which witnesses or collaborators of justice are being protected can be called non-procedural protective measure⁶.

There are many forms in which witnesses can be protected. The level and means of protection depend on the threat that is posed on the witness⁷. These measures of protection can include i.e. electronic surveillance and protecting of the homes of the witness, changing the identity of the witness temporarily, close protection measures of the witness but also relocating and changing the identity of the witness for good. In that case the witness has to build his or her live from scratch in a sometimes remote and often unfamiliar environment abroad. This is the most comprehensive form of witness protection, namely the entry into a witness protection programme in which the witness who requires protection comes under the control of members of the witness protection unit⁸. This article will mainly focus on the latter kind of witness protection since international police cooperation is more often than not needed in these cases. This counts especially for the smaller and densely populated EU member states. The risk for the witnesses to encounter the persons or their contacts against whom they have made their incriminating statements is more substantial in i.e. The Netherlands than in the scarcely inhabited parts of Finland as was mentioned by a member of the Dutch witness protection unit⁹. Adding that, sometimes it is necessary that a witness has to be relocated in another member state after being exposed in the member state initially chosen by the witness protection unit. In such a case efficient and rapid relocation is paramount.

As in many situations transborder (police) cooperation comes with difficulties. This is also the case regarding cooperation in the field of witness protection. A dedicated unit tasked with the protection of witnesses and in particular with witness protection programmes, is bound by secrecy. In order to ensure the safety of the witness, according to a member of the Dutch

6 Council of Europe, 2014, p. 8.

7 Dandurand , Y. (2010). *A Review of Selected Witness Protection Programs* . Report No. 001, 2010 . Canada: University of the Fraser Valley. p. 17-18.

8 Kortten, M. (2015). *Getuigenbescherming in Nederland*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam. p. 336.

9 Personal communication, June 2018.

witness protection unit¹⁰, it is necessary to share as little information about the programme or the witness as possible. International cooperation on the other hand requires the sharing of relevant information. Especially when there is the need to build a new life for a witness abroad. These opposing interests result in a situation where legal regulations on EU level could be convenient.

LEGAL REGULATIONS IN THE EUROPEAN UNION

In the EU there is no primary legislation on witness protection. However this doesn't mean that witness protection isn't regulated at all in the EU. The Council of the European Union (hereafter "The Council") has drawn up several Council Resolutions (secondary legislation) on witness protection. In particular in the fight against organized crime and terrorism. The reason that there is no primary legislation on witness protection in the EU is due to the fact that there are considerable differences in legislation and execution of witness protection in the individual EU member states. The resolutions and documents of The Council encourage the EU member states to create measures which ensure the protection of witnesses and at the same time respecting the rights of the defence¹¹.

In that context The Council endorsed the "Resolution on the protection of witnesses in the fight against international organized crime"¹² in 1995 in which the EU member states are requested to implement guarantees for the protection of witnesses regarding organized crime. It offered an oversight on the definitions of witnesses and persons who are possible subject to a witness protection programme as well as several possible measures for the protection of the witnesses.

A year later, in 1996, The Council endorsed the resolution on individuals who cooperate with the judicial process in the fight against international organized crime¹³. In this resolution The Council requested the EU member states to implement fitting measures of protection for those who cooperate with the police and justice system and who might be in danger because of that cooperation as well as their families and close relatives. This regulation was especially

10 Idem.

11 Enikő, F., p.313-322.

12 Council Resolution of 23 November 1995 on the protection of witnesses in the fight against international organized crime, OJ C 327, 07/12/1995.

13 Council Resolution of 20 December 1996 on individuals who cooperate with the judicial process in the fight against international organized crime, OJ C 010, 11/01/1997.

aimed at the “crown witnesses” who possibly were themselves part of an OCG and were offered the possibility to be granted benefits in exchange for information¹⁴.

After these two resolutions, in 2000, a recommendation was proposed by the EU to further elaborate the possibilities mentioned in the resolution of 1996. In particular the possibility to reduce the sentences for crown witnesses when they cooperate with justice. Although this is in itself not a witness protection measure it catalysed the use of crown witnesses with the need for protection that comes with it. This recommendation led in 2006 to a Legislative proposal¹⁵ in which the Commission of the European Communities stated: *“In some areas of criminality, such as organised crime and terrorism, there is an increasing risk that witnesses will be subjected to intimidation. All persons have a civic duty to give sincere testimony as witnesses, if so required by the criminal justice system, there should also be greater recognition given to their rights and needs, including the right not to be subject to any undue interference or be placed at personal risk. Member States have a duty to protect witnesses against such interference by providing them with specific measures of protection aimed at effectively ensure their safety.”* (p.24)

In 2007 the European Commission (EC) drafted a working document on the feasibility of EU-legislation in the field of protection for those who collaborated with police and justice authorities in the EU member states. On the one hand this working document focussed on the elaboration of already existing regulations and on improving the coordination and efficiency of existing practices. On the other hand the document consisted of a recommendation to develop a binding harmonized EU witness protection system based on minimal rules. The final recommendation of the EC was that more studies on the topic should be conducted before such a harmonized system could be developed due to the already encountered difficulties in harmonizing the differences¹⁶.

In the EU Drugs Action Plan for 2009-2012 the Council has mentioned the importance of cooperation in the context of witness protection programmes. It even requested member states to consider, where appropriate, to develop witness protection programmes¹⁷. In order to consider these programmes an evaluation of existing national legislation was mentioned as an

14 Korten, M., p. 143

15 Commission of the European Communities. (2006). *Commission Legislative and Work Programme 2007*. 24.10.2006. COM (2006) 629 final. Brussels

16 Korten, M., p. 144.

17 European Council. (2008). *EU Drugs Action Plan for 2009-2012*. OJ C 2008/C 326/09. p. 10.

important first step. Eurojust was appointed as responsible actor and to coordinate this evaluation¹⁸.

In 2010 in the context of The Stockholm Programme, i.e. the need for closer cooperation based on mutual recognition of the EU member states in cross-border crime was articulated. On the topic of witness protection it explicitly stated that: *"Victims of crime or witnesses who are at risk can be offered special protection measures which should be effective within the Union."*¹⁹. The way in which this protection is supposed to be carried out precisely was left unanswered. As well as the appointing of the responsible authority. Nevertheless it was an acknowledgement of the importance of the role witnesses play in fighting organized crime.

Although witness protection is seen as an important subject that needs the attention of the EU, there are still huge administrative and judicial differences between the member states. These differences can be explained by the different decisions that are being made by the individual international units in the EU member states. In addition to that one can say that the policy on witness protection has not yet been coordinated sufficiently by the member states and their competent European units²⁰.

And last but not least there is no shared all encompassing vision on the already achieved progress since a thorough analysis of relevant data is missing due to the confidentiality of this data²¹. Despite the mentioned intentions and regulations there are no binding texts on witness protection in EU legislation²². This lack of binding legislation provides a context in which the EU competent authorities dealing with witness protection have to find other platforms on which to cooperate. On EU level Europol is the institution that is tasked with the facilitating of police cooperation in the EU.

IMPACT OF EUROPOL

Article 88 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) under paragraph 1 states that Europol's mission shall be to support and strengthen action by the Member States' police authorities and other law enforcement services and their mutual cooperation in preventing and combating serious crime affecting two or more Member States,

18 Van Driessche, E. (2009) *Relocatie van getuigen (master thesis)*. Ghent: Ghent University. p. 73.

19 The Stockholm Programme (2010). *An open and secure Europe serving and protecting citizens*. OJ C 115, 04/05/2010. p. 12.

20 Van Driessche, E., p. 80.

21 Van Driessche, E., p. 80.

22 Enikö, F., p.314.

terrorism and forms of crime which affect a common interest covered by a Union policy. However, Europol is still a cooperation or coordination agency with minor operational powers and it does not have coercive powers to make decisions for the national police forces of the EU member states²³. *Europol can best be described as a centralized coordination network that coordinates the activities of national police organizations in the EU.*

As mentioned in paragraph 2 there are differences between the member states when it comes to the organization of their witness protection programmes. However starting in 2000 Europol has coordinated a European Liaison Network comprising the heads of specialists of the separate witness protection units throughout the EU. Next to these specialists the network also consists of 8 non-member states of the European Union, 12 international organisations active in this field, and overseas observers from Australia, Canada, New Zealand, South Africa and the U.S.A. Although this network provides information and develops instruments and guidelines with regard to the witness protection programmes it doesn't conduct operational activities²⁴. Nevertheless this network was mentioned as the most efficient network regarding operational international cooperation in the field of witness protection programmes in the EU according to a member of the Dutch witness protection unit²⁵.

It did also accomplice to draw up two guidelines for international cooperation on witness protection. The first guideline "Basic principles of European Union police cooperation in the field of witness protection"²⁶ dealt with the international placing of witnesses due to the problems for smaller and more densely populated countries as well as the thread posed by the large extend of some OCG's. This expressed the need for closer and more regulated cooperation between the EU member states. The second guideline "Common Criteria for taking a witness into a Protection Programme"²⁷ contained the criteria for admission in witness protection programmes. These criteria were meant as a guideline meant to be used by all EU member states in order to harmonize and regulate the work process and above all to ascertain a certain uniformity in witness protection programmes.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

23 Busuioc, M., & Groenleer, M. (2011). *Beyond Design - The Evolution of Europol and Eurojust*. Amsterdam Law School Research Paper No. 2011-09.

24 Commission of the European Communities. (2007). *Commission working document on the feasibility of EU legislation in the area of protection of witnesses and collaborators with justice*. Brussels, p. 4

25 Personal communication, June 2018.

26 Europol. (2003). *Witness Protection; Common Criteria for taking a witness into a Protection Programme*.

27 Europol, 2003

The aim of this article was to take a closer look at the legal regulation of witness protection in the European Union. There are many differences between the EU member states concerning witness protection. In some EU member states it is embedded within the police forces while in others it is i.e. part of the ministry of interior. Some member states have a specialized unit dedicated to witness protection. Other member states might consider witness protection as a part of basic police work. The form in which witnesses are protected and the measures implemented depend on the level of threat that is posed on the witness. The most comprehensive form of witness protection is the entry into a witness protection programme in which the witness who requires protection comes under the control of members of the witness protection unit. International police cooperation is more often than not needed in these cases. Especially for the smaller and more densely populated member states of the EU, it is paramount to cooperate with the responsible units and authorities of the other member states to ensure functioning and efficient witness protection programmes .

In the EU there is no primary legislation on witness protection. Witness protection in the EU is regulated using secondary legislation. In the fight against organized crime and terrorism the Council has drawn up several Council Resolutions on witness protection. These resolutions and documents of The Council encourage the EU member states to create measures which ensure the protection of witnesses and at the same time respecting the rights of the defence. Besides the resolution there are also framework decisions, work programmes, action plans and commission proposals in which the importance of witness protection is mentioned and in which cooperation between the EU member states is promoted. Although witness protection is acknowledged as an important subject that needs the attention of the EU there is no binding legislation. This absence can be explained by the difficulties in coordination between the EU member states and by the lack of a shared and all encompassing vision on the already achieved progress since a thorough analysis of relevant data is missing due to the confidentiality of this data.

Starting in 2000 Europol has coordinated a European Liaison Network comprising the heads of specialists of the separate witness protection units throughout the EU and even beyond. Although this network provides information and develops instruments and guidelines with regard to the witness protection programmes it doesn't conduct operational activities itself. Regarding regulating and making international witness protection more effective it did manage to draw up two guidelines for international cooperation on witness protection dealing with the

international placing of witnesses and another for the criteria for admission in witness protection programmes.

In order to improve the efficiency of the protection of witnesses in the EU there is a need to harmonize the national legislations of the individual member states. The EU is nevertheless reluctant to force the member states to implement equal legislation because of the existing differences. As a result witnesses will be less inclined to deliver incriminating statements against OGC's. Efforts like the European Liaison Network coordinated by Europol are the first steps in the right direction. It will strengthen the cooperation between the member states and at the same time forms a platform to share experiences and to express the needs and difficulties from the operational side of witness protection. Although the nature of the relevant data generated by the European Liaison Network is mostly highly confidential, it could be of importance to determine the status quo that is needed as a basis for future European legislation. More effort can be put in by i.e. Europol by sharing this data without compromising the confidentiality. Further studies should be conducted at the same time to pave the way towards a binding EU legislation on witness protection.

Although this article focussed on the legal and regulatory aspects of witness protection in the EU, there is one more recommendation I would like to offer of a broader scope. Witness protection on the EU level is still mainly focused on the fight against organised crime and terrorism. One can wonder whether this limitation is necessary. In a time when cross-border crime and international crime groups are prevailing, the importance of protecting witnesses is also increasing. More and more it is recognized that the nature of contemporary crime, without distinctions in the type of crime, urge to rely on witnesses since traditional investigative methods have proven to be less successful. Police investigations are relatively transparent nowadays resulting in evasive counter strategies by the perpetrators. Cooperation and communication with other people however will always be the weak spot in the efforts of hiding any crime, even outside the focus of the EU with regard to organized crime and terrorism. In relevance to this one might think about crimes relating cultural heritage and illicit trafficking of stolen artwork for example. Often these crimes are not directly related to OCG's nor to terrorism despite some. Therefore it might be effective if witness protection on international and EU level can be applicable to a wider scope of crimes in the future. Moreover it could be treated as a principle instead of merely an investigative measure in fighting organized crime and terrorism in the EU.

REFERENCES

1. Commission of the European Communities. (2007). *Commission working document on the feasibility of EU legislation in the area of protection of witnesses and collaborators with justice*. Brussels
2. Commission of the European Communities. (2006). *Commission Legislative and Work Programme 2007*. 24.10.2006 COM(2006) 629 final. Brussels
3. Council Resolution of 23 November 1995 on the protection of witnesses in the fight against international organized crime, OJ C 327,07/12/1995.
4. Council Resolution of 20 December 1996 on individuals who cooperate with the judicial process in the fight against international organized crime, OJ C 010,11/01/1997.
5. Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism, OJ L 164,22/06/2002
6. Commission Proposal for a Council Framework Decision on the fight against organised crime, COM (2005) 6 final, 19 January 2005
7. European Council. (2008). *EU Drugs Action Plan for 2009-2012*. OJ C 2008/C 326/09.
8. The Stockholm Programme. (2010). *An open and secure Europe serving and protecting citizens*. OJ C 115, 04/05/2010.
9. Bąkowski, P. (2013). *Witness protection programmes EU experiences in the international context*. Brussels: Library of the European Parliament
10. Busuioc, M., & Groenleer, M. (2011). *Beyond Design - The Evolution of Europol and Eurojust*. Amsterdam Law School Research Paper No. 2011-09. [Online]. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1869994 [Accessed at 18 Jul. 2018]
11. Council of Europe (2014). *Witness protection as an indispensable tool in the fight against organised crime and terrorism in Europe*. [Online]. Available at: <http://website-space.net/documents/19838/166208/20141030-WitnessProtection-EN.pdf/ced4664d-1ea6-4200-9af5-1ebcb77b3981> [Accessed at 18 Jul. 2018]
12. Dandurand, Y. (2010). *A Review of Selected Witness Protection Programs*. Report No. 001, 2010. Canada: University of the Fraser Valley.
13. Enikö, F. (2006). *The rising importance on the protection of witnesses in the European Union*. In: International Review of Penal Law, vol. 77, 2006.
14. Europol. (2003). *Witness Protection; Common Criteria for taking a witness into a Protection Programme* [Online]. Available at: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201301/20130129ATT59967/20130129ATT59967EN.pdf> [Accessed at 20 Jul. 2018]
15. Fyfe, N.R. and Sheptycki J. (2005) *Facilitating witness co-operation in organised crime cases: an international review*. Home Office Online Report 27/2005. [Online]. Available at: https://www.researchgate.net/publication/237321650_Facilitating_witness_cooperation_in_organised_crime_cases_an_international_review [Accessed at 20 Jul. 2018]
16. Korten M. (2015). *Getuigenbescherming in Nederland*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
17. Van Driessche, E. (2009) *Relocatie van getuigen (master thesis)*. Ghent: Ghent University. [Online]. Available at: https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/391/615/RUG01-001391615_2010_0001_AC.pdf [Accessed at 20 Jul. 2018]

Table of abbreviations

CEPOL	-	European Union Agency for Law Enforcement Training
EC	-	European Commission
EJMP	-	European Joint Master Programme
EU	-	European Union
OCG	-	Organised Crime Group
TEU	-	Treaty on European Union
TFEU	-	Treaty on the Functioning of the European Union

Yorik Van Lent¹, Master of Criminal Investigations (Mci), student of the European Joint Master Programme "Policing in Europe", operational specialist in the Central Crime Unit, Driebergen, The Netherlands. Research fields - European police cooperation, criminal law.

REQUIREMENTS FOR THE PREPARATION OF AN ELECTRONIC FORM OF AN ARTICLE

Unedited articles are being published in a periodical reviewed publication “Public Security and Order”. The content of such articles associates with various aspects of public security. Original, topical and corresponding the requirements articles can be placed in CEPOL data basis according to the recommendations of editorial board.

The article should identify the purpose of the scholarly analysis, its object and methods and prior coverage of the issue. It should include research results, conclusions and the list of sources. The article should be reviewed by two members of an editorial board or other two selected reviewers.

The article should comply with the following structure:

1. Title.
2. Author, an institution the author is representing, its address, email.
3. A detailed summary (at least 600 symbols) in the language the article is written in. The summary should briefly present the content of the article, identify the issues analyzed, and should include the basic 4-5 keywords).
4. Introduction. It should address the topicality of the topic of the article, identify the purpose of the scholarly analysis, its object and method and prior coverage of the issue.
5. The main text should include the analysis proper. It is recommended to divide the text into parts and subparts (e.g.1.2.1.,2.2.1., etc.).
6. The article should be finalized with substantiated conclusions and recommendations.
7. The list of sources should include all sources referred to in the article. It should comply with the following structure: firstly, the primary legal sources in a hierarchical order (i.e. Constitution, laws, by-laws, etc.), followed by case law. This should be followed by scholarly writings listed in an alphabetical order, and other sources (http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/mokslo_darbai/jurisprudencija/rules_on_citation_and_bibliography.doc).
8. If an article is published in Lithuanian, it should be followed with a detailed summary and keywords in English. If an article is written in a language other than Lithuanian, the summary should be in Lithuanian and should contain the same information as identified above. The summaries should be at least one page long, i.e. approximately 2400 symbols.

References should be made in footnotes, numbered consecutively in Arabic numbers. The manuscript should be 1.5 spaced on one side of an A4 list paper, margins 25 mm. The article should be no longer than 18 pages.

Pictures, schemes, diagrams and tables should be presented in a separate CD. The width of the pictures, schemes, diagrams, tables should be 84 mm or 175 mm. They may be presented in the following formats: Tagged Image Format File (TIFF), Word for Windows, Corel Draw, Excel. Text editor – Microsoft Word.

An article should be reviewed by at least two scholars, specializing in the area relating to the topic of an article. At least one of them should be from a different institution than Mykolas Romeris University. A faculty or department opinion concerning the scholarly value of an article and the need to publish it, its topicality should be attached.

Articles have to be presented to the managing editor: by April 1 (for the first edition of the year) by October 1 (for the second edition of the year).

Autorių kolektyvas

Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (21): mokslinių straipsnių rinkinys. – Kaunas: Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademija, 2018. – 150 p.

ISSN 2029–1701 (print)

ISSN 2335–2035 (online)

Mokslinių straipsnių rinkinyje publikuojami darbai apie teisinius, socialinius, filosofinius visuomenės saugumo užtikrinimo aspektus.

VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA (21)
Mokslinių straipsnių rinkinys

PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER (21)
Scientific articles

Atsakingasis redaktorius – prof. dr. Rūta Adamonienė
Atsakingojo redaktoriaus pavaduotoja – doc. dr. Aurelija Pūraitė
Vykdantysis redaktorius – doc. dr. Algirdas Muliarčikas
Maketavo – Nėlė Visminienė
2018-12-12
11 autorinių lankų

Išleido Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultetas
V. Putvinskio g. 70, LT- 44211, El.paštas vsf@mrni.eu
Kaunas 2017 m.
Tinklapis internete www.mruni.eu